

ERDÉLYI MAGYARSÁG

I. ÉVFOLYAM
1990. AUGUSZTUS

Vita Erdély
jövőjéről

Göbbels
tanítványai

A széteső
Románia

Szoku-
kesergő

3

Egy győzni tudó magyar nemzet bátran készülődhetne a jövő évezred lehetőségeinek birtokbavételére. Csakhogy az elmúlt évtizedekben elpocsékolatták vele nemzettudatát, s ami ennek következménye – önbizalmát. Amire nem volt képes évszázadok *balsorsa*, azt sikerrel elvégezték egy rendszer helytartói. Megbénították a nemzet akarátát, a társadalomba betáplálták a bűntudatot: a kismemizettek állandó rosszérzését, a *minden mindegy* lelkiállapotát. A társadalom magába fordult, lemondani látszott a versenyzés természetes igényéről is, az önzés rossz reflexeit ébren tartva és megpróbált csak a mának élni, a véletlenre bízva saját jövőjének alakulását.

Megtiport lélekkel hozzáigazodott az internacionalista erkölchöz, a szovjet munkamoráljához és életstílusához. Csak a szellemi élet egy töredéke próbálta meg az ellenállást, s igyekezett ámenteni az idő szörnyű szorításában a nemzeti érzést és gondolatot vigasztalóbb időkre. A társadalom lélekben legyőzetlen, mert legyőzhetetlen jobbik fele a győzni tudást jobb időkre tartotta ébren. Fújta azt a picinyke parazsat, amelyből tudta, hogy tűz lobbantható az ígéretebb időkben. A

nemzet akarata azonban a tüzet mentők makacssága ellenére is elherdálódott, de legalábbis olyan benuultság lett úrrá rajta, amely sokakban a nemzetpusztulás rémét idézte föl. És ha ma mégis van vigaszunk, akkor csak az, hogy *abból a parázból* átmentődött a hamu alatt egy izzó ágvég. Ennek a paráznak az alig sejthető pislákolása mellett leltározhatnánk most a veszteségeinket, de fontosabb ennél tudni a *célt*, és a megvalósításához szükséges *feladatokat*. Az "emlékezés kötelessége" is inkább a jövőre, mint a múltra vonatkozzék. Arra,

A holnap

hogy a jövő évezred, nem az államok szembenállásának időszaka lesz, hanem a nemzetek versengő együttműködésének lehetősége. A történelmi tapasztalatból, államférfiúi bölcsességből és a népek vágyából kovácsolódó jövőkép ezt sejteti. Tegyük hozzá: *szabad nemzetek* együttműködésére áhitozunk, olyan nemzeti közösségek szövetségét állmodjuk, amelynek tagjai háborítatlanul élnek szülőföldjükön.

Az új évezredben vélhetően nem az *államok* erőfitogatása lesz az igazi esemény, hanem az, hogy egy-egy *nemzet* gazdasági

ereje, erkölcsi tartása, szellemének hatékonysága milyen mértékben gazdagítja az európai közösséget. Nem kétséges, hogy a magyar nemzet ebben az új versenyfutásban ezer fajta hátránnyal áll a startvonalhoz. Mégsem reménytelenül. Épp csak vissza kell szereznie önbecsülését, önbizalmát, versenyző szellemét: *életkedvét!* Ennek viszont előfeltétele, hogy az államhatárokkal szétzabdalt nemzet újra megélhesse az egybetartozás többre sarkalló érzését. Fontos, az hogy ne a trianoni trauma lelki nyomorúságában vergődjön, hogy a múltat el nem feledve, a kötelességét napirenden tartva, a holnapra legyen mindekelőtt tekin-

tettel. Az idő által megfogalmazott kérdésekre adott válasz megmaradásunk tétje. A politikának, a tömegkommunikációnak, a szellemi műhelyeknek nemcsak a felelősségét, a feladatait is újra kell értelmezni. Mert ha sürgősen nem teremtjük meg a nemzeti közakaratot, akkor az európai népek közösségében nem a magyar nemzet kap helyet, hanem csak magyar termelő és fogyasztó csoportok. Ez pedig azt jelentené, hogy nemzetként menthetetlenül leszorulnánk a 3. évezred politikai-gazdasági versenypályájáról.

Áron püspök testamentuma

Címerén árva fenyő, üstökös, s a jelmondat.

"*Non recuso laborem.*"

Tíz esztendeje, 1980. szeptember 29-én a püspöki címer a magyar nemzet jelképes címertárába került, az Árpádok kettős keresztje, a Hunyadiak gyűrűs hollója és II. Rákóczi Ferenc Szűz Máriaja mellé.

"*Nem futamodom meg a munkától.*"

Tíz esztendeje halott a pap, az író, a szónok, az Istenért s az emberért munkálkodó Márton Áron. Kilencvennégy esztendő lenne most. Élhetne, mint ahogy megélte a nagy kort Kós Károly, de nyolcvannégy esztendeje is maga volt a varázslat. Mert hiszen bilincsbe verve, dohos cellák betonjára lökve, börtönökben és házifogságban sem tört meg a lélek és a test.

Ha van hiányzó embere a magyar jelennek: Ő az.

Nézzünk vissza az 1980. esztendő őszelőjére, szemünk a mennybolton: üstökös kelt Erdély egére.

Csak a koporsót, Áron püspök koporsóját eresztették le a gyulafehérvári sírboltba – a Küzdés, a Hit, a Tartás nagyfejedelme velünk maradt.

K. CS.

Nyilatkozat

1. A magyar kormány rendkívül súlyos felelősséget vállal akkor, ha az erdélyi magyarság megkérdése nélkül javasolna Erdélyre vonatkozólag megoldást. Az erdélyi magyarság ilyen javaslatok lehetőségét is elutasítja. Elvárja a magyar kormánytól, hogy mindent elkövessen a tekintetben, hogy az erdélyi magyarság a béketárgyalásokon Erdély kérdésében meghallgatásra találjon, és hogy véleményét hivatott szószólói útján szabadon és biztonsággal fejthesse ki, annál is inkább, mert Erdély területének a román állam által történő tényleges birtoklása folytán az erdélyi románság számára ez a jog amúgy is biztosítva lesz.

2. Az erdélyi magyarság felfogása szerint, sem neki magának, sem pedig a magyar kormánynak nincsen joga Erdély tekintetében, amely a magyarság összességének is létfontosságú kérdése, önkéntes felajánlással területi lemondásba belemenni. Lemondást külső hatalom a magyarságra rákényszeríthet, de az ilyen döntést, ha igazságtalan, az idő orvosolni fogja; az önkéntes lemondást azonban többé jóvátenni nem lehet. Ezért a felelősséget az erdélyi magyarság lelkiismerettel nem vállalhatja.

3. Az erdélyi magyarság, mint minden szabad nép, amelyből az élet ösztöne még nem aludt ki, saját államá-

ban, saját fajtestvéreivel együtt, saját életfelfogása szerint kíván élni. Megérti az erdélyi románság hasonló óhaját, de a maga részéről magának ugyanezt a jogot kívánja.

4. Az erdélyi magyarság számára a román uralom alatt töltött évek bizonyították, hogy Romániában alapvető emberi jogai nincsenek biztosítva, annak ellenére, hogy azok tiszteletbentartására Románia ismételt ünnepélyes ígéreteket tett, és nemzetközi kötelezettségeket vállalt. A magyarság most már minden román politikai rendszert megismert, de tűrhető életviszonyokat számára egyik sem hozott. Éppen most kell, különösen gazdasági téren, a legsúlyosabb és legmélyebbre ható veszteségeket elszenvednie, amikor a demokrácia nevében kormányozzák, amelyhez pedig olyan nagy reményeket fűzött.

5. Az erdélyi magyarság éppen ezért elvárja, hogy a magyar kormány a maga részéről is mindent el fog követni annak érdekében, hogy a béketárgyaláson az erdélyi magyarságot kielégítő területi rendezés jöjjön létre. Amennyiben a hatalmak esetleges diktátuma következtében az erdélyi magyarság számottevő tömegei mégis kívül maradnának Magyarországhatárain, úgy az erdélyi magyarság elvárja a magyar kormánytól, hogy mindent megtesz az iránt, hogy a tö-

megek népi, kulturális, gazdasági jogainak tiszteletbentartását és az őket megillető gazdasági és kulturális birtokállomány csorbítatlan fennállását a győztes hatalmak hatékonyan és intézményes módon biztosítsák. Ennek keretében elvárja, hogy az Erdélyben lévő magyarországi vagyon sem fog ellenséges vagyonként kezeltetni, miután ez az erdélyi magyarság további érzékeny elerőtlenedését eredményezné.

6. Az erdélyi magyarság önmagának és a magyarság összességének súlyos veszedelmét látja minden olyan felmerülő tervezetben, amely az erdélyi kérdést a magyarság áttelepítésével kívánja megoldani, és éppen ezért határozottan elutasítja azt. Az erdélyi magyarság hangulatának ismeretében azonban nyomatékosan fel kell hívni a figyelmet arra, hogy egy, a magyarság létfeltételeivel nem számoló rendezés olyan önkéntes elvándorlást indítana meg, amelyet megakadályozni vagy később jóvátenni nem lehetne, és amely számunkra Erdély végleges elvesztését jelentené. (1947. év).

Fenti nyilatkozat szerkesztői: **Márton Áron** erdélyi katolikus püspök, **Vásárhelyi János** erdélyi ref. püspök, **Korparich Ede**, az Erdélyi Hangszövetkezetek elnöke, **Lakatos István**, a Szociáldemokrata Párt magyar tagozatának egyik vezetője, **Dr. Szász Pál**, az EMGE elnöke.

Erdélyi Magyarság

I. évfolyam, 3. szám

1990. augusztus

Független politikai és művelődési szemle

Megjelenik: negyedévenként

Előfizetés 176 Ft (egy évre)

Főszerkesztő: **Köteles Pál**Főszerkesztő-helyettes: **Ács Zoltán**Művészeti szerkesztő: **Gergely István**

Szerkesztőség: H-1021 Budapest,

Kuny Domonkos u. 4/C

Telefon: 175-0089

Kiadja a Magyar Világ Kiadó Kft.

Felelős kiadó: **Halász György**

A kiadó címe: H-1068 Budapest,

Benczúr u. 15.

Telefon: 122-5616

Telefax: 122 24 21

Telex: (22) 3317

Szedés: Ciceró kft

Az aláírt vagy névvel ellátott cikkek nem

feltétlenül azonosak a szerkesztőség

véleményével, azokról mindenkor a szerző

felelős. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem

küldünk vissza!

HU ISSN 0865-6819

ZALAI NYOMDA, ZALAEGERSZEG

F. V.: GALLA JÓZSEF IGAZGATÓ

Magyarországon terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő

postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a

Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál

(HELIR), Budapest XIII., Lehel utca 10/A 1900

– közvetlenül vagy postautalványon, valamint

átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi

jelzőszámra. Külföldön történő előfizetés:

csekken vagy pénzesutalványon a Magyar Világ

Kiadó Kft. címén (1068 Budapest, Benczúr u.

15.) vagy a képviselőteken.

Előfizetési díj:

20 USA-dollár légipostaköltséggel együtt.

KÉPVISELETEK:

USA, KANADA Leslie J. Dus.

P. O. Box 26244 Cleveland, Ohio 44126

Telefon: (216) 779-9797

Eva DiGioia

P. O. Box 70, KEASBEY N. J. 08832

(201)-442 6838

AUSZTRIA: Österreichische Länderbank

Aktiengesellschaft, Wien, Konto-Nr.:

243-190-188/01

BRAZÍLIA: Livraria D. Landy Ltda, Rua 7 de

Abril 252, s/50 (Cep 01044) Sao Paulo

DÁNIA: Béla Tömörkényi Blokhaven 18. 2740

Skovlunde

IZRAEL: Hungarian Cultural and Business

Center, Tel-Aviv 62 116 Allenby str. 38.

P. O. B. 26 439 Tel.: 972-3-664006

NAGY-BRITANNIA: Klára Adams, Hungarian

Book Agency 87 Sewardstone Road,

London E2 9HN

Tel.: 00-44-1-980-9096

NSZK: Lajos L. Rozmán, Hinterm Bahnhof 28. A

Postfach 42 11, 8500 Nürnberg 1.

OLASZORSZÁG: Maria Toth Pittaluga,

Melibodes 41. 09045 Flumini (CA) c/c N

15853096

SVÁJC: De. P. VEZÉNYI BERNINA

VERLAGSBUCHHANDLUNG POSTFACH 8365,

CN-8050 ZÜRICH

Más országokban az Erdélyi Magyarság

előfizethető a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat

partnereinél is:

AUSZTRÁLIA: GLOBE BOOK CO., 702 George

St. Sydney NSW 2000

BELGIUM: "DU MONDE ENTIER" S. A. Rue de

Midi 162, B-1000 Bruxelles

FINNORSZÁG: AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA,

Keskuskatu 2, SF 00100 Helsinki 10

FRANCIAORSZÁG: SOCIÉTÉ BALATON 12, Rue

de la Grange-Batelière 75009 Paris

France – Hongrie ASSOCIATION 8, Rue de

Montyon 75009 Paris

HOLLANDIA: FAXON EUROPE Postbus 197,

1000 AD Amsterdam

Rambam Str. P. O. Box 1136 Tel-Aviv

JUGOSZLÁVIA: FORUM Vojvode Misica broj. 1.

21000 Novi Sad

NORVÉGIA: A/S NARVESENS LITTERATUR

TJENESTGE P. O. B.

6125 Etterstad Oslo 6.

SVÉDORSZÁG: ESSELTE TIDSKRIFTS

CENTRALEN P. O. B. 639. 101128 Stockholm

TARTALOMJEGYZÉK

- Holnap
- Áron püspök testamentuma
- Amerikai szenátorok levele

VALÓSÁG

- Zika Klára: Marosvásárhely koronatanúja 2
- Az újfasiszta Vatra születése 4
- "Ne féljetez kiontani a magyarok mocsos véréit!" 5
- Ara-Kovács Attila: Moszkva és a bukaresti puccs 6
- Páskándi Géza: Szekusok 7
- Ágoston Vilmos: Küzdelem a szavakért 10
- V. Takács Ferenc: Göbbels tanítványai 12
- Domonkos László: Valóban semmit sem tehetünk? 14

MÉRLEG

- Ádám Magda: Trianon bécsi revíziója 16
- Ruffly Péter: Miért nem tudok Erdélyről írni? 17
- "Erő le nem rombolhatja, cenzor el nem orozhatja" 20
- Cservenka Judit: Szív küldi a távolba 22
- Józsa Erika: Ahol a sokféleség erény 23
- Tóth Erzsébet: Elnémíthatnak, de újrakezdjük 24
- Ács Zoltán: Magyar sajtó Észak-Amerikában 26
- Balla Gyula: A hatodik síp 27
- Horváth Sz. István: Távoktatással – egymáshoz közelebb 28
- Gazda kerestetik 29

SZÉPMÍVESSÉG

- Pomogáts Béla: Az anyaország üzenete 30
- Csoóri Sándor: Az elmulasztott utak 31
- Németh László: A magyar rádió feladatai 31
- Cs. Szabó László: Erdélyben 32
- Tiltott versek 33
- Reményik Sándor: Erdély magyarjaihoz 33

HISTÓRIA

- Kósa Csaba: A költöző ringyó 34
- Raffay Ernő esszéje 35
- Beke György: Kilencvenhárom halott 37
- Mátyás B. Ferenc: Rablóreform '21 40

VISSZAPILLANTÓ

- Curzio Malaparte: A iasi-i patkányok 42
- Török László: A diktátor őslakói 44
- Mátyás István: Nemkívánatos személy voltam 46
- Szócs István: A név – lélek 47
- Szabó Gyula: A megmaradás jelképei 48

VITA

- Szalayné Sándor Erzsébet: A nemzetközi jog és a kisebbségek 50
- A francia külügyminisztérium a magyar-román határról 52
- Dr. Kreczinger István: A népek Erdélye 54

FIGYELŐ

- Együtt – egymásért 56
- Szeküfűl kesergő 56
- Dudva 56
- Morfondír Európáról 57
- Az ellenség hangja 57
- Csángó újság 57

KÖNYVEK ERDÉLYRŐL 58**POSTABONTÁS 61****ERDÉLY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA 62****LAPZÁRTA**

- Az európaiság elutasítása 64

E számunkat Macskássy Izolda alkotásai illusztrálják

Marosvásárhely koronatanúja

Beszélgetés Kincses Előddel

A Magyar Autonóm Tartomány utolsó törvényszéki elnökének fiáról itthon úgy hallottunk először, mint Tőkés László védőügyvédjéről, majd mint a marosmegyei új vezetés egyik első tisztségviselőjéről. December 22-én, a győzelem eufóriájában egy magasrangú román tisztségviselő elárulta neki, hogy rajta van a szeku halállistáján. Ez év március 19-én a felbőszített román tömeg Marosvásárhelyt az ő eltávolítását követelte legelőször. Lehet, hogy azért, mert már január közepén nyilvánosan kijelentette, hogy a Nemzeti Megmentési Front Nemzeti Átmentési Frontként viselkedik?

– *Úgy tudom, ügyvédként nemcsak polgári- és büntetőügyekkel, hanem politikai perekkel is foglalkozott. Így hivatása szinte törvénytörően vezette el a politikai pályára.*

– Én nem akartam politikai pályára lépni, illetve szabad választások esetén, mint kisebbségi jogvédő vállaltam volna szerepet, de semmiképpen sem akartam megyei vezető lenni. Ezt csak Sütő András és Király Károly felkérésére vállaltam december 26-án. Amikor Király Károlyt felhívták Bukarestbe az Országos Nemzeti Megmentési Front alelnökének, akkor engem javasoltak Maros megye legmagasabb rangú tisztségviselőjének.

– *Az ön szerepét Magyarországról az ellentmondásos hírek miatt elég nebezen lehetett követni.*

– Nagyon rövid idő után kiderült, hogy az NMF, amely az elején illúziókat keltett bennünk, fékezi a demokratikus átalakulást. Jellemző, hogy január 12-én Bukarestben és Marosvásárhelyen már tüntetés volt. Marosvásárhelyen, ahol ekkor még együtt tüntettek a magyarok és a románok, engem is kihívtak a Maros vendéglőből – ahol éppen Domokos Gézáékkal készítettük elő az RMDSZ második találkozóját –, hogy szóljak az emberekhez magyarul, mert addig csak román szónoklatok voltak. Eléggé ráhibáztam, amikor azt mondtam, hogy az NMF Nemzeti Átmentési Frontként kezd viselkedni. Azt is hozzátettem, hogy én még mindig félek a szekuritátétól, és követelem, hogy lépjenek fel a szekusokkal szemben, büntessék meg azokat, akik bűnösök a hat marosvásárhelyi halottért (december 21-én négy magyar és két román halálos áldozatunk volt), és a több, mint ötven emberért, akikkel brutálisan elbántak a milícián és a szekuritátén. Teljesen egyetértettem a tüntetők azon követelésével, hogy vád alá kell helyezni a gyilkos sortűz pa-

rancskiadóit és végrehajtóit. Bejelentettem, hogy amennyiben nem szolgáltatnak igazságot, minden hatóságnál tiltakozni fogok. Ennek a beszédemnek az elhangzása után kezdett támadni a helyi román sajtó, főleg a Cuvintul Liber, amelynek a főszerkesztőjéről utólag kiderült, a Vatra Romaneasca tagja, és vérszerződést kötött velük, hogy a szócsövük lesz. A Cuvintul uszításának nagyon nagy szerepe volt a pogrom hangulat kialakításában. A bukaresti televízió és ez a lap annyira megdolgozta a román közvéleményt, hogy az elfogadta a pogromot.

– *A normálisan gondolkodó román vezetők nem látják, hogy ez az elvakult nacionalizmus Románia teljes csődjéhez vezet?*

– Azok a sötét nacionalisták, akik Marosvásárhelyen a Vatra Romaneasca ideológiáját kidolgozták, annyira elvakultak, hogy nem érdeklőnek az Európához tartozás. Görcsösen ragaszkodnak a régi vágyalomhoz, a tiszta, homogén Románia megteremtéséhez. Holott a magyarokon kívül még 12 nemzetiség él Romániában. Ezek a kisebbségek is éppen olyan jogfosztottak, mint a magyarok. Király Károly nagy politikai érdeme, hogy az Országos Egységtanács Nemzetiségi Bizottságának elnökeként összefogta valamennyi nemzetiségi érdekvédelmi szervezet munkáját. Közösén állítottuk össze a nemzetiségi követeléseket, amelyekre a kormánytól még csak választ sem kaptunk. Pedig, ha Románia át akarja állítani a gazdaságát (és más út nincs), szüksége van a nemzetközi tőkére, amely csak stabil országba áramlik be. Ha pedig az 5 milliós kisebbséget nyomorgatják, nem lesz politikai stabilitás, a kormányok pedig nem adnak hitelgaranciákat. Ezek a szorító gazdasági tényezők talán rákényszeríthetik a román vezetést arra, hogy másképpen viszonyuljon a kisebbségeihez és a Vatrához. Azt mindenképpen

tudatosítani kell a becsületes románokban, hogy szégyen a Vatrához tartozni.

– Hogy lehetne a teljesen félrevezetett románságot kijózanítani?

– Változás csak akkor várható, ha a román televízióból kikerülnek a régi Ceausescu-féle kommunista-fasiszták, és nem informálják félre a közvéleményt, nem rejtegetik például azokat a videokazettákat, amelyekből kiderülhet az igazság Marosvásárhellyel kapcsolatban. Hiszen még mindig nem tájékoztatták a közvéleményt az események valódiságáról.

– Mivel Ön nemcsak szenvedője, de biteles tanúja is volt e véres pogromnak, bizonyára tudja vagy sejtí, hogy ki vagy kik, és milyen céllal álltak annak hátterében?

– Március 20-án délután, amikor a magyarok békés tüntetést szerveztek, és láttuk, hogy a Vatra tagjai gyülekeznek a Grand Hotel mellett, sürgősen kértük Bukarestet, hogy megfelelő rendfenntartó erőket vezényeljen ki. Én személyesen beszéltem telefonon Iliescu elnökkel, és megkérdeztem, miért nem jön, hiszen megígérte, és várja őt a tömeg. Azt válaszolta: amikor ilyen feszült a helyzet, minek menjek? Akkor kiálltam az emberek elé, megpróbáltam megnyugtani őket, és rábírní, hogy hazamenjenek. De ők csak skandáltak "A jogainkat akarjuk!". Akkor felhívtam a belügyminisztert, és követeltem, hogy megfelelő kordont hozzanak létre, ám a videofelvételek is bizonyítják, hogy 15-20 ezer magyar és a 6-7 ezer román közé kb. 80 milicistát állítottak. A belügyminiszter biztosított arról: nem fordulhat elő, hogy Görgény völgye ismét meginduljon, mert megfelelő óvintézkedéseket tettek. A megyei rendőrfőkapitány is megerősítette ezt. Valójában azonban a buszokon, teherautókon és személykocsikon beszállított dorongosokat maga a rendőrség vezette a városba. Elég lett volna egy tankot keresztbe tenni az országúton, és a terrorlegények nem tudtak volna újra berontani Marosvásárhelyre. Iliescuval, Petre Románnal, a hadügyminiszterrel, a belügyminiszterrel, mindenkivel beszéltem, de nem tettek semmit két órától hat óráig. A be nem avatkozást csak azal lehet magyarázni, hogy a román vezetés azt akarta, legyenek atrocitások, mert így nem volt meg az indoka a szekuritáté aktiválására.

Személyes véleményem szerint a marosvásárhelyi pogrom megszervezése a kormány bizonyos tagjainak érdeke volt, mert akkor zajlott a temesvári per. Egy-két miniszternek legalább tanúként meg kellett volna ott jelennie, mert a neve sűrűn elhangzott azon a peren. Érdekük volt tehát, hogy eltereljék a figyelmet, hiszen az egész ország a temesvári perrel volt elfoglalva. Amikor az NMF alatt kezdett mozogni a talaj, Iliescu bedobta a szeparatizmust, majd következett az iskolák ügye, a különböző provokációk, a tankönyvek problémája, az 1988-as Los Angeles-i röpcédula bemutatása a román televízióban, mint a jelenlegi magyar revizionista törekvések bizonyítéka. Én el sem tudom ítélni azokat a görgényvölgyi parasztokat, akiket a régi vasgárdista hagyományokra építve fel-tüzeltek. A forradalom harmadik, negyedik napján Temesvárra is odaszállítottak olténiai, ugyancsak bunkókkal felszerelt munkásőröket, csak azok már nem léptek akcióba, mert rájöttek, hogy nem a magyarok jöttek be elfoglalni az országot, hanem a Ceausescu diktatúra megdöntését követeli a tömeg. A temesvárihoz hasonló indokkal tüzeltek fel a hodákiakat is. A marosvásárhelyi tragédia után az állambiztonsági szervezetet egykettőre újra működésbe hozták. A Vatra titkos programjában is tételesen megfogalmazták ezt: amennyire lehet, őrizzük a szekuritátésok létét, mert a magyarellenes politikához jól képzett szakemberekre van szükség. Az összefonódás eléggé világos.

Nagyon jól tudjuk, hogy kik azok, akik ezt közvetlenül szervezték. Farcas Tarcvinu volt városi első titkár, Casvean szekuritáté parancsnok és Tintosán, a Republika Vállalattól. A felbújtásban nagy szerepe volt még Banc Josifnak, aki 1987-ig Ceausescu egyik legközvetlenebb munkatársa volt, és Joan Movilának, aki a megyei pártbizottság másodtitkára volt december 22-ig, és 21-én a gyilkos sortűz eldördülése előtt a katonák háta mögött szaladgálva arra bízta őket, nehogy meghátráljanak. És persze a marosvásárhelyi Vatra vezetősége, amely az egészet kigondolta. Egyébként jellemző Radu Ceonteara, (Vatra újság egyik szerkesztője), hogy egy újságnak azt nyilatkozta: a magyarok megszállták Marosvásárhelyt, gyilkolják a románokat, és a városházán három magyar: Jakabfi Attila, Tőkés András és Kinces Előd tartja fogva a románokat.

A videofelvételeken jól látszik, hogy a megye román vezetése egyáltalán nem volt veszélyeztetve, végig velünk voltak, sőt Joan Scriciu tábornok többször is felszólította a Vatrát a támadás előtt, hogy tartsák tiszteletben a békés magyar tüntetést, és menjenek haza. A diktatúra annak idején tüzelte a nacionalizmust, ugyanakkor kordában is tartotta. A demokratizálódás a pártokat elsöpörte, és az indulatok szabadon áramolhatnak. Feltétlenül a nemzetközi közvélemény, a nemzetközi jogásztársadalom segítségét kell kérnünk ahhoz, hogy ne az ártatlan cigány és magyar áldozatokat hurcolják meg, bántalmazzák és zárják be, hanem az igazi bűnösöket vonják felelőségre. Azokat, akik megszervezték a marosvásárhelyi beözönlést, és azokat, akik részt vettek mint támadók ebben a szörnyűségben. Március 23-án tőlem is megtagadták a katonák a fegyveres védelmet, ami jelzés volt, hogy nem bánnák, ha "véletlen baleset" áldozatává válnék. Ott volt előttem Sütő András tragédiája, ezért úgy gondoltam, egy időre eljövök. Nem akarok emigráns lenni, Romániában szeretnék élni, és amennyiben a magyarság igényt tart arra, hogy jogvédő küzdelmében segítségére legyek, vállalom. Én nem akartam politikus lenni, most sem akarok, de olyan kevesen vagyunk, akiknek megfelelő jogi képzettségük van, hogy úgy érzem, vállalnom kell ezt a nehéz szolgálatot.

ZIKA KLÁRA

Az újfasiszta Vatra születése

1990. január 25.: a Görgény völgyi románok tiltakoznak a marosvásárhelyi magyar nyelvű Bolyai líceum újraindítása, valamint a francia elnök, Mitterrand nyilatkozata ellen, ezért megalakítják Régenben a Fratia Romaneasca (Román Testvériség) elnevezésű szervezetet. Felgyújtják a cigányok házeit.

Február 1.: hivatalosan bejelentik Marosvásárhelyen, a Papiu Ilarian líceum dísztermében a Vatra Romaneasca megalakulását.

Február 8.: megtartották első tömeggyűlésüket a város sportcsarnokában, a kisebbségek, külföldiek és a sajtó kizárásával. Elnök: Radu Ceotea. Ion Sabau bíró, a szervezet alelnöke felszólított minden "jóérzésű románt", hogy csatlakozzanak a nyilatkozat-programhoz, mert ez a "nemzet verejtékében és vérében" gyökerezik. Zeno Opris doktor, alelnök ismertette a programot. Néhány idézet: "Nem engedhetjük meg a magyar nyelv használatát a bíróságokon és az államhatalom helyi szerveinél, mivel a hivatalos írott és beszélt nyelv a román." "A felsőoktatás a felvételtől a képesítésig csakis román nyelven folyhat." A kisebbségeket "átmeneti etnikai sűrűségűnek" tartja, ezért a helyi szervek vezetésében is kizárólag a többség uralkodhat. Különben is, tette hozzá a szónok, "a magyarokat nem szabad beengedni a vezetőségbe, mert ez olyan lenne, mintha egy farkast engednének be huszonkét milliónyi bárány közé".

Február közepe: a marosvásárhelyi Vegyipari Kombinát nemrég betelepített román dolgozóival megszervezik a kétnyelvű helység-táblák leszedését.

Február 14.: megalakul a Vatra koleszvári fiókja, elnöke Liviu Roman egyetemi tanár. "Tiltakozunk az ellen, hogy a bukaresti nemzeti televízióban két nyelven olvassák fel a Marosvásárhelyi közleményt!" "Tiltakozunk az ellen az anyagi támogatás ellen, amellyel a román kormány Kovászna, Hargita és Ma-

ros megye részére biztosítani akarja a budapesti TV műsorának vételét."

Február 15.: a Vatra országszerte tiltakozik (lásd a Radu Ceotea-val készült interjúkat a romániai lapokban) a magyar könyvek, tankönyvek bevitelle ellen. Azt követelik, mindazokat zárják börtönbe, akik magyarországi történelmi és földrajzi könyvet, tankönyvet tartanak maguknál. A vázhatóság ismét munkához lát.

Február 16.: Nagybányán, Szatmárnémetin, Gyulafehérváron, Brassóban és Bukarestben is megalakul a szervezet fiókja.

Március 4.: Gyulafehérvár, nagygyűlés. Elítélték a magyar nyelvű iskolák újjalakítását, a magyar nyelv használatát és a magyar vezetőket. "Le Tőkés Lászlóval!" "Akaszthatok fel!" – skandalálta a tömeg.

Hargita megyében ugyanezen a napon megalakították a Demokratikus Ligát (Liga Democra) a románok, és csatlakoztak a Vatrahoz.

Március 7.: a Vatra nyílt levélben támadja Smaranda Enachet, aki helyteleníti a kisebbségek elnyomását.

Március 15.: Brassóban megalakult az Erdélyi Románok Nemzeti Egységpártja (Partidul de Uniune Nationala a Romanilor din Transilvania), amelyik politikai pártként felvállalta a Vatra célkitűzéseit, és részt vett a május 20-i szavazáson.

Ugyanezen a napon megfenyegetik a Fejéregyházán ünnepelni akaró magyarokat, hogy ne tűzzék ki nemzeti zászlóikat, mert az a románságot sérti.

Március 16.: magyarellenes tüntetést szerveznek Marosvásárhelyt, mert egy gyógyszerháza magyarul is felírták, hogy "Gyógyszertár". Lakásokba törnek be, meg akarják szüntetni a helyi rádió magyar nyelvű adását.

Március 19.: este román tüntetés Marosvásárhelyt, betörnek a pártok székházaiba. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség székházát vandál módon összetörik,

több jelenlevőt, közöttük Sütő András író, életveszélyesen megsebesítik.

Március 20.: "pénzzel és pálinkával" rábeszélik a Maros megyei Hodac és Ibanesti községek románságát, hogy teherautón és buszon menjenek Marosvásárhelyre, ahol a magyarok békés tüntetést tartottak, és fejszéssel, botokkal verjék le a magyarok követeléseit: anyanyelvi iskolát és nemzeti jogokat kértek. Véres összetűzést provokálnak a bejövő románok, sok áldozattal, tetemes anyagi kárral.

Március 21.: a Vatra nyilatkozatában tagadja, hogy részt vett volna a véres eseményekben, a felelősséget a békésen tüntető magyarokra hárítja, akik sértő viselkedésükkel kiváltották a román nemzet elégedetlenségét.

Március 22.: a Román Kormány nyilatkozata szerint Erdélyben a véres eseményekért a Magyar Kormány a felelős. Március 15-én a magyar állampolgárok a román nemzeti érzést megsértve "ellenséges" magyar jelvényeket tűztek ki, helység- és intézményeket láttak el kétnyelvű felirattal, és magyar nemzeti énekeket énekeltek. Egyúttal a Román Kormány tiltakozik az ellen, hogy "Erdélyt ősi magyar földnek" nevezzék.

Április 17.: Budapest, Magyar Nemzet: Tudatosan készítették elő a vásárhelyi magyarság elleni brutális támadást, erre utal legalábbis a szélsőségesen nacionalista román szervezet, a Vatra Romaneasca belső használatra szánt programtervezete, amelyet mértékadó amerikai források szivárogtattak ki az MTI washingtoni tudósítójának. A dokumentum február huszadikán kelt, s a Vatra marosvásárhelyi "országos központja" pecsétet viseli: "tekintettel a város félig magyar, félig román lakosságára, a Vatra Romaneasca Marosvásárhelyre fogja összpontosítani erőfeszítéseit, mindaddig, amíg a román nemzeti szellem elég szilárd nem lesz ahhoz, hogy elutasíthassuk a magyarok minden igényét... A fő feladat, hogy a megfélemlítés különböző formáival éljünk, s vagy elintézzük az ellenség legtehetségesebb vezetőit, vagy jelentéktelen pozícióba kényszerítsük őket" ... "Nagy-Romániában nem lesz helye idegen elemeknek, magyaroknak, cigányoknak, németeknek, tatároknak, zsidóknak. Elérkezett a pillanat, hogy megoldjuk a kisebbségi kérdést, véglegesen és visszafordíthatatlanul."

"Ne féljetez kiontani a magyarok mocskos vérét!"

Vatra program
(Részlet)

9.) A Vatra Romaneasca Szövetség támogatja azt az eszmét is, hogy hazánkban egyedüli birtokosai vagyunk abban az értelemben, hogy Románia nemzeti kisebbségeinek léte és tevékenysége minden területén állandó ellenőrzés alatt álljon.

10.) A Szövetség meg kívánja védeni, amennyiben lehetséges, a volt securitate-sokat azért, mert az előző pontban megfogalmazottakhoz kompetens emberekre van szükség, akiket egy jól meghatározott cél iránti feltétlen hűség szellemében neveltek.

12.) A Szövetség ugyanakkor vigyázz az európai kapcsolatok nagymértékű liberalizálására irányuló szándékok megfékezésére, szükség esetén ezek aláaknázására is, mivel ezek a kapcsolatok a sajátos és hagyományos román szellemet az oly nemes és erős nemzeti érzés elvesztése irányában befolyásolhatják.

13.) Az 1918. december 1-jei gyulafehérvári Ünnepélyes Nyilatkozathól kiindulva, amelyet Románia 1923-as Alkotmányában ismét fellelhetünk, a Szövetség kéri, hogy tiszteletben tartva a tényleges realitást és az ősi földön mindig homogén módon rendelkező többségi román lakosság történeti jogait, az állami egység semmilyen csorbát se szenvedjen elkülönülő adminisztratív enklávék létrehozása által, amelyek megismétlik a sztálinista diktatúrát, negatív hatásaival a társadalmi-gazdasági élet minden területén, és amelyek társadalmi, valamint etnikai csoportokat előnyben részesítettek a többségi román lakosság rovására.

15.) A Szövetség népszerűségét az egész országban propagandatevékenységgel lehet biztosítani: a magyarellenes, cigányellenes és németellenes érzelmekeket, amelyeknek mély gyökerei vannak a románok lelkében, a kezdet kezdetétől propagáljuk, hogy minden román előtt nyilvánvaló legyen végső célunk, Nagy-Románia, amelyben az idegen elemeknek nincs helyük, nem tűrjük el őket. Eljött a pillanat,

hogy bármilyen módszerrel megoldjuk örökös és visszafordíthatatlanul, és biztosan a kisebbségek problémáját.

16.) Erdély mindig a mienk volt, a mienk, és mindig a mienk lesz! Sajnos szent román földjét még bepiszkítják a hunok, a cigányok és más cafatok ázsiai lábai. Egyesüljetez, hogy úzzuk ki őket az országból! Ki a hunokkal (a hazátlanokkal, akiknek soha nem volt egy honuk sem a földön), és ki a cigányokkal, akik hazánk szégyene. Tiszta és nagy Romániát akarunk. Vissza minden ellopott román földdel. Most, vagy soha! Ne féljetez harcolni és kiontani mocskos vérüket! A szőrös majmoknak nincs mit keresniük drága hazánkban. Most van a legmegfelelőbb történelmi pillanat, hogy megszabaduljunk tőlük, és mindenkitől, akinek nincs román vére! A németeket részben elűztük, de még sokan vannak mások is, akikre nincs szükségünk. Tegyetek meg mindent, hogy mindannyiunktól megszabaduljunk. Ceausescu nem élt eleget, hogy tönkretegye őket, de nemzetünknek nem kell letennie a fegyvert ezen a téren. Nem kell nekünk Svájc! Nincs szükségünk semmiféle Európára! Mi Románok vagyunk – ne engedjetez félrevezettetni magatokat a "Pro Europa" jelszavaktól! Bennük román nemzetünk megsemmisítése rejlik. Mi okos nép vagyunk! A közös európai ház nem lehet más, mint Románia nemzeti és területi egységének szétbomlasztása. EGYSEG! EGYSEG! EGYSEG!

Csak a Vatra Romaneasca – semmi más nem kell nekünk. A román nyelv egyedül úr! Nem akarunk hallani más kaparászást a fülnkben, – semmilyen más szót, csak románt! Felhívunk minden jószándékú románt, hogy csatlakozzon erőfeszítéseinkhez, amelyek egyelőre Marosvásárhelyre összpontosulnak, de bízunk a román népben, hogy szétterjednek az 1918-as Nagy-Románia egész földjén.

17.) Tekintettel a marosvásárhelyi lakosság hozzávetőleges számarányára, ahol körülbelül 50% román és 50% magyar, Szövetségünk tevékenységét erre a központra összpontosítja, a nemzeti érzés erős tudatosulásáig a román közvéleményben, s a magyarok mindenféle követelésének a megfékezésére.

18.) A Szövetség elsődleges feladatának tekinti a megfélemlítés különböző formáinak és módozatainak gyakorlatba ültetését. Az ittmaradottak megsemmisítésére utólag a leghatékonyabb módszerek kerülnek majd alkalmazásra.

19.) Románia közeljövőben történő megtisztítása érdekében különösen fontos a Vatra Romaneasca Szövetség politikai semlegességének kinyilvánítása – kezdetben – azzal a céllal, hogy mind a jelenlegi pártok politikusait, mind azokat, akik nem politizálnak, csatlakozásra készteszük, vagy megnyerjük feltétlen és fenntartások nélküli rokonszenvüket.

20.) A szent román föld, Erdély, a legszennyezettebb terület – minden román szegényére – mindezekelőtt a magyarok által, de sajnos mások által is. Ezért a Szövetség úgy véli, hogy tevékenységét szükséges kezdetben ide összpontosítani, anélkül, hogy elfeledkezne a más nemzetiségek (főként cigányok, zsidók, tatárok stb.) által lakott területekről.

21.) Ugyanígy, szükségesnek véljük tudatosítani a román közvéleményben ezeknek az idegen elemeknek a veszélyességét mind a román kultúrára, mind általában Romániára nézve. Sőt, tisztán rá kell mutatni arra a gondolatra, hogy a románoknak még a testi épisége is veszélyben forog, és társadalmi téren előnytelen pozíciókat vagyunk kénytelenek elfoglalni ezen idegen elemek törekvéseinek befolyása alatt, függetlenül attól, hogy aspirációiknak milyen irányba, célja és hatása van.

Marosvásárhely, 1990. feb. 20.
Vatra Romaneasca Szövetség

Moszkva és a bukaresti puccs

Amikor december 22-én éjszaka megérkeztem Kolozsvárra, Bukarestben épphogy elkezdődtek a nehezebb harcok, Kolozsvárott még csak szórványos, de egyre intenzívebb volt a lövöldözés.

A Belvedere szállodában vettem ki szobát (ma Transilvaniának hívják), ahol rajtam – és a velem utazó fotóriporterem – kívül mindössze hárman laktak. A harcok miatt persze külföldiek nemigen voltak a városban, leszámítva azt a három embert, akik közül kettő orosz volt, a harmadik pedig amerikai. Szobáink – talán véletlenül – egymás mellett voltak, és eléggé meglepett, amikor 23-a reggelén először pillantottuk meg egymást az erkélyeken: mindenki távcsővel felszerelve figyelte az alant elterülő várost. Nem mellékes körülmény, hogy a hotel recepciójáról, ha valahol fegyveres konfliktus volt, szobaszomszédainknak azonnal felszóltak. Ők menten kocsiba ugrottak, és siettek a helyszínre. Mondanom sem kell, elég volt mindössze követni őket, hogy ott legyünk mindig, ahol valami történik.

Amikor később – pár hét múlva – visszatértem Kolozsvárra, és az egyik katonai vezetővel beszélgettem, említettem neki a furcsa külföldieket. Ő – legkevésbé sem meglepve – csak úgy mellékesen jegyezte meg, hogy *"a szovjet elvtársakat Bukarest közvetítette nekünk, és tudomásom szerint minden fontosabb helyen voltak megfigyelők"*. Azt sajnos nem sikerült megtudnom tőle, hogy megfigyelők voltak-e valójában az elvtársak, vagy tanácsadók.

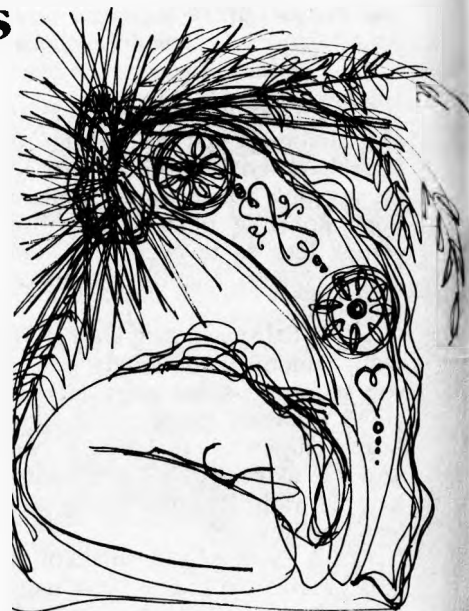
E kolozsvári epizód jutott eszembe, amikor a román fővárosban, a májusi választások előestéjén összefutottam a Front ellenzékének egyik fiatal vezetőjével. Tőle hallottam először – aztán többen is megerősítették –, hogy létezik egy videoösszeállítás Ion Iliescu elnök és Moszkva közötti – elsősorban a decemberi események idején fennállt – szoros kapcsola-

tokról. Később megkaptam olvasásra a videokazetta szövegét, amelyből egyértelműen kiderült, hogy a Front – és személyesen Iliescu – december 22-én, moszkvai utasításokat kapott. Sőt, hitelt érdemlő bukaresti források azt is állítják ma már, hogy Iliescu a szovjet nagykövetségről érkezett a televízió épületébe, ahonnan a hatalomátvételt irányították.

Az okok számbavételénél talán a legfontosabb láncszem egy magyar származású volt pártvezető tanúságtétele, aki részleteket árult el egy évvel ezelőtt indult puccselőkészületről, amelyik Moszkva közvetlen felügyelete mellett zajlott.

Mégis, az említett apró részleteken túl, a decemberi események valódi kibontakozására azok a történelmi ellentmondások világítanak rá igazán, amelyek részben a decemberi ígéretek, részben pedig a választásokkal is megpecsételt, nyilvánvaló és teljes visszarendeződes között mutatkoznak. Nem kis mértékben Temesvár szerepének jelentékeny ártértele, azaz kompromittálása feltűnő e vonatkozásban. Ebből kiindulva, a mai román politikai ellenzék december 17. és 22. között rögzíti a valóban forradalmi kezdeményezések időszakát, melyek politikai formát a temesvári célkitűzések megszövegezésével és közzétételével kaptak. December 22-én aztán megkezdődött a kommunista hatalom átmenése; az addig a lakosságot terrorizáló, illetve nem kevés számú lakos legyilkolásában is vétkes román hadsereg magához ragadta a kezdeményezést, Moszkva beleegyezésével – mi több, alighanem tevékeny segítségével – puccsot hajtott végre, mely ugyan félreállította Ceauscut, de rendszerét – és annak titkosrendőrségi biztosítékait – érintetlenül hagyta.

A hatalomra került puccsisták – élükön Iliescual és a tábornokokkal – megszilárdították hatalmukat, de a márciusban – szintén Temesvárról kiinduló – újabb forra-

dalmi kezdeményezés megint csak veszélybe sodorta a vonzónak megtervezett májusi törvényhozói választások kimenetelét, melyek hivatva lettek a lényegében kommunista rezsim megszilárduló hatalmát ismételtelen törvényessé tenni. A Front ekkor a Vatra Romaneasca segítségéhez folyamodott, és a "túlzottan európai" temesvári proklamáció ellensúlyozására – illetve annak bizonyosságképpen, hogy az európai gondolat csak és kizárólag Erdély elszakítását szolgálná Romániától – megrendezték a marosvásárhelyi pogromot.

Az eredmények azóta már ismertek: a románság több, mint 80 százaléka Európa és a demokrácia ellen szavazott május 20-án, biztosítva így annak a rendszernek a romániai jövőjét, amelyet sokak sikeres közreműködésével sikerült december 22-én nem megdönteni. Persze, hogy kik voltak valójában a visszarendeződés mozgatói, azt egy jövőbeni objektív kutatásnak kell eldöntenie. Annyi azonban bizonyosnak tűnik, hogy azok az erők, amelyek a romániai jelennel a legkevésbé sincsenek megelégedve, nem fogják majd az objektív kutatások eredményeit bevégni.

A Szekusok

Na, ilyen vót a kifőzdés fia. A tulaj fia. De errül később még szólok. Most tehát ottan hagytam abba, hogy a magyaroknak nem minden rétege állt ugyanolyan közel a románhoz. Vót olyan, amék régebben évszámra alig látott románt. Mer ott nem élt vagy alig élt román. Ű se utazott Regátba. Ezek más lélekkel viseltettek, mint azok, akik együtt éltek vélük. De az se vót mindegy, hogy túl sok román közt élt néhány magyar vagy fordítva. Ezek ugyibár megfelelték vóna egy lépcsőnek: minél távolabb élt a romántul, annál gyanakvóbb vót, mert *fantomromán* vót, vagy esetleg antul közömbösebb néki. S ahogy közeledtek a lépcsőn: annál inkább barátokoztak vagy ellenségeskedtek. De ahun kevés magyar vót, ott simulékonyabbak vótak, ami érthető. Na, a román államnak is vót esze, hogy hunnan szerezte be a magyar kádereket. Nem a gyanakvók, s nem is az ellenségeskedők, hanem a simulékonyak közzül. Ezek lettek aztán a *díszmagyarok* a nagy nemzetgyűlésbe, mán persze tisztelet a kivételnek! Mer olyan is vót néhány! Hát, ugyi, Kovácsu temesvári vót, hát ű simulékonyabb vót, mert ez tarka vidék nemzetiségi szempontbul, meg kicsit liberális, ha nem is épp úgy, ahogy sokan manapság feltüntetni akarják. Hogy az a Paradicsom... Kovácsu tehát lehetett Delán alesnek kedvenc magyarja, vagy románmagyarja, magyarrománja. Ezért sokszor bizalmas is vót véle. Elmondta: a szeku nem szereti a bennszülött szekusokat, vagyis hogy valaki tiszt vagy altiszt létére saját szülőhelyén legyen, ilyen kevés is van, mer ezek nem tudnak elég keményen fellépni, mindenki valakinek kutyája, macskája, bolhája, összeszűrik a levelet a lakossággal, hát minél messzebb kell űket szórni a mama pendelyétül, mer ott az idegenbe biztos, hogy nem lesznek "szívujósok". Na, a *janicsár módi*, amirül oly sokszor szóltam. Más vallásba, nyelvbe nevelték a történelem lelenceit. Persze Delán hálát várt Kovácsutul, hogy öttemesvári vagány létére ott hagyja lokó. Hűséget várt mindenbe. *Szent Szpiridonra* is megesködött vóna ez a Delán, ha hitt vóna benne, hogy ű jót akar: forgatta a szemit, pont, mint ez a miniszterelnök, vagy miféle elnök, az esküdözésnek, fogadkozásnak, de még az önátkozásnak is, itten kultúrája van, eztet még a reakciós Ombodi doktor is mondta a diliházba egykor. Az *ígérd meg, ne add meg* kultúrája, mondta. Az ilyen megátkozza önmagát, ha akarod százszor is, felfelé néz a szeme, mint az ikonon, hogy süjjön ki, száraggyon el keze, lába, apaggyon el gerincének minden velője, még ismételni is rossz, babonás vagyok, szóval átkozza magát, hogy minden baj szálljon fejére, ha nem tartya bé a szavát. És nem tartya bé. És nem szárad le a keze, se a lába. A gerincének veleje? Errül mit is beszéljek. Én román ember vagyok, tisztességes görögkatolikus, ennyit hát elmondhatok az ilyenekről.

Szóval Delán szekus ales is ilyen vót. Nem szeretete, ha a szekusa túlságosan húz a familiához, úgy értem az egész rokonsághoz... A családot szétvágni, ez régi

feladat vót. Megosztani ezt az alapsejtet, a párt ide is behatoljon, mint jég a kéreg alá, minden kis nyílásba, hogy repesse a törzset. PART ÉS CSALÁD – kényes téma. Mára sincsen tisztába téve. Ha a pártegyetem magosabb vót az egyetemnél, a pártiskola a középiskolánál, akkor az iskola is magasabb vót a családi nevelésnél. Így osztán itt is, ugyi, a párt szava érvényesült a családi képviselői által, legyen az apa vagy anya, netán legnagyobb gyerek. Na, persze ami igaz – igaz: vótak párttag rokonok, akik nem mártották be úton-útfélen a másik testvért, rokont, de még kamuztak is nekik, há-sze' rájuk is rossz fényt vetett vóna az a fekete bárány. Hogy milyen a családi milijó! Hát akkor védték a familiájuk becsületit a párt és állam előtt, sokszor elvitték a balhét, de ezér cserébe a testvértől, rokontul *lojálitást* vártak. Össze vót itt fonódva minden. "Én megmentettelek a szekutól akkor, mostan te jössz, öcsi!" Szóval a család romokba. De a TEMPLOM tán nem? És nem ezekre a dózeresekre mondom. Az csak az épület. De a *lelke épülete* ment gajra, a hit... a kisebbségnek nem vót többet mankó. Hát persze megette a fene, ha a templom is csak mankó, de *mégis*. Mer megmondta ez a kördoktor a pszichiátrián, az Ombodi: hat ló húzza a nemzeti kisebbség szekerit. Első: legyen magyar pártja. A második paci: gazdasági alap, abrak, még bank is, érdekvédelem. A harmadik, a legtarkább lovacska: a saját kulturális élet: itten iskola, templom, sajtó és könyv, színház, művészet, tudományos terep mind-mind fontosak. A negyedik: saját bíróság, saját törvényhozás is legyen. A hatosfogat ötödik tagja: területileg lehetőleg határoltak legyenek, autonóm legyen, minél kevesebb lázító ékeléssel. A hatodik: legyen egészségesen nagy száma, hogy ne vegyüljenek a többséggel házasságba, mer nem kapnak asszonyt vagy férjet a sajátjuk közül, és ne irtson az *egyke* se. Na, ha ebbül a hatbul akár egyet is kilőnek megbillen a szekér, s meg egyre gyorsabban a szakadék felé. Lemorzsolódunk lassan.

Hát ezek helyett, láttuk, milyen jelszavak forogtak közszájon ottan s akkoriba. Vagy részbe ezek is. De aztán gyűtt a *Vátra*. Ki a hunokkal, ki a cigánnyal, ki a zsidóval (akik mán itt alig vannak), ki minden "idegenel". Aszonta az új főpasi is: űk kétezer éve itten lakoznak! Na, annyi szutyásom – ez egy százas – lenne, amennyit hazudik. És nem amennyit lép, mer akkor elnyerné a maratónit. Újabb aranyérem!

Na, jól mondta danába a transzilván poéta valamék szegedi lapba, még a hetvenes évekbe: Követejjük mink magyarok is a SZU-tól őshazánk területtyit! (Mostan pláne: ott a ázsiai szovjetek példája!) *Pene lá Urál, pene lá Ob si Jenyiszej!* Nemcsak: *Pene lá Tiszá!* Igen: az Ob és Jenyiszejig, az Urálig, nemcsak a Tiszáig, ahogy űk mondják. Ahogy űk is zsarójják a ruszkit Beszarábiával. Remélem, itten túl nagy egység nem lesz, mer azér vannak európaibb románok, nem mint a Vátra, akinek nem kell Európa, ahogy a repcedulán

mondták. Hát akármilyen közös Európa a magyarnak se jó. Hát méltányosan egyezkedjék magyar s román, aztán a hatalmak döncsenek újból. Mer ha nem, ezek még az indiai Bihar államra is szemet vetnek, hogy az zsudecul Orádeá. Vagyis Nagyvárad megyéjéhez tartozik, vagy innen mentünk oda. Na, szóval akkor mink is jöhetnénk a sumér – akkád örökséggel, meg a Tamana-tanokkal, miegymás... mer ezekbe is azért van valami, ha nem is szentírás minden szava. Méghogy ők és a kétezer év? Hol a nyomuk: kultúrába, a nevekbe, épületekbe, szobrokba, iparba, a történelembe, haditettekbe? Tán más bolygórul gyüttek? A végén ki fog derülni, meglásd.

Na, ezeket dohogta, dűnnyögte, recsegte Ombodi a diliházba ottan és akkorjába. En mint józaneszű román ember, mi tagadás, nem győztem a szőrszálakat a hátamon lenyálazni az ujjammal, amékek mind úgy fennálltak, mint az újsütetű disznószőrkefe. Mer olyanokat mondott ez a reakció ürge. Az internáci bagázsra én is haraguttam, de én másér, mint a magyarok. Meg osztán, ugyi, azért ezt a szekus ügyet se kell úgy elképzelni, hogy azok mind Drakulák vótak, a szájukból kiállt a nagy szuves, véres fog, amék csepeg, mint a bika fityegője. Megvótak azok borotválkozva, nyakkendő is vót, és mink se bújkáltunk állandóan előllük, mégha nem is kerestük, mer nem is kereshetünk mindig a társaságukat. Együtt kellett velük élni. Meg kellett szokni. Ha meg valaki úgy érezte, hogy ők is a nagy családba tartoznak, a homogén familiába akkor még a nagy melegség is elűnthette a lelkit, mikor látta őket: a *Kárpátnak Vultúrja*, a Szirteknek Sassa, ilyen büszke fiakat tojt! Vagy petélt. Mármint a *Csaus*. De ezt inkább csak azért mondom, ne vádoljanak elfogulcsággal egyik ódalon se. Ha mán kazettán beszélék. Ok végezték a dógukat, mink meg emésztettünk, ha vót mit, sepertük az udvart, vót mit, és lefeküdtünk az asszonnyal, oszt ilyenkor egy percre elfelejtettük őket. A világ tarka látványa, ugyi, elterelget a félelem forrásátul.

Pont, mint a roskadt plafonossal. Egy darabja kicsit lógott, előbb félttem, a fejemre esik, aztán láttam csak: nem hull. Megszoktam. Úgy maradt jó ideig, persze igyekeztem nem felnézni, nehogy akár a pillantásommal is tán megsércelem, és zsuppsz, a fejem búbjára jöjjön. Ombodi mondta: Damoklész király is megszokta a függő kardot... mindent meg lehet szokni.

Most meg a demokráciába mán *vannak jelek*. A jövő a hegyekből átalvetővel gyün. Például, mondta egy bácsi: Gyirgyóba. Mán vót húsvéti bárány! Még vissza is vittek a békási csobánok belőle, nem kött el. Hetven lej vót egy kiló. Egy párciumi ember ottan összecsapta a kezit: "Hetven láj?" Mer az ő vidékükön a lej az láj. Még kacagtunk is ezen. Milyen az ember? Csak a bárány bégetett ugyanúgy most a demokráciába is, mint ha tutta vóna, néki a nyóc a kilenc is páros: mindegy mék rezsimbe is nyúzzák meg. Na, szóval: vidékje való-

gatta. Ahun kevesebb vót a román, ottan még március idusán se mertek ugrálni. Ahogy közönséges disznóként mondta egy marosvásárhelyi illető: Na, jól megbaszták idusunkat a várások! Tegyük hozzá: akik korántse szekusokból állnak, vagy csak kicsi részük, de még kivénhedt vasgárdistákból se. Vannak ifjabb káde-rek ám, vót Csausnak, a pártnak erre gondja. Még a legnagyobb búnbakk-tröszt, a szeku is vállhat búnbakká egy új búnbakk-gyárba, kombinátba, aszonta Ombodi. Sokak szerint egy ember, hacsak nem mesebeli óriás, nem tud egy erényes lányt megerőszakolni, ha aztat nem akarja a jány. Na, hogyan állunk a népek megerőszakolásával? – kérdezte ez a Sátán-Ombodi.

Persze bégyávtak ahun sok vót a magyar, vagy ahun túl elegyes, túl tarka vót a lakosság vallásilag, meg másképp, mint egy szimmentáli tarka..., ahogy Temesbe is vót. Na, a gyáva népség nem feji a jó sokféleség tarka tehenét, kirúgjuk mink azt a fejőszéket, hogy lába se éri a földet! És még rázta is öklét ez a kis pocakos kördoktor, az Ombodi nevű.

De másfelől: még a szárhegyi tanítóné is aszonta: Felírom a kéménybe, disznóhúst vettem, évek óta színt se láttam! Vaj meg van mán az üzletbe ottan, túl sok is. A hegyekbe, ugyi. Na, de a városok, iparvárosok! Fúj a szél a pócok közt, mint elhagyott kísértetkastélyba, ha éjfél ut a Nagy Időnek Kakukkos Órája.

Na, de jól eltekeregtem Delántól és a szekutól.

Az ales aszonta: azért van a szerveknek saját üzlete, kintinja, mindene, hogy minél kevesebbet tuggyon róluk a lakosság: ne bámujjanak a gigánkba, mit nyelünk le éppen. Van nekünk üvegházi, melegházi életünk, körül vagyunk fóliázva, az édenkert meg magoss fallal békerítve. Mint a színészek és színésznék a színész-blokkokba laknak, ne roncsák a renomét a korcsmákba, vagy ne szemezzenek a néptanácsi elnökfű nejjel a vidéki bonvivánok. Kész a botrány, nem igaz? Hát ez is janicsárellet: elszigetelve más brancsoktól. Igyanak csak a saját klubba, nem? De még az íróársaság se vegyüljön a zenésszel, festővel, tudóssal, meg pláne a hadsereg a néppel. Csak aki *közvetít*, a párt és csendes társai az üzletbe, azok éjjenek a mindenható jogukkal. Vót olyan szekusfeleség, aki *feltűnő élete* miatt ki lett helyezve a dunadeltai mocsárba, Lucsu Dzsurdzenbe vagy hová, na, oda, ahun a bakkok vagyis az uszályok ácsorognak. Mán úgy értem, az ura lett kihelyezve őmiatta, mer viszkettett az úrhatnám önaccsága segge. Ez még az ötvenes évekbe vót, valami Fanáriás nevezetűvel, de később is akadtak. Na, de azért ez az izolálás se ment perfekt német módra. Csak vót egy-egy szomszédasszony, szomszéd, afféle *összekötő*, csak kiszivárgott az életükből valami, mégha perfektnek is láccott a történelem zabijainak *hermétikus baraburája*. Ez valami török szóféle, azt jelenti: zúrzar, vagyishát iten: *zártkörű zúrzar*. Előkelő tülekedés, na. Fegyelmezett vitustánc. Ez vót náluk ottan. Máskor azt mondták nekik: vegyüljete a nép közzé! Aztán új parancs: húzódjatek vissza, fedezékte. Vót úgy, nem ismert meg az uccán a tiszt úr tégedet, aki régi osztálytársa vótál a gimibe. Se uniformisba, se civilbe. De bezzeg ha szükség vót rád, hogy informájjad, akkor a négy fal közt, mint a leszégyellt szeretőt titokba körülhízelgett, ha látta, zsarolás, fenyegetés mán nem megy: "Emlékszel, cimborá, együtt ültünk a harmadik padba...?" Na, nem mondom, hogy minden egy-szál szekus ilyen vót, vótak csendesebbek is. Főhetett is a fejük befelé. De köztük is akadtak lassú vizesek, amékek partot mostak, és sunyi cirmosok, amékek elfogták azt a sok cincogót a pártnak. Na, ezek a sunyi macska elvtársak megérték a pénzüket, mégha finnyá-

sabbak is vótak, s nem igen kínozták kézzel, csak szóval a poport, vagyis az emberi népséget. Vót a kezük alatt verőlegény elég. Azoknak bezzeg nem kellett volna veszélyességi pótlék tavaly decemberig. Elhozta néki a jézuska! Nem hiába üldözték Istennek fiát. Isten nem vér bottal. Bár a kegyetlen lincses aszonta: Na, mit akasztunk a karácsonyfára? Hászen szekust, ha jobb nem akad. Szóval karácsonyig a szekus verők potyára vették fel a szupralimentációt, amivel kajájukat kiegészítették, hogy nőjjon az a hentes és mészáros békájuk, mint a bodibildingbe, mert tuttak azok minden dzsiudzsikut, minden *távkeleti* francot. Ne, nem vótak laktóvegetáriánusok, a bőjt lapját a naptárbul ki tépték, az eccer tuti, hogy arra mérget vehetnek, ha teccik.

A pártfegyelem itten svédacélbul vót, agyukba meg északi nehésvíz, el is atták Ázsiának... nem holmi rozsdás vasbul vót a regulájuk. Mán nem lehetett tudni: a pártba van katonafegyelem vagy a szekuba, hadseregbe van pártos *ordré* vagy ordin. Tyúk avagy tojás. Úgy összefonódott – állam az államba. Mostmán átszivárogtak a gyalogosok, tűzerek, utászok közé: oszolj! Az ármádiába vitték a bűdös fáklyát tovább. Micsoda szaga vót annak a balkáni fagyúnak!

És az ellenzék? Őlbetett kézzel? Hát zsenge. Tán még rosszabb lenne a kisebbségnek egy manista, cernista vagyis parasztpárti kormány meg egy várás guvern... A liberálisok még gyengébbek, a szocdemek meg dettó. Ez a megmentési front vagy minek keresztelték, tele van vót pártfejesekkel, de még szekusokkal is... Benne régi moszkoviták és ősi ruszki gyűlölközös nyájba mentek. Hát persze közöttük is megváltozik egy-egy! Azér a kutyábul is lehet szalonna és a vér is válhat vízzé. És nemcsak úgy, ahogy a roszmájú száj mongya: kutyábul szalonna? Persze, ott Kínába! És víz-zé válik a vér is, ha vért pisiltetnek véled. Szóval változás az emberbe lehetséges, elvégre még az apostolok se keresztények vótak, mikor születtek, de azér jól körül kell nézni, aszonta az ecceri vak is. A demokráciába joga van mindenkinek, de azér aki el vót nyomva, legalábbis amíg sínre nem kerül, valamivel több jogot akar. Ezek aszongyák: tíz évig ne legyen választható vót pártfejes, mint ahogy a magyarokra is mongyák: túl sok jogot kapnának, le kell farni belőle. Na, ugyanaz az eszűk járasa! De ez kényes probléma, mondtá Ombodi is. Mer az elejin a vót pártelnymó mégse kaphat annyi jogot, mint a vót elnyomott. Ellen-

be van ellentézés is: bízd a népre kit vállalst, nem? Vagy félsz, hogy nem téged vállalst? De van további ellentézés is áprilisba. A régi úrnak több előnye van még mindig, van tartalékja, őt ösmerik, kéz kezet mos... Et cseterá. Na, a magyar és a bolsevista így került egy kategóriába: a nemzeti kisebbségi és a csauista homogén. Röhög a seggivel is a történelem nagy iróniája. Ez a nagy kloaka! Kalákába nyaljátok a seggit! Eztet kiabálta a közönséges kördoktor, Ombodi. Mer azér van olyan is, hogy első az *egyenlők között*. Csak az ostoba nem tuggya, akinek nincsen, ugyi, *történelmi logikája*. Igenis: a fürdővízzel ne loccsincsák ki azt a gyereket. Kacagva idézgetve mondgyák: vannak egyenlők és vannak egyelőbbek. Ez ténleg röhej. Csakhogy: az egyenlőségben is van *sorrend*, az egyenlők közt is van első, második és így tovább. Na, mondok egy példát... – túrté fel az ingjét Ombodi. Adva van tíz testőrkatonna. Hajszálnyira, legalábbis szemre, egyforma magosak. Tehát e szerint nem lehet őket sorba állítani. De a sor az kell, nem lehet mindig szanaszét haladni. Na, akkor az egyformáknak is azt kell mondani: te leszel az első, te a második... Ha meg nem egyformák, tiszta sor. A kicsit előre, a magossabbat utána, és a végére a legmagosabbat... Miért? Mert a magosokat a végén is láttyák, de a kicsit a magostul nem látnák. Hát persze, ha azt akarom, a nagy takarja el a kicsit, ne lássák, milyen sok van belőle – akkor az más tál tészta. Meg aztán: ha nem hosszába, hanem szélébe állnak sorba, akkor is marakodhatnak: ki legyen középen, ki a szélen...? Hát nem?

Na, ebből is láccik: a demokrácia sose lesz csudaszer a nemzeti kérdésbe. Még ő se! Mer a demokráciába az ösztön is szabadabb ám! A pofázó szá, rázogatót ököl, a kujak! Az ellenőrzés kicsi... A kutya megdöglik, nem fél a macsek. A macsek is. Nem félnek az egerek...

Hogy jó legyen a kisebbségnek ottan, ahun még a gazda, még a tulaj fiának se jó? Ahogy a kifőzdés fia panaszkolta. A spór apja mindig a maradék ételt adta néki, amit a finnyás vendég nem rendelt meg. A bérháztulaj fia vajon nem a legsötétebb udvari szobát kapja? A vízre néző a vendégeké. Nahát nem ilyen élete vót a kifőzdés fiának? Nekem, neked is... mindenkinek lehet. Hát akkor: aki mégcsak nem is fia a kifőzdésnek, csak fogadott fia? Ott talált gyerek... Ahogy a transzilván poéta rég írta: mintha az Idő döntése pályába kitett volna a Történelem küszöbére minket. Ki vesz magához, miféle jó lélek? Európa tán? Ő a nevére irat? Teljes joggal, mindennel ami véle jár?

Még mint román ember, józan ember is csóválom fejem.

Mer mindezt nem én kérdeztem, én inkább csak elbeszéltem. Idéztem, ami még idézhető. Amíg idézhető.

(1990. április)

PÁSKÁNDI GÉZA

Küzdelem a szavakért

Egy kisebbségi rádiós feljegyzéseiből

A diktatúrák félelemvilágában minden rádiós képtelenségnek tartotta, hogy a Büntetőtörvénykönyv szerint bizonyítékként fogadták el a "vágatlan szalagot". Mi a biztosíték arra, hogy az az úgynevezett vágatlan szalag nem az előzőleg összeragasztgatott, hamisított, megfelelő módon szűrt és mesterien átalakított szöveg "szűzies" másolata? Az eleve mindenki gyanús létállapotában, a konstruált perek és gyanúsítgatások világában szomorú tapasztalat, hogy saját hangját is felhasználhatják az ártatlan ember ellen. Mit tehetett ilyen körülmények között az a jószándékú rádióriporter, aki még az általános hatalmi kényszer mellett azt is tudta, hogy műsorait eleve gyanakvással hallgatják, mert kisebbségi nyelven szólt Erdélyben?

A Marosvásárhelyi Rádióstúdió-nál – ahol a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején dolgoztam –, naponta égették el a magnószalagokat. Megannyi kivágott szó, mondat, gondolat! Természetesen volt ezek között dadogás, baki, sóhaj és lélegzet is, tudniillik az ottani műsorokban mindenki gyorsan és jól beszélt, mert a rövid adásidőbe csak úgy lehetett több hanganyagot belegyömöszölni, ha kivágtuk a mondatok, szavak, sokszor a hangok közötti szünetet, lélegzetvételt. A szellemi olló azonban a cenzor kezében volt... Minden írott, vagy elhangzott szó legkevesebb három aláírással ment adásba. A műsort a sugárzás idején is rögzítették, figyelték, ellenőrizték és a központi adótoronyból bármikor leállíthatták.

Köztudott, hogy a beszélt nyelvet éppen úgy meg lehet hamisítani, mint az írott szöveget. A szavak hangokra bonthatók, a hangokból új szavakat lehet összeragasztani, és egy kis ügyességgel olyan mondat is összeállítható, amelyetől maga a beszélő is megrettenne. Betoldani nehezebb, mint kivágni, de sokszor a vágással jobban megváltozik a mondat értelme, mintha hozzátennének valamit.

Az egyre nyíltabban úszító román propaganda légkörében, amikor az éjjel-nappal érkező telefonutasítások kapkodó világában nem csak egyes helységek magyar nevének használatát tiltotta meg a bukaresti nemzeti agytröszt, hanem egy időben még a rádióriporternek és bemondók nevét is ki kellett

hagyni az adásból – mert a magyar szó és név valakiket sértett –, megtörtént az is, hogy már maga a magyar nyelvű cenzor sem tudta eldönteni, mi mehet, mi nem. Tegye-tek inkább zenét! – mondta ilyenkor. De a zenével is baj volt. Azt is ellenőrizni kellett: ne legyen benne politika, szex, vallás, izgatószer. Százalékosan még azt is meghatározták mennyi román zenének kell lennie egy-egy adásban. Így aztán letiltották a magyar táncház-muzsikát is. A Maros megyei művelődési irányítók hivatalos átiratban tiltakoztak a mezőszéki magyar népzene ellen, hogy ez, úgymond a román folklór kisajátítása és ellopása. Azt is előírták, hogy a magyarok lehetőleg minden adásban bizonyítsák lojalitásukat, hálájukat és hazafias köszönetüket, hogy "testvéri egységben" élhetnek az ősi román földön a többségiekkel, ugyanakkor a román műsorokban a vérszomjas magyar nacionalisták rémtetteiről szóltak, akik el akarták szakítani Erdélyt Romániától. Minden a kizárólagos román nemzeti fennsőbb-ség jegyében zajlott.

Ennek ellenére a marosvásárhelyi *Vatra* egykori főszerkesztője, Romulus *Guga* – aki váradi születésűként jól beszélt magyarul, akárcsak Zeno *Opris*, vagy többen a mai *Vatrasok* közül – egy író-olvasó találkozón arról panaszkodott bukaresti kollegáinak, hogy bár az ősi román tűzhely itt van Erdélyben, Marosvásárhelyen mégis kisebbségben vannak a románok a magyarokhoz viszonyítva. Akkor már évtizedek óta a "zárt városba" csak románok települhettek be. Többségük az állami és belügyi apparátusban, valamint a vegyipari kombinátnál kapott munkát. Feltételezhető, hogy ezzel az állandóan kompenzáló, hatalomra került kisebbségi tudattal lehet magyarázni miért jelentette fel éppen *Guga* – a Román Írószövetség akkori elnöke, *G. Macovescunak* bevallása szerint – az 1980-ban Gyergyószárhegyen megtartott román–magyar irodalmi találkozót, mint nacionalista, a román párt szellemétől idegen célokat megfogalmazó összejövettel. Ami a párt céljait illette, valóban idegen volt ez tőle: baráti találkozó volt. Ma már anekdotaszámba megy, de akkor hány embert meghurcoltak, kihallgattak, gyanúsítottak; *Domokos Gézának* hányszor kellett magyaráznia a románra lefordított teljes anyagot, amíg végül a KB aranykeretes szemüvegű titkára, *Florescu* személyesen felkereste az erdélyi fon-

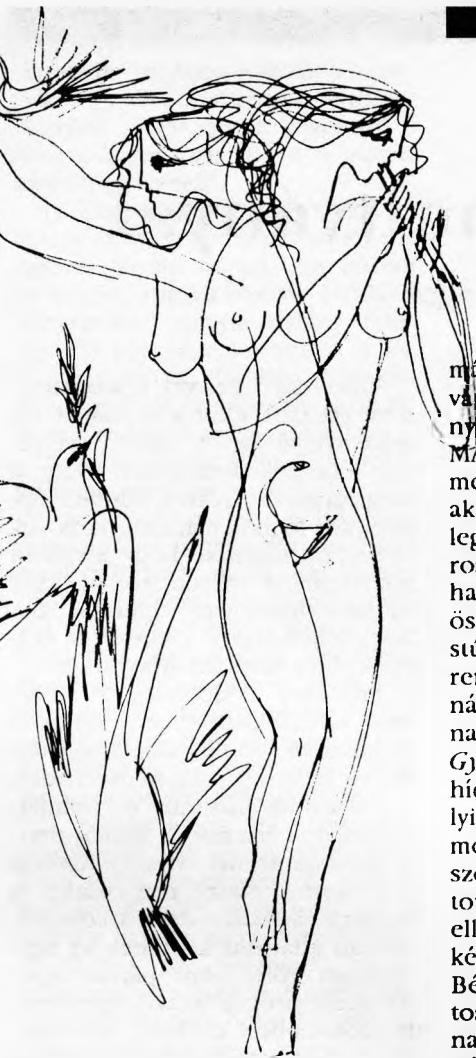
tosabb magyar nyelvű szerkesztőségeket és megfenyegette őket, hogy többet ilyenre sor ne kerüljön. Körútját a Marosvásárhelyi Rádióstúdióban zárta, ahol pellengérré akarta állítani az egyik magyar fővádoltat, aki riporterként részt vett a találkozón.

Hetekig ellenőrizte, egy külön erre a célra kialakított bizottság a magyar hangszalagokat, majd amikor már úgy tűnt, hogy semmi kivetnivaló nacionalista anyagot nem találtak – sőt a riporter is román írókkal készített interjúkat Szárhegyen – mégis elkészítették az elmarasztaló jegyzőkönyvet, amelyből kiderült, igaz ugyan, hogy román íróval készült interjú, de a szövegre rábeszéltek magyarul, vagyis lefordították, tehát: "a magyar nyelvvel el akarták nyomni a román..."

A mai Vatra Romaneasca érvrendszere ugyanebből a hatalomra jutott kisebbségből, a tévesztéstől irtó idegengyűlöletből táplálkozik, és semmilyen indoklás nem tűnik számukra abszurdnak, amikor intoleranciájukat érvényesítik.

A kisebbségi magyarok védekezés-mechanizmusa a totalitárius nemzeti elnyomással szemben ketős úton haladt: egyrészt állandóan bizonyítani akarták, hogy őket nem lehet nacionalizmussal vádolni – ennek ellenére ők voltak az állandó gyanúsítottak, nem a többség –, ugyanakkor menteni akarták, ami létüket, jelenlétüket igazolta. Minden hangszalagot gyűjtöttek, hátha egyszer majd az lesz a bizonyíték, hogy voltak, vannak. A hatalom is jól tudta ezt, ezért meg akarta semmisíteni az egész nemzetiségi szalagtárat. Előbb elrendelte, hogy szalagtakarékosság miatt le kell törölni, majd az évtizedeken át felvett színházelőadások, írók, mérnökök, értelmiségiek, munkások falusiak hangját 1984-ben a Jilava-i börtönbe szállították. Szerencsére nem volt idejük megsemmisíteni, így az *Aranyszalagtár* jó része ismét visszakerült Marosvásárhelyre. Ki tudja meddig lesz és lehet még ott?

Érdekes lemezeket, könyveket lehetne kiadni a leghitelesebb "oral history" anyagából, az éveken keresztül esőben, hóban, megerőltető utazási körülmények között gyűjtött életutak hanganyagából. "Megy a magnó vándorútra" – hangzott fel minden szombat délután a gyerekes fedőnév, hogy a cenzúra ne köthessen bele, miért akarták a vásárhelyi riporterek

Szatmártól Bukarestig, Nagyváradtól Iasi-ig megszólaltatni a szétszórtásban élő magyarokat.

Jelenleg a Marosvásárhelyi Rádióstúdió szalag- és felszerelési-ánnal küzd. A sugárzó tornyok csökkentésével is egyre inkább területi rádióvá válik. Ennek ellenére a Vatra Romaneasca által szervezett március 19-i pogrom első támadása ellenük irányult. "Szüntessék meg a magyar adást!" – követelte a felbújtott tömeg. Nem véletlenül váltak a szélsőséges nacionalisták célpontjává: komolyan veszik a szólásszabadságot, jelen vannak az intolerancia eseményeinél. Adásaikból nyomon követhető miként tornyosultak, sűrűsödtek a vészterhes felhők, hogyan keletkezett – mert nem volt előzmények nélküli – a tragédia Marosvásárhelyen. Többek között, már jóval az események előtt beszámoltak arról, miként garázdálkodtak az egykori román diktatúra szellemétől áthatott, félrevezetett, a Vegyipari Kombinátból munkaidőben kijövő ro-

mánok, akik hegesztőpisztollyal vágta le a város nevét jelző két-nyelvű feliratot: TIRGU MURES – MAROSVÁSÁRHELY. "Azt mondták, menjünk Magyarországra, ha azt akarjuk, hogy a tábla magyarul is legyen, mert ez nem lesz soha Marosvásárhely, csak Tirgu Mures" – hangzott el a március 9-i riport-összeállításban. Gáspár Sándort, a stúdió igazgatóját és Kelemen Ferencet nem engedték be a kombinátba, amikor szóba szerettek volna állni a románok vezetőivel. Gyarmati Dénesnek a brassói Út-hídügyi igazgatóság marosvásárhelyi alegységénél, a tábla készítői elmondták, hogy február óta többször felszerelték a két-nyelvű feliratot, de amit reggel feltettek, estére ellopták. Ugyanez történt a többi két-nyelvű helységtáblával is. Tóth Béla a Policia (rendőrség) szolgálatos tisztjétől érdeklődött, mit fognak tenni? Kiderült: semmit. "Kérdés: Ha valaki odamegy, hogy levegye a Policia tábláját, ön hagyja, hogy levegyék? Válasz: Azt nem tudják levenni. Ilyesmikkel ne foglalkozzon...!" Csifó János a város elöljáróit kérdezte, mi a véleményük a két-nyelvű feliratok levételéről? Elmondták, hogy egy régi – még Ceausescu idején kiadott – törvényrendelet megtiltotta a felállítását. Ők ugyan januárban elhatározták, hogy felteszik, de majd Bukarest fog dönteni. Addig is várnak!

Ma sem könnyű magyar rádiós-nak lenni Marosvásárhelyen.

ÁGOSTON VILMOS

Göbbels tanítványai

A román sajtó hazugságai

Göbbels úr, a fasiszta Németország propagandafőnöke, a "hazugság atyja" irigykedve venné kezébe – ha élne – a román sajtótermékeket. Rájönne, hogy utólérhetetlennek vélt mesterségét a románok félkézből überelni tudják. Tudták eddig is, a Ceausescu éra idején, amikor dollárok millióit költötték arra, hogy elhitessék a világ közvéleményével és "tudományos életével", hogy az "ősi román földön", Erdélyben minden a legdemokratikusabban és leghumánusabban alakulna, ha egy bizonyos ázsiai csorda, nevezzük őket egyszerűséggel magyaroknak, nem szítanak állandóan a békétlenséget a civilizált dák-románok körében. Ebben az országban bármi változhat, de egyben minden rezsim megegyezik: ez a magyar-és idegenellenesség.

Elnehezülő szívvel lapozgattam a választások előtt a romániai román nyelvű sajtót. Milyen esélyeink lehetnek Erdélyben? Nem a megmaradásra, hiszen mindenképpen meg fogunk maradni ott is. Arra voltam kíváncsi, hogy a román közvélemény milyen sorsot szán nekünk, mennyire tolerálja azt, hogy teljes értékű emberként akarunk élni a jövőben. Magyarokként.

Próbálok különbséget tenni: ezek ellenzékiek, ezek a Nemzeti Megmentés Frontja körül tömörülő lapok. Igen. Egyesek népszerűsítik a Temesvári Kiáltvány 8. pontját, támadják a Frontot és Iliescu urat, a kommunizmus visszaállításával ijesztgetnek. Mások magasztalják a Frontot és Iliescu urat, s kompromittáló adatokat közölnek az úgynevezett "történelmi" pártok vezető személyiségeiről, akik úgymond, legszívesebben eladnák az országot az idegeneknek, s dollárral próbálnak híveket szerezni. Többek között megtudom, hogy Ion Puiu, a Keresztény és Demokrata Nemzeti Paraszt Párt alelnöke 1942-ig a Vasgárda tevékeny tagja volt, és mások is...

Lehetett Iliescu úr a "forradalomig" elkötelezett, meggyőződéses kommunista pártfunkcionárius és Ion Puiu úr elkeseredett vasgárdista. Most mindketten a "demokrácia" szószólói. Változnak az idők, változnak az emberek, nem most fordul elő először Románia politikai személyiségeinek történetében. De mi az őket támogató lapok munkatársainak álláspontja a magyarokkal kapcsolatban? Keresem a különbséget, de hiába...

Az olvasók szeretnék tudni, kik is tulajdonképpen a magyarok és milyenek? Nem kell sokáig szomjazniok az igazságra, akad, aki háborzongató "tudományossággal" elmagyarázza nekik – nekünk is:

"A planetáris talajban meggyökerezett geopolitikai struktúrák megmagyarázzák egyes emberi csoportok állandóságának és helyhez kötődöttségének kiterjedését a kedvező földrajzi és gazda-

sági körülmények között. Ez okból léteznek népek évezredes gyökerekkel, amelyek civilizációs átöröklések vagy szintézisek során keletkeztek, és népek, amelyek a vándorlások körülményei között jöttek létre." "A lovas civilizáció, az adott környezethez való alkalmazkodás képtelenségének kongruenciájából és egyes, a Nap alatt melegebb helyek kereséséből jött létre, kifejleszt bizonyos pszichoszomatikus és jellemvonásokat, amelyek között alapvetően a harcra való hajlandóság és a hódítás tendenciája dominál." De olvassuk csak tovább:

"Európa kis népei közül a magyaroknak voltak erejét és a geopolitikai valóságot figyelembe nem vevő, nagyraavagyó tervei, melyeket a történelem megbíúsított. A magyarok, akik az első évezred végén jöttek Ázsia feneketlen mélységeiből azokon az utakon, amelyen a földi paradicsom más keresői is jöttek (gótok, hunok, avarok, gepidák), s melyeknek létszáma nébánszor tízezer főre becsülhető, megtelepedtek Pannóniában. Itt maradtak, nem azért, mert meglelték volna a mennyországot, hanem mert a Nyugat tanult a múlt tapasztalataiból, és lezárta előttük a kapukat... A magyar népesség semmiféle Istent sem hívő nemzetség, Vajk nevű vezetőjükkel az élen letérdeltek a pápa előtt, és ezzel az isteni gesztussal Krisztus apostolai lesznek Közép- és Dél-Kelet-Európában, s a fejedelmük Szent István lett. És a paradicsomot meglelték. A Kárpátok hegyeinek legmagasabb csúcsán egy gyönyörű ország terül el, áldott a föld minden országa között... Erdély, ez a géta-dák civilizáció bölcséje. (Banica-Ologu, Nicolae; A kontinens közös bázisa, Reporter, 1990. március 29.).

Így már világosan érthető, hogy *"A magyarok románokkal való együttélésének egész története Erdély földjén a román nép ellen irányuló erőszak és elnyomás története. Mert csak erőszak által dominálhattak, és csak az erőszak volt, és csak az erőszak ma is az érv a román földnek a magyar területhez való tartozásának' az érdekében." (Iordanescu, Eugen; Marosvásárhely: Szükségállapot a román nép számára, Dimineata, 1990. március 23.).*

S ez még hagyján. Legalább elismerik, hogy létezőnk – népként – Erdélyben. Van, aki ezt is kétségbe vonja:

"Mióta él együtt Marosvásárbe-lyen két ,etnikai csoport'? Vagyis még világosabban: mióta él Romániában két nép? Mert mi tudjuk, hogy Romániában egy nép van, a román nép és néhány nemzeti kisebbség. Van valakinek más véleménye? Sajnos, már sokszor ,állítottak' ilyesmit." (Gavra, Ioan; *Ki fél az igazságtól?*; Tineretul liber, 1990. április 8.).

Es így tovább, és sokszor még ígybben is. Érvelni ezekkel szemben? Lehet-e párbeszédet kezdeni?

Vajon mi váltotta ki ezt a veszett dühöt? "Fiatal demokráciákat kibillentik törékeny eresztékeiből, a rációt olyan kérésekkel helyettesítik, amelyek ha a lebetellett nem közelítik meg, arra mindenképpen jók, hogy irredenta igényekhez vezessenek, igényekhez, amelyekről azt hittük, hogy már régen eltűntek. Másképpen hogyan magyarázhatjuk egyesek óbáját, akik idegeneknek látják a románokat tulajdon országukban." "Magyar nyelvű oktatást akarunk minden fokon, szeparatizmust akarunk (még a szeparatizmusnak egy olyan bizarr jelentését is el akarják bitetni, amely szerint az egyesít), magyar kultúrát akarunk, minden magyar legyen." "De a románok, akik századról századra Erdély tájain éltek, mit tegyenek? Vegyék fel a vitüket és a hegyeket a hátukra, és sebová se tartozzanak? Vagy tanuljanak meg magyarul, változtassák meg a nevüket, felejtsek el őseiket, ha nem akarnak elbűjdosni, mint abogyan ezt a régi idők már bizonyították? Csodálatos kérelmek..." (Marginean, Mihai; *Egy szó visszhangja: Erdély, Armatá populáruí, 1990. március 28.*).

S csak érdekessége miatt: egy apróság. Ez is súlyos sérelem: "...az egyik marosvásárbelyi épület falára felírták a borthysta himnusz címét (Talpra Magyar)." (Oprea, Leonard; *Mit tudunk, és mit nem tudunk a marosvásárbelyi eseményekről, Libertate du dreptate, 1990. március 28.*).

S aztán a hazugságok és képmutatás szennyes áradatát is olvashatjuk. Például ilyeneket. "Huszonegy gyermeket levették a utcára, csak azért, mert románok. Jámor és istenfélő papokat üznek ki otthonaikból. Csak azért nem akarják engedélyezni a magyar nyelvű egyetemet, mert féltik a magyarokat, hogyan tudnak majd beilleszkedni a társadalomba a szegény végzősök? Román iskolásgyermek-

eket vonultatnak fel az utcákon, akik a visszautasított szeretet kétségbeesésével jajgatják: Nem akarjuk, hogy szétválasszanak minket! Akarjuk, hogy együtt legyünk! S ami a legundorítóbb: A nemzeti-ségünk: gyermek!

(Közbevezetőleg: soha nem felejttem el azt a jelenetet, amelynek egyszer tanúja voltam. Egy három év körüli, román nyelvű óvodába kényszerített magyar kislány, felismervén egy képeskönyvben a kacsát, megszólal: Háp-háp. A román óvónő dühtől kiveresedve ordít rá: Nem háp-háp, hanem mák-mák!).

S mikor lélektanilag már előkészítettek mindent – Romulus Vulcanescu úr, a humanista költő, most már szenátor is, már március 18-án megírta hírhedt cikkét: *Aki kardot ránt...* vihart arat. Aztán jött a bunkók érve: Március 19., Marosvásárhely. Csak eggyel nem számoltak. Hogy az erdélyi magyar lelkét még nem lehetett annyira megnyomortani, hogy ne érezze magát otthon szülőföldjén, hogy birkaként tűrje a pogromot Marosvásárhelyen.

A román lapok következetesen március 20-ával kezdik a beszámolót a véres eseményekről. Arról is hallgatnak, hogy ezen a napon is először hatvan magyart szállítottak kórházba, az "arányos" román "többségre" csak utánuk került sor. Nem felháborító, hogy a magyarok nem túrték békésen, hogy agyonverjék őket?

"Miért, miért követtek el a magyar szélsőségesek, akiket a magyar állam bátorít, ilyen kilengéseket? Felajánlottunk nekik mindent, ami ezen a földön jó volt, hogy most újra előjőjenek azzal, ami a legförtelmesebb volt Erdély történetében, mindazzal, amit mi el akartunk felejtetni. Hát azt hisszük, hogy a megkeresztelésük csak részleges volt, és így fog maradni örökkön örökké? Hogy a kiplakátózott nyugati máz mögött egy vérszomjas bun csikorgatja visszataszítóan a fogát?" (Filip, Lucian; *Ha kutya lett volna...*, Dimineata, 1990. március 23.).

S olyan cikk is van, amely attól sem riad vissza, hogy az erdélyi magyarság teljes kiirtásával fenyegetsen. Vagy hogyan lehet másképpen értelmezni a következőket: "És még elmondhatjuk mi, románok, hogy megértettük, hogy a demokrácia toleranciát is jelent, de nem értjük, és nem fogadjuk el, hogy ennek a nevében megtúrtek-ké váljunk saját országunkban, és barcolnunk kell, és meg kell balnunk, a földünkért és nyelvün-

kért!!! Nagyon jól tudjuk, mit kell csinálnunk, hogy megvédjük földünket és nyelvünket. Ha rákényszerítenek minket, hogy megtegyük, az a probléma utolsó ,megvitatása' lesz." (Iordanescu, Eugen; *Marosvásárhely: Szükségállapot a Román nép számára*; Dimineata, 1990. március 23.).

Ez hát a sajtó... És a kormány?

A kormány tagjai és Ilescu úr eleinte hajlottak arra, hogy valami keveset visszaadjanak abból, amit az utóbbi 30–40 évben elraboltak tőlünk. De aztán megmagyarázták nekik azt, amire az elején talán nem is gondoltak: hogy egy szörnyű igazságtalanságot (Trianon) csak az erdélyi magyarság teljes asszimilálásával lehet végérvényesen tenni. S azt is, hogy csak akkor győz, ha a román nép mélyeséges embersége és közismert toleranciája hatja át propagandáját és politikáját. Megértette, és elsőprő fölénytel győzött. Mert a román nép ismét bebizonyította, hogy nincs szüksége valódi, többpártrendszeren alapuló parlamentáris demokráciára, helyi autonómiára a közéletben s egyéb nyugat-európai "idegenségekre".

S az erdélyi magyarság?

Egy kis levegőhöz jutott, s fel-emelte a fejét. Talán mégsem fogják újra beléfojtani a szót. Mintha Európában élnék.

V. TAKÁCS FERENC

Valóban semmit sem tehetünk?

Az utóbbi hónapok eseményei mindenki előtt világossá tették, hogy román és szláv szomszédainknál a féktelen magyarellenes sovinizmus nem csak a kommunista kormányzatok által szított, mesterségesen előállított jelenség.

A korábbi, totalitárius rezsimek – bár ez groteszkül hangzik – inkább védelmet jelentettek a kisebbségek számára, mint a most kibontakozó "demokráciák". Egyszerűen azért, mert a totalitárius állam mindent maga akart megoldani, a nép "alulról jövő" kezdeményezését minden téren elfojtotta, így maga akarta "megoldani" a nemzetiségi kérdést is, szigorúan központilag vezérelve. Bár genocídium volt az is a javából, de legalább népi kezdeményezésű spontán magyar lincselésekre nem került sor.

Jelenleg azonban azt tapasztalhatjuk, hogy – elsősorban román és szlovák szomszédainknál – ma már a magyarság fizikai jelenlétét kifogásolják. A Felvidéken ez még csak tüntetéseken fogalmazódik meg, a románok azonban inkább a tettek emberei.

Ezzel szemben persze felhozható, hogy a Stur Társaság, a Matica Slovenska, a Vatra Romaneasca, vagy a Vaszgárda csak szélsőséges emberek szervezetei. Lehet. De az is tény, hogy ezek fasiszta ideológiájukat nyíltan hirdetve szabadon garázdálkodnak, a hatóságok nem lépnek fel ellenük, sőt a sajtó nyilvánossága is biztosított a számukra. E szervezetek nem előzmény nélküliek, hanem ezen társadalmak korábbi történetében permanensen jelen lévő mozgalmak, utánpótlásban, követőkben nincs hiány. (Mintha – tegyük fel – nálunk folyamatos igény lenne nyilaskeresztes pártra.) Az értelmiség befolyása a meghatározó. Náluk egyáltalán nem a csőcselétről van szó. A "közönyös" többség sajnos nem utasítja el ezeket a mozgalmakat. Ha valamit elutasít, akkor az a magyarság alapvető jogaiért folytatott küzdelme.

A fentiekkel szemben hallhatjuk persze azon ellenérvet is (az ilyesmit a magyarországi sajtó is lelkesen hirdeti), hogy számos szlovák, román stb. értelmiségi elítéli saját nemzetük szélsőségeit, és európai módon képesek a kérdéshez közelíteni.

Észre kell azonban vennünk, hogy ezen személyek sem szánnak a magyarságnak méltóbb szerepet a megtúrtságnél. Mert mit is ígérnek?

Általánosságban elismerik az anyanyelvi oktatáshoz való jogot, és a kisebbség jogát kultúrája ápolására. Látszatra ez a kulturális autonómiát jelenti, azonban tapasztalhattuk, hogy – szerintük – ez a jog nem terjed ki az önálló oktatási intézmények fenntartására, de az oktatás magyar szellemű tartalmára sem. A magyar felsőoktatás kiépítéséről pedig hallani sem akarnak. Ami a kultúra ápolását illeti: hogyan ápolhatja az a nép a kultúráját, amelyet a saját múltjától, történelmétől is eltiltanak?! Hiszen már annak pusztá megemlézése is, hogy Erdély, vagy a Felvidék egykor Magyarország része volt, hisztérikus reagálást vált ki a "legeurópaibb" románból, szlovákból is.

Milyen kultúrát ápoljon az a magyar nemzetiségű gyermek, aki az iskolában – akár idegen nyelven, akár a saját anyanyelvén – csak azt tanulja, hogy az ő népe alsóbbrendű jövevény?

Ki hallotta például, hogy valamely szlovák politikus, vagy irodalmár kifogásolta volna azt, hogy a Felvidék egykor színmagyar, de most is még többségében magyar lakosságú városait, falvait olyan szlovákokról nevezték el, akik szlovák nacionalistákként durván magyarellenesek voltak (Sturovo, Kollárovo, Gabčíkovo, Safarikovo stb.)? Ezen községek eredeti neveit tilos használni! Vagy talán hallottunk-e olyan román megnyilatkozást, hogy hiba volt erdélyi városok történelmi negyedeit lerombolni?

De nézhetünk konkrét megnyilvánulásokat is. A Román Liberális Párt központi lapjának főszerkesztője, Dan. A. Lazarescu írja "... a sovinizmus összeférhetetlenséget eredményez, és népirtáshoz vezet...". Ez bizony így van! A továbbiakból azonban kiderül, hogyan értelmezi a befolyásos publicista ezt az önmagában tisztességes megállapítást; "... Széchenyi István, Deák Ferenc, Balcescu... erőfeszítéseit semmivé tette egy Tisza István, Tisza Kálmán, egy Bánffy Dezső fanatikus sovinizmusa...".

A szerző meglepő tájékozottsággal még Bánffy Dezső nevét is ismeri. Ha azonban az ő korát ismeri, akkor azt is hozzátehetné, hogy e "fanatikus sovinizista" miniszterelnök országglása alatt a magyarországi és erdélyi románok alig 5 százaléka beszélt magyarul, ami nem meglepő, ha tudjuk, hogy a magyar állam által fenntartott – illetve egyházi iskola esetében támogatott – román népiskolák tanítói között is hasonló volt a magyar nyelvismeret. Ezen a "sovinizták" által kormányozott Magyarországon a románság (és más nemzetiség) gazdaságilag gyarapodott, politikailag szinte szabadon szerveződhetett. Aki a szemünkre veti Bánffy Dezsőt, az említse meg önkritikusan Bratiánut, Iorgát, az ismertesse a korszak román nemzetiségi politikáját!

Mert mindezek nélkül, az általánosságban hangoztatott tisztességes elvek is csak az aljas manipuláció céljait szolgálják.

Úgy tűnik, a szomszédos országokban jelenleg

Mészáros Tibor '89

nincs olyan szerző vagy intézmény, amely érdemben elemezhetné a magyar kisebbségek helyzetét. Míg azonban az ilyen politikai erők kitermelődésére vár-nánk, szomszédaink az ellenünk irányuló propagandá-jukat töretlenül folytatják nemcsak otthon, de egész Európában, és azon túl is. Éppen ezért, az eleve eredménytelennek mutakozó tárgyalások mellett, a ma-gyarság létérdeke, hogy hathatós ellenpropagandát fejtsen ki, semlegesítse a rászórt rágalmakat. A szom-szédaink által kifejtett magyarellenes propaganda lebecsülése óriási veszélyeket rejt magában. Láthattuk ennek következményét mindkét XX. századi nagy béke-diktátum kapcsán. A békét diktáló hatalmak politikusai nem csak saját ellenszenvüket, hanem a mögöttük álló közvéleményt is magukkal vitték a tárgyalóasztalokhoz. Az egyéb információtól elszigetelt európai polgár ugyan miért is nem hinné el, ha a román, szlovák stb. propa-gandagépezet által ihletett cikkeket olvas kedvelt újság-jában arról, hogy a magyarok népelyomó, kulturálat-lan, sovinszta barbárok, akik békés szomszédaitak még azok államaiban, kisebbségként élve is terrorizál-ják, akik az egykor volt fasizmusoknak jelenleg is lel-kes követői stb.? Hiszen az ehhez hasonló állítások csak számunkra nevetségesek (és – vagy) felháborító-ak! Hasonlókat nyilván nálunk is sokan elhinnének egy amúgy teljesen ismeretlen afrikai népről, bár ezen nép csak legyintene a képtelen állításokra.

Hogy a jövő mit hoz és hoz-e egyáltalán megoldást

a magyarság tragédiájára, nem tudhatjuk. A több lehe-tőséget is magában rejtő jövőre azonban készülni kell. A szomszédainkkal folytatandó – eleve eredményte-lenségre ítéltetett –, de persze nem mellőzhető tár-gyalások mellett a magyar külpolitikának (és nem csak a hivatalosnak!) fő céljának kellene lennie, hogy min-den rendelkezésre álló eszközzel, mégis átgondoltan, higgadtan és céltudatosan megismertesse a világgal a mi igazságunkat.

Hogy az a propaganda mitől kell hogy meggyőzőbb legyen, mint szomszédainké? Az igazság, mely tények-kel alátámasztott, logikus érveléssel bizonyított, hosz-szú távon hihetőbb, mint a gyűlölködő demagógia, mely hisztérikus elutasítással és vádaskodással vála-szol, ha ténybeli megalapozást kérnek tőle számon. Ennyi az egész.

Hogy valóban hatékony felvilágosító munkát folytat-hassunk, a jelenleginél hatékonyabban kellene meg-szervezni a magyar kisebbségekkel kapcsolatos adat-gyűjtést és feldolgozást. Megfontolandó lenne e célból ismét felállítani a Teleki Pál által alapított Államtudo-mányi Intézetet, mely az ilyen jellegű munkát a legma-gasabb színvonalon végezte a világon.

Természetesen a magyar propaganda csak akkor le-het hiteles, ha konkrét lépéseiben a szűkebben vett magyar érdekeken túltekint. A következetesség ezt kí-vánja ugyanis.

Sokat beszélnek mostanában európai házról. Ön-magában azonban az ilyen ház célul tűzése semmit-mondó. Hiszen ha valakik egy házban laknak, még nem jelenti, hogy egyenjogúak, hogy ott lakásuk egyenlő lehetőséget biztosít számukra. Azon kell len-nünk, hogy a Ház felépítése előtt Kelet-Közép-Euró-pa igazságtalan viszonyait kiküszöböljük. Ellenkező esetben, ha román, cseh, szlovák, szerb, orosz-ukrán szomszédaink a ház keleti szárnyát kizárólag a saját el-képzeléseik szerint rendezik be, úgy a magyarság szá-mára é házban az urak mellett csak a cseléd szerep jut.

Újabb "Szent Szövetség"-re pedig nincs szükségünk.

DOMONKOS LÁSZLÓ

Trianon bécsi revíziója

Fél évszázaddal ezelőtt, 1940. augusztus 30-án a Belvedere kastélyban aláírták a *második bécsi döntést*, amely felülvizsgálta a trianoni magyar–román határt.

Vessünk egy pillantást arra, hogyan jött létre ez a határ. Az I. világháborúban az egymással harcoló hatalmak számára világos volt, hogy *Románia megnyerésének ára: Erdély*. Az Antant az 1916-ban Bukarestben aláírt titkos egyezményben Romániának ígérte Bukovinát, Erdélyt, a Bánságot és az Alföld keleti részét. A szerződés rögzítette, hogy a felek nem köthetnek különbékét, amit Románia megszegett, hiszen 1918. májusában lepaktált a Központi Hatalmakkal, mire az Antant érvénytelenítette a bukaresti egyezményt, amit azonban *Bratianu*, román miniszterelnök nem vett tudomásul. A Tiszáig követelte a magyar területeket, amit az Antant hevesen ellenzett. Az új magyar–román határt illetően komoly nézeteltérés támadt a Szövetséges Hatalmak között. Kezdetben valamennyien az etnikai határokhöz ragaszkodtak. Később azonban az angol–francia álláspont kerekedett felül.

A trianoni határ megvonásánál a vasúthálózat is meghatározó szerepet játszott. Így kerültek túlnyomórészt magyarlakta területek Romániához. Miután Románia az 1919-ben aláírt kisebbségvédelmi szerződést nem tartotta be, a magyarság a második bécsi döntésig jogfosztottságban élt.

A harmincas években az elszigeteltségből kikerülő Magyarország bátrabban kezdett fellépni a ma-

gyar kisebbség jogaiért. *Teleki Pál*, aki kezdettől fogva Magyarország revíziós törekvéseit lehetőleg Németország segítségével nélkül kívánta megvalósítani, 1940 nyarán a német akarat ellenére napirendre tűzte a román kérdést. Döntésében jelentős szerepet játszott, hogy 1940. június 26-án a Szovjetunió felszólította a román kormányt Besszarábia és Észak-Bukovina átadására, mégpedig a Ribbentrop–Molotov paktum szellemében. Teleki másnapra, augusztus 27-re összehívta a rendkívüli minisztertanácsot, amely jóváhagyta elképzeléseit. A Legfelsőbb Honvédelmi Tanács mozgósította a magyar hadsereget.

A magyar kormány fontosnak tartotta tisztázni a szovjet álláspontot. Molotov megalapozottnak tartotta a magyar követeléseket és azt közölte, hogy a *"szovjetek magatartása az események során kedvező lesz Magyarországra nézve."*

Magyarország és Románia között kiéleződött a konfliktus, amit Berlin aggodalommal szemlélte. A nyugati fronton lekötött Németországnak Délkelet-Európában és a Balkánon nyugalomra volt szükséges. Félő volt, hogy a Románia ellen indított magyar támadás az ország széteséséhez vezet. (Bulgária készen állt arra, hogy csatlakozzon a magyar akcióhoz.) Ez esetben Németország elvesztette volna a tengelyhez egyre jobban alkalmazkodó Romániát, olajmezőivel együtt. Súlyosbította a helyzetet, hogy a szovjetek ellen tervezett háborúhoz gazdasági és stratégiai szempontból Németországnak mindkét országra szüksége volt. Hitler a konfliktus békés megoldására törekedett. Olyan határrevíziót támogatót, amely lényegében kielégíti Magyarországot, de nem riasztja el túlságosan Romániát.

Hitler Münchenben óva intette a magyar politikusokat egy fegyveres akciótól, és megígérte, hogy *Mussolinivel* közösen gyakorolnak nyomást a román királyra. Ennek eredményeként kezdődtek meg a ma-

gyar–román tárgyalások Turnu Severinben, 1940. augusztus 16-án. A magyar kormány területi követeléseit az etnikai elvre alapította, amit Románia esetében csak nehezen lehetett alkalmazni. A székelység viszatérését csak úgy lehetett megvalósítani, hogy ezzel egyidőben románlakta területeket is Magyarországhoz csatolnak. A románok halani sem akartak Székelyföld visszacsatolásáról. A kérdést vagy a székelyeknek adandó széleskörű autonómiával, vagy lakosságcserevel, vagyis a székelyek kitelepítésével kívánta megoldani. Mivel a tárgyalások augusztus 24-én megszakadtak, a magyar kormány ismét a fegyveres megoldás gondolatával foglalkozott. *Románia pedig a tengelyhatalmak döntőbíráskodását kérte*, amit Berlin és Róma elfogadott. Hitler *Ribbentrop* és *Ciano*, az ún. békeelőkészítő osztály vezetője alapján térképet készítettek Erdély felosztásáról. A válaszvonalat úgy húzták meg, hogy a magyar részén a magyar, román részén a román nemzetiség legalább a lakosság felét tegye ki. A székelykérdés miatt minden észak–dél irányú megosztó vonaltól eltekintettek. Hitler a szászokat román uralom alatt hagyta, s ez a bánáti németek sorsát is eldöntötte.

Ezt a felosztást a magyarok kevesellték, a románok viszont sokallták. Erre *Ribbentrop tudatta a magyarokkal, hogy Németország nem fogja télenül nézni a Románia elleni fegyveres akciót*. A románokkal pedig közölte, hogy a magyar támadással szemben csak a tengelyhatalmak garanciája védheti meg őket.

Ribbentrop taktikája meghozta az eredményt. Mindkét fél kötelezte magát arra, hogy a határozatot előzetes feltétel nélkül elfogadja.

A határrevíziós jegyzőkönyvet 1940. augusztus 30-án írták alá. A döntés értelmében 43 000 km²-et csatoltak Magyarországhoz 2,5 millió lakossal, melyből mintegy 1 millió román nemzetiségű volt. Román uralom alatt Dél-Erdélyben közel 400 ezer magyar maradt. A döntés kihirdetésével egyidőben közzétették a Románia határának garantálásáról szóló okmányt, s aláírták a német–magyar kisebbségi megállapodásokat.

Miután a második bécsi döntés a tengelyhatalmak segítségével jött létre, a nyugati hatalmak nem ismerték el, és a háború után érvénytelenítették.

Miért nem tudok Erdélyről írni?

Nem kedvelem a kérdőjeles címeket. Mégis azért élek vele, mert csak kérdőjellel tudom tanácstalanságot jellemezni. Ez a tanácstalanság sokunké, azoké is, akik soha nem voltak restek "magyarkodni", újságírói, írói látóhatárunkba az összmagyarság arcképét (ábrándját) illesztve be.

Mikor kitágult e látóhatár, s a hatalom eleinte elnézte, majd egyenesen bátorította, hogy a betűvetők, a verespéteri intellemmel élve, népben – nemzetben gondolkozzanak, nem kevesen hallgattak el. Ennek egyik oka, hogy e betűvetők nem "irredenták", nem "soviniszták", nem "ellenforradalmárok", s erkölcsi tartásuk, az ízlés tartotta vissza őket attól, hogy egy dráma – Erdély – felparázsló lángjánál melengessék, sütögessek pecsenyéjüket. ("Bátorságukat", "hírnevüket".)

A Hic Rhodus, hic salta lőporfüstje kondenzcsík nélkül elporlott a nagy semmibe.

Félelmem a múlt tapasztalataiból táplálkozott, de felforrósította a jövő aggodalma is. Féltettük Erdélyt, s féltettük az ezer sebtől vérző, ország lakosaiban fogatkozó, e században többször is megütport, államunk önállásáért küzdő, egyazon időben nemzetközi, s hazai küzdőtereken viaskodó magyar hazánkat. S a volt MSZP-kormány legjobbjaikat csakúgy, mint a szabadságukat mindenkor, s olykor az életüket is kockáztató bátor ellenzékiet.

Tudjuk, hogy gyáva népnek nincs hazája. A magyart, Erdélyben és idehaza gyáván védeni, oltalmazni nem lehet. Akik bátran védtek, egy *Kossuth*, *Batthyány*, *Szemere*, a világháborút ellenző *Tisza*, *Teleki Pál*, *Bajcsy-Zsilinszky*, *Varga Béla*, *Nagy Ferenc*, *Nagy Imre* száműzetésben, örültek házában, vesztőhelyen végeztek.

Ilyen hősök példáiból él a Duna völgyében napjainkig egy közösség. Ebből merít a nemzeti tudat, a büszkeség, a hon szerelme, a sírokból is felhangzó, az a kóskárolyi Kiáltó szó.

A huszadik század végén hősök és fegyverek nélkül, csupán csekélyke erőnkre támaszkodva, Libanont, a Baltikumot elkerülve, minden erőszakot megvetve, a népek előtt kártyáinkat kiterítve, gyáva és félelem nélkül, egyszerűen és nyíltan, őszintén és vezekelve szeretnénk kijavítani, hogy valahol egyszer utat tévesztettünk, és szeretnénk helyünket meglelni e térség vilámcsapásos mennyboltja alatt.

Ezért nem tudok Erdélyről írni.

Mert Erdély nem csak Európa legnagyobb lélekszámú nemzeti kisebbségének ősi szülőföldje, hanem e földrész legnagyobb görcse, gubanca, a legnagyobb görgetegek lavinaindító hegyma, különböző népek, nemzetek, felekezetek, embercsoportok közös létezésének vizsgafeladata, a soron következő huszonegyedik század legnagyobb próbatétele.

Mióta tíz éve már nyugdíjasként, budai magányomba bezárva élek, többen – egyre többen – kérdezik, miért nem ír Romániáról, Erdélyről, a romániai, az er-

délyi magyarságról az, aki akkor írt erről, mikor még tilos volt vagy nem tanácsos; aki akkor cikkezett a székelymagyar nyelv pompájáról, mikor e pusztá emlegetés irredentizmusnak számított; aki – ha mást már nem tehetett – úgy szólt az erdélyi magyarságról, hogy frizek, walesiek, baszkok, bretonok kontóséba öltözködött, hogy egy álarc ajaknyílásán át mondhassa ki a kimondhatatlant, a nyelvirtást, az asszimilációt.

Mikor nem lehetett, tudtam. Mikor lehet, nem tudok. Nem tudok Erdélyről írni. Csak azt tudom leírni, hogy nem tudok Erdélyről írni.

Dolgozószobám négyszögében csak a vád- és védőbeszéd pörölye az örökös. Az emberfaj sárkányfogvetemény, vagy van még remény? *Vörösmarty* tagadását – "nincsen remény" – Temesvár kétségessé tette, mert a sárkányfogveteményt győztes forradalom söpörte el. A forradalom győzelmét végül kétségessé tette, elhomályosította Sütő szeme világának vérzése?, sebe?, kioltása?, homálya?

E homály asztalomat is beborította.

Nem tudok Erdélyről írni. Rácsurog valami véres.

Második kötet 149

Móricz azt mondta, írni csak arról lehet, ami fáj. Vértől betűkkel írni nem lehet.

Nem tudok Erdélyről írni.

Ötven éven át csak riportokat (személyes élmény) fogalmaztam, csak arcképeket (emberekről, akikkel beszélgettem) írtam, csak irodalmunk és történelmünk (esszék) nyomait kerestem. Az elmélet köntöse tőlem idegen, elméleti cikket írni nem tudok. Mégis, hogy feleljek azoknak, akik bíztatnak, ajtómon kopogtatnak, vagy levélben sürgetnek, megkísérlem a szokatlant, a számomra lehetetlent.

“

Az elsőség csak arra jó, hogy egymás torkának essünk

“

Sine ira et studio, harag, indulat nélkül felsorolok néhány érvet arról, miért nem lehet Erdélyről szólni, miért nem tudok Erdélyről írni? S hozzám hasonlóan, némely mások is. Pontosabban mások sem.

Azt a trianoni békeparancsban Magyarországtól elszakított s a román királyságnak juttatott 103 négyzetkilométernyi területet, miközben a magyarok anyaországába 93 négyzetkilométernyire zsugorodott, tévesen nevezzük Erdélynek. E terület a történeti Erdélynél jóval nagyobb: a Meszes kapuig, a Királyhágóig terjedő "kies tartományon", a fejedelemségen kívül felöleli Máramarost, a századok során hol ide, hol oda tartozó Partium-ot, a Részek-et, s Temesvár székhellyel a magyar-román-német-szerb nemzetiségek szálláshelyét, a Bánságot. A téves földrajzi fogalom azonban honossá vált az egyes nyelvekben, csak ezért nevezem a teljes területet Erdélynek.

Ez a kitágult Erdély a németeknek (sváboknak szászoknak) is, a magyaroknak (magyarok, székelymagyarok, csángók) is, a románoknak (erdélyi honosok, máramarosiak, kővárvidékiek, hegyvidéki mócok) is ősforrás, sorsuk székesegyháza, "misében megáldott kenyér", tehát Oltáriszentség, s miként a keresztényeknek a Közél-Kelet, valamennyi erdélyi népnek Szentföld. E szót – Erdély, Erdélyország – a magyarok, a románok – Ardeal, Transilvania – s a németek – Siebenbürgen, Hétvárország – csak a lélek melegével, az imádság emelkedettségével képesek kimondani.

Tartozzék Erdély "ide", vagy "oda", sokáig hittem abban, talán még esküdtem volna is rá, hogy ezt az imát csak ökumenikus, közös hevülettel szabad és lehet elrebegni. Súlyosan tévedtem ebben is.

Sokat foglalkoztattak magyar, román, szász, s más tudósok forrásmunkái arról, ki volt itt *előbb*? Az érve-

ket türelmesen böngésztem végig, összevettem azokat, de dönteni nem tudtam, mert csak a huszadik században éltem, s így nem lehettem szemtanú ezeröttszáz, kétezer, vagy háromezer esztendővel ezelőtt. Az iskolában megtanultam, s hiteles művek forrásaiból el-sajátítottam, hogy Erdély ősi magyar föld, s román tudósok munkáiban türelmesen végigolvastam érvelésüket arról, hogy Erdély ősi román föld. Az én nemzedékem nem csupán megtanulta, de a cáfolhatatlan bizonyítékok nyomán meggyőződésévé, vérévé vált, hogy Erdély több, mint ezer évvel ezelőtt, a honfoglalás évtizedei során vált magyar területté, s kisebb-nagyobb megszakításokkal magyar szálláshely maradt az első világháború végéig. Nagy figyelemmel kísértem végig a dáko-román elmélet kialakulását, amely szerint a román nyelv és nép nem a Balkánon alakult ki, s lassú terjeszkedéssel tört előre Erdély tágas területeire, hanem a román ősnyelv Erdélyben, s a románok már jelen voltak a magyar honfoglalás idején a kies tartományban, lévén az elrómaiásított dákok az ő-őseik.

Minden forrás foglalkoztatott, különböző érvekhez a megértés és befogadás készségével közelítettem, de az elméletregeteg kötelékei csak megkötni voltak képesek, körülfontak, rabbá tettek, minden szabad következtetéstől megfosztottak.

Budapest történetének írása idején tudtam meg a forrásaimból, hogy fővárosunk őslakói a kelta származású eraviszkuszok, akiket a római hódítás fölfalt, megfosztott nyelvétől, ellatinosított, végül eltüntetett. Az eraviszkuszok elgondolkoztattak. Ha a ki volt itt előbb kérdésének nyomvonalát követném, s megtörténne a lehetetlen, hogy az óbudai romkert egyik sírjából föltámadna egy eraviszkusz, ujjának egyetlen intésére eltakarodhatna Budapestről több, mint két millió ember.

Ha ez dönt, a bretonok elkergethetnék a franciákat, a baszkok a katalánokat, a katalánok a spanyolokat, a walesiek az angol hódítókat s meggyötört földrészről bárkit, mindenkit kiutasíthatna, kikergethetne Samu, Sámuel, a vértesszőlősi előember, akinek csontjait 1965-ben tárták föl, s aki valamennyi népet megelőzött ezen a szálláshelyen.

“

A népek békéje nagy szent dolog

“

Az ősfoglalás jogával nem tudok mit kezdeni. Az elsőség érdekes is, meg szenvedélyes is, de használhatatlan, feldolgozhatatlan, értelmezhetetlen, csak arra jó, hogy egymás torkának essünk.

Már csak ezért sem tudok és akarok Erdélyről írni.

Ötven éve a két haza, Magyarország és Erdély egyikeben, Magyarhonban élek. Csak tapasztalásaim alapján tehetek hiteles vallomást. Az ötven év során a riportter bárhol kezdte is a nyomolvasást, az adatok föltárását, lett légyen a munka riport, portré, esszé, nyelvtörténet, történelmi munka, családtörténet – Erdély örökégit pillantása vetült felém.

Ha leírtam *Arany János* nevét, a szalontai hamu jutott az eszembe. Toldink fejedelme hamuba rótt betűkön át tanult meg olvasni. Ha a legszebb vers szálait bogoztam, a koltói Szeptember végén sorait idéztem emlékezetből. Ha azt kerestem, a magyar a világnak

mesékem tölbe '9

mit adott, a két *Bolyai* neve merült fel. Ha a magyar irodalmi nyelv ősforrását jártam körül, Rodostó jutott az eszembe és a bujdosót kibocsátó Zágón. Mikor *Bartók* első végrendeletét nyilvánosságra hoztam, nem kerülhettem el a nagyszentmiklósi szülőhelyet. A Bujdosó nyelvemlékeink írása közben "székely betűk" melengettek, az énlakai unitárius templom mennyezetének ősi rovásjelei. Ha Máriaremetén a remete *Dutka Ákossal* beszélgettem, szülővárosom, a Holnap Nagyváradja fénylett szavaink üvegburája alatt.

Ha portrét írtam *Tamási*ről, farkaslakai utazásunkra, a "szőke Nyikó" mellékére, zsindelyes szülőházára is emlékeztetnem kellett. Mikor Erdélyi szent emberét a hazai sajtóban, sajnos, csak egyedül elbúcsúztattam, *Márton Aron* gyulafehérvári rabságát sem mellőzhettem el. Mikor Koronánk könyvét írtam, dévai sasfészekből a koronarejtegető, gaz *Kán László* nagyúr pillogott véreerzítő tekintettel felém. Mikor a Magyar ereklyék, magyar jelképek adatait kazlaltam fel, a Szent Jobb történeténél azon nyomban a bihari, a szentjobb apátság létezése merült fel az idők tengeréből. Ha tatárjárás – a váradi *Rogertius* a forrás. Ha prózánk hegyormát keresem, ha idézni szeretném a legverete-

sebb magyar mondatokat, Várad szülőttéhez kell forduljak – *Pázmány Péter* a neve.

Ha a történelem kapuit nyitogatom, múltba merült, fürge öreg riporterként, *Bethlen Gábor* végrendeletével találkozom. Mikor polihisztort kerestem – nosza, megismerkedni *Brassaival*! Ha levéltárost, *Kelemen Lajos*! Ha bőkezű arisztokratát, a szelíd *Kemény János* arca világlott, és a magyar művelődésre "elpazarolt" erdőrengetege zúgott a görgényi messzeségben.

Senkivel sem pörölök, senki emberfiával vitázni nem akarok, nem vonok mérleget, nem kutatok semmiféle ősfoglalást. Csak megvallom léteimet, állapotom tudathasadását, sorsom fel nem oldozott görcseit. A gyűlöletet megvetem, ilyenre képtelen vagyok, az izgatóst kerültem, a népek békéje nagy szent dolog, Adyval együtt vallom, hogy "minden ember szentség", bárhol, bárhova született is.

De ha kiszakítom Erdélyt magamból, a magyar tudatból, a nemzet életéből, megszűnünk. Trianon után egy második Trianon. Létünk, történelmünk, irodalmunk, tudományunk szétesik az anyaországban is. Ha meg nem szakítom ki, sovíniszta, irredenta, szeparatista, bajkeverő leszek. Mármint mások szemében.

Ha segíték az erdélyi magyarságnak önfeladásában, végzetes útra lépek. Ha mindenkit maradásra biztatok, süketté válok a jajkiáltások befogadására.

Nem tudok választani. Felelni sem. Írni sem.

Nem tudok Erdélyről írni.

Az öngyilkosság olykor nagy magyarok – *Széchenyi, Teleki* – egyetlen utolsó menedéke volt. De egy nép nem volt, mert nem lehet öngyilkos soha.

||

Egy nép soha nem lehet öngyilkos

||

Sorsunk vakvermébe alászállva, csak ezt írhatom:

Területeiről, szülőföldjéről, történelméről, emlékvilágától, irodalmától, anyanyelvétől, népdalaitól, templomaitól, balladáitól, vigalmas táncaitól, siratóénekeitől, sírkertjeitől, a cintermek ősi csontjaitól, nyelvemlékeitől, műveltségétől, könyvtáraitól, imáitól, ruháitól, pergamenjeitől, az egymáshoz tartozás mámorától és szentségétől minden népet meg lehet fosztani. Volt már példa rá.

Csak gyászától nem lehet megfosztani soha.

Miután mindenben csalódnai kényszerültem, végső menedékem a gyász.

Csak gyászolni tudok.

Erdélyről írni nem tudok.

"Erő le nem rombolhatja, cenzor el nem orozhatja"

Ha készülné valamiféle felmérés a magyar rádióműsorok erdélyi "hallgatottságáról" – úgy az utolsó másfél–két esztendő idejére a pálmát minden bizonnyal a Vasárnapi Újság vinné el. Az 1988. áprilisától több-kevesebb rendszerességgel sugárzott erdélyi névtelen levelekben kommunikált (kommunikálhatott csupán!) egymással az erdélyi magyarság. A legfontosabb fórum volt, ahol az erdélyi magyarság gondolataival egyetemben megnyilvánulhatott. Hogy ezek a megszólalások fájdalmas tanúságtevések voltak az erdélyi magyarság egyik legválságosabb periódusáról, ma talán még világosabban látszik, mint elhangzásuk idején. Alábbi levélválogatásunkkal nem a letűnt időnek – hanem a tanúságtevésnek kívánunk emléket állítani. A zárójelesen közölt nevek nem hangzottak el annak idején a rádióműsorban.

(1988. április 24-én)

"... a hírek, műsorok (rádióban, tévében) közvetlenül hatnak a romániai magyarságra. Tudom, mint-hogy éppen a Vasárnapi Újságban is hallottam, hogy a szerkesztők s a megszólaltatottak egy része ugyan-csak aggódik a mind tömegesebbé váló, ilyen-olyan néven nevezett kivándorlás miatt. Mindnyájan tudjuk ugyanis, hogy ez nem érdemi – főként nem közösségi – megoldás, inkább amolyan szelep, amelyen a szétrobbanással fenyegető, feszítő gőz egy része távozhat. Más kérdés, hogy mi, ki távozik ilyen formán. Persze, nagyon heterogén az a sok ezres (nagyobb perspektívában százezres, esetleg több száz-ezres) tömeg, amely innen ki, oda be áramlik – itt is, ott is súlyos gondokat, társadalmi és emberi konfliktusok új formáit alakítva ki, bő anyaggal szolgálva a jelen és a jövő szociológusainak, pszichológusainak és íróinak. Én most csak a távozás következtében beálló, sokáig – végleg? – pótolhatatlan hiányról, az erdélyi magyar értelmiség mondhatni öngyilkos felelőtlenségéről, gyávaságáról akarok szólni. Mert igaz ugyan, hogy a hallgatás is a gyávaság egyik formája (okait csak az tudja, aki nap mint nap megéli a 'helyzetet', és aki látja, hogy a 'beszélők' milyen gyorsan távoznak végül, amikor forróbb lesz a talaj, s amikor valóban bizonyítani lehetne a helytállást!), de vajon nem gyávaság-e itt-hagyni szülőit, testvért, gyógyításra, biztató szóra váró beteget, (még) egészségest, öreget és fiatal, gyermekeket? (...) A járvány ugyanis meg-fékezhetetlennek látszik – és ebben korántsem segít a távolból vagy közelebről felvillantott lát-szatorvosság. Megmondom őszin-tén, számos nagyon humánus, na-gyon indokolt segítség a "menekül-teknek" – *innen új meg új csábításként bat*. Hiába tudom azt, hiá-ba mondják egyre többen, fórum-ról, hogy nem az, hogy nem arról van szó. Ettől az érzéstől nehéz szabadulni. S a tegnap még helyi

talajban, a hagyományban és a jövő-reményben többé-kevésbé biztosan állók, a szűkebb szülőföld-höz szilárdan ragaszkodók közül is mind többen kezdenek megfogyni. Lassan úgy érezhetjük magunkat, mint Ionescu Orrszarvújának pol-gárai..."

(KANTOR LAJOS)

(1988. június 12-én)

"... Nem tartom szerencsés do-lognak, hogy az elmenést a "forró ta-lajról való elmenekülés", a gyávaság kérdéseként vetted fel – most, ami-kor a mai magyar politikai közgondolkodás és közélet túltette magát a "Ti csak tartsatok ki!" stratégiáján. Erdélyben élő ember számára nem volt ez rokonszenves álláspont so-hasem. Egyrészt, mert ezzel minden gondot a *történetesen* itt élő ember vállára rakott, másrészt pedig, mivel valami olyan rejtett finalitást, célza-tosságot sejtetett ez az álláspont, amit könnyen félre lehetett érteni. Mert hát jól van, "tartsunk ki – de meddig? És milyen értelemben? Nem lehet nem észrevenni, hogy ez az álláspont, akaratlanul is, valami-féle "hadviselési állapotot" teremtett és konzervált – miközben negyven éve béke van. Márpedig "kitartani" nem lehet negyven évig. Egy életem át. Lehet valameddig. Addig a pon-tig, amit a "kitartani" szó sejtet és beígér, ami után már nem kell ki-tartani, ami után már lehet normá-lisan élni, ami után már következik a biztonság, a perspektíva. A kisebbség békéje. Márpedig ez az, ami nem következett be. És emiatt növekszik azoknak a száma, akik ma már nem ragaszkodnak feltétlenül "hadvis-eleti magyarságukhoz" – ha békében is élhetnek magyarként, mint a töb-bi tíz milliő. Hogy hol a helyem eb-ben a megváltozott világban, azt nem mondhatja ki helyettem senki más – se itt, se ott. Olyan fordulóponthoz érkeztünk, amikor ezt a kérdést mindenkinek maga-magá-nak kell eldöntenie. Hisz milyen ala-pon, és joga lehet azt előírni vala-kinek, hogy ha már ő kisebbségi volt vagy negyven esztendeig, hát ak-

kor bizony az ő gyermeke is az kell legyen még negyven-ötven esztendeig, s akkor meg már miért ne lehetne majd az unokája is az, mondjuk ugyanannyit? Milyen alapon lehet azt előírni egy embernek, hogy most már ezután minden utódja, hetedízígién, kisebbségi legyen – mikor apja, nagyapja, dédapja, ükapja visszamenőleg mind-mind többséginek született?..."

(KENÉZ FERENC)

(1988. október 23-án)

"... Negyed évszázada folyik ez az egyenlőtlen, minden részleteiben előre megtervezett és kitűnően álcazott, hadüzenet nélküli, nemzetiség-ellenes, népirtó háború, egy totalitárius államhatalom összes elképzelhető eszközével, ahol elsősorban is a nemzetiségek értelmisége volt a célpont. És akkor most 1988-ban lépjen elő az értelmiség és tiltakozzék!? Lépjenek elő azok a még itthon maradt és életben maradt, szétromcsolt idegrendszerű, halálraszánt kísértek, akik az elmúlt évtizedek agyvelősorvasztó élet-halál csatáit átvesztették? De az utánpótlást hol képezték, mikor képezték, mire képezték, és ha képezték, hová szórták szét, milyen – anyanyelvüktől és közösségüktől távoli – idegen etnikai területre? Mert ugyebár: "Vannak vidékek, ahol a kutyakölyköket vízbe fojtják, még mielőtt a szemük kinyithatták volna!" Szerencsétlen, vádlottak padjára került fantom-értelmiség, amely nem érthette meg a holnapot. A dogmatizmussal, személyi kultusszal és hazug, megalázó történelmi tudattal táplált, tájékozatlan, önálló vélemény- és ítéletalkotásra – ne adja isten: cselekvésre-képtelen, a betevő falatért küzdő és félelemtől remegő emberi koponyák, akik még a nemzeti megmaradás egyetemesen és egyedül időtállóan bevált kötelező, – nemzet és egyház – kettős kötésének az értelmét sem képesek megérteni. Ők a közösségeket és azzal együtt lelkierejüket vesztettek, akik a legkülönbözőbb egyéni és önző túlélési stratégiáktól hajtván, szétszórtan ezerfelé bitangolnak, ők lépjenek elő és tiltakozzanak? Valamikor elvitte a török, most maguk adják oda gyermekeiket janicsárnak! Mert magyarnak lenni szegény, és mert magyarként nem lehet érvényesülni! Vagy a temetők kísértetei, a Kós Károlyok, a Szabédi Lászlók, a Szilágyi Domokosok lépjenek elő és tiltakozzanak?! ..."

NÉVTELEN

(1988. november 20-án)

"Bizakodva is kérdezhetjük: gyáva-e, áruló-e az erdélyi magyar értelmiség? Ennek a lelkiismereti kérdésnek a megválaszolásától függ a romániai magyarság megmaradásának hogyantovábbja. Ezért kétszeresen igaza van Csoóri Sándornak és minden gondolkodni bátor erdélyi magyar embernek, amikor ezt a kérdést nyíltan felteszik, újra megismétlik, mert ha nem is ebben a megfogalmazásban, de az értelmiségiekkel szembeni elégedetlenség az elmúlt évtizedekben Erdélyben számtalanszor megmutatkozott, bár a nagy nyilvánosság előtt kimondani ezt – sok más igazsággal együtt – nem volt, nincs rá módunk. (...) Romániában nagyobb részt a magyar értelmiségiek gyáva-ságának betudhatóan nincs fórum nemzetiségünk ügyeinek megvitatására. A magyarországi nyilvánosság előtt kell tehát gyavaságunkat, tehetetlenségünket bevallanunk. Kell ezzel számolnunk végre, mert csakis ez lehet most kiindulópontja mindannak, amit a magunk megmentésére cselekednünk kell. Mit tehetünk? Elsősorban új értelmezést kell adnunk a bethlengábori behúzottnyakúságnak, amelynek lényegében nem a főhajtás, nem a félelem, hanem az adott történelmi pillanatokban a töretlen szilárdság, a meg nem alkuvás, ha úgy tetszik, a kálvinista nyakasság kell legyen a jellemzője. Helyzetünk kísértetiesen hasonlít a deportált zsidósághoz. Csüggedünk. Megmaradásunkhoz most már kikerülhetetlenül szükséges az értelmiségiek áldozathozatala, önfeláldozó ellenállása. Az elmúlt években itt Romániában csak nagyon kevesen vállalták, hogy a magyarságot ért sérelmekért nyilvánosan is fölháborodjanak. Csöndes hangú, alázatoskodó beadványainkkal semmire sem mentünk. Mindig csak kértünk, könyörögtünk! Követelni miért nem merünk? A hatalom sajátos táncban, egyfajta tangó-lépésben vitt előre, jól eltervezetten és kitartó következetességgel jogaink megfosztásának felcicomázott díszmenetében. ..."

NÉVTELEN

(1988. november 27-én)

"... Láthatta volna a világ is, mert szeme előtt zajlott a romániai zsidóság kismizmizése, majd kiárúsítása, az erdélyi szászok és svábok vesszőfuttatása, hogy aztán a végleg lekopasztott szerencsétlen emberpáriák szimpla életéből is stratégiát csináljon a román állam

egy – számára igen jól jövedelmező – korrupció és zsaroló középkereskedelemben. Láthatta volna a világ is, de kényelmesebb volt nem látnia! De az erdélyi magyarok bőréért ki ad Romániának egy lyukas garast is, ezen a sárteken? Senki! Nem is kell! A pénznél többet, fontosabbat és értékesebbet akar éretünk a román politika! Mit az istenért? Hát nem volt elég az, ami történt és ami történik? – Ne legyünk naívak! Ez csak a kezdet. A román politikában soha nem a hivatalos nyilatkozatok ellenkezője volt az igaz, hanem valami harmadik, teljesen váratlan variáció! Ez a politika nemzetiségeket valójában nem is akarja beolvasztani. Hogyan is akarná, hiszen ő is tudja, hogy az asszimilációnak az erőszak és az üldözés nem tesz jó szolgálatot. Idegen, ellenséges, beékelődött rákos daganatnak tekinti és tekintette a nemzetiségeket a mindenkori román politika, akiket előbb-utóbb, de ki kell pusztítani a nemzet testéből. Addig is azonban, amíg ez a végső nemzeti célkitűzés megvalósul, maximálisan hasznosítani kell őket a román nemzetgazdasági és politikai célok megvalósítása érdekében. Ma még csak a gazdasági célkitűzések érdekében történő hasznosítás korszakát éljük – az egyiptomi rabság téglavetőinek a korszakát –, de megjelent már a látványon az új szörny, amely majd bőrünk politikai értékesítésén munkálkodik. A Ion Slavici-i megfogalmazás sosem volt érvényesebb: "Nekünk románoknak nem az egyetértés és a békesség kell a nemzetiségekkel, hanem a békétlenség – a jövő érdekében?" – Az utólagosan, az aktuális politikai cél érdekében kreált hamis történelem-szemlélet szolgáltatja az ideológiai és politikai alapot a román tömegek uszításához, az agresszív célokat követő politika kibontakoztatásához. A cél pedig nem kevesebb, mint a Nagy Dácia földrajzi helyén az új nagyhatalom – "Nagy-Románia" megteremtése..."

NÉVTELEN

Szív küldi – a távolba

Szülőföldünk: e szó nemcsak a hazánknak vallott országot jelenti, hanem a mi esetünkben egy rádióműsört is, amely évtizedek óta közvetítő kíván lenni a világban szétszóródott magyarság és az egykori otthon között.

Itthon sokan létezéséről sem tudnak, lévén rövidhullámú adás. Régebben, még 1956 után, amikor középhullámon is sugározták, tízezrek hallgatták a "Szív küldi a távolból" címmel vasárnap délutánonként közvetített zenés üzeneteket. Diákkorom kísérőzenéjeként még idehallom az "Oly távol, meszse van hazám" vagy az "Idegenben keserűbb a sírás" kezdetű dalokat, amelyekkel a különböző Pisták, Ferik és Marikák tudatták Svédországból, Kanadából, hogy jól vannak, és sokat gondolnak az itthoniakra...

Amikor a 60-as évek derekán újságíró-gyakornokként először léptem a Szülőföldünk szerkesztőségébe, már megszűnt a zenés üzenetváltás. Aki tehette, hazalátogatott, s az itthoniak is mind sürűbben kereshették fel külföldön élő rokonokat, barátait. Akkoriban már a "disszidensek" helyett az "idegenbe szakadt hazánkfiai" elnevezés járta, (a műsorokban "kedves honfitársaknak" szólítottuk őket), és kialakult a Szülőföldünk feladata: tájékoztatás, kultúráközvetítés és szórakoztatás.

Voltaképpen ma sincs másként, adásidőnk sem változott (naponta másfél óra földrészenként, vasárnap délutánonként plusz másfél) csak az arányok tolódtak el a hite-

les, a tényeket szépítgetés nélkül közlő tájékoztatás javára.

Most, hogy az *Erdélyi Magyarság* megtisztelő felkérésére megkísérlem bemutatni műsorunkat, hálával gondolok régi, hűséges hallgatóinkra, köztük rendszeres levelezőinkre. Milyen tapintatosak és megértőek voltak irántunk! Tudomásul vették és nem vetették szemünkre, hogy mennyi mindenről hallgattunk évtizedeken át! Például arról az "apróság"-ról, hogy miért is vannak ők ott, idegen országban? Mi készítette őket 1945-ben, 48-ban vagy 56-ban "szívet és hazát cserélni"?

Szerencsére azok, akik a két nagy dunaparti házban – a gótikusban és a "fehér"-ben – a külföldnek szánt tájékoztatás játékszabályait előírták, maguk is belátták, hogy főleg lenne az "agitáció és propaganda" teljes fegyverzetével győzködni embereket olyan ügyekben, amelyekről ők a lábukkal szavaztak – hogy néhai Mikes Imre (Gallicus) szemléletes kifejezésével éljek. Hallgattunk tehát a kényes kérdésekről, a hallgatók pedig megértőek voltak. Örültek a magyar szónak: ismert színészek, énekesek felvételeinek, a velük készült beszélgetéseknek, klasszikus verseknek, hangjátékoknak, sportközvetítéseknek, az országot járó riporterek mikrofonja előtt megszólaló hétköznapi embereknek, a hazai tudomány és gazdaság eredményeinek és a nehéz sorsú kis ország iránt tanúsított növekvő külföldi megbecsülésnek. De legfőképpen annak az együttérzésnek, amellyel az úgynevezett szolgáltató műsorok (Levelesláda, Jogi tanácsadó) szerkesztői, riporterei mindig eljártak a hozzánk forduló személyes ügyeiben. Ma is havonta többszáz levél érkezik szerkesztőségünkbe, mi pedig egy nyolcezres címlistára küldjük négy éve indított műsorfüzetünket.

A színes, többségében magazin-jellegű műsorok folyamában 1977 őszén új elemként jelentek meg a honismereti adások. A Szülőföld-

dünk ebben a tekintetben szerencsés helyzetben volt: a nemzetudat ápolása már kezdettől fogva sem minősült nacionalizmusnak, így zöld utat kapott a magyar századok történelmét, művelődéstörténetét ismert történészek, tudósok közreműködésével és jó színészek előadásában feldolgozó sorozat, amely azóta hangkasszettán üzleti forgalomban is megjelent.

Talán meglepő, de még Trianon és következményei sem tartoztak a tabu-témák közé. Arról viszont csak óvatos célzásokban beszélhetünk – amíg át nem szakította a hallgatás gátjait az 1988-as erdélyi menekülthullám –, hogy milyen is a magyarság helyzete a "testvéri" (a mi adásainkban: "baráti") szocialista országokban. Volt és van tehát pótolni valónk e kérdésben is és saját közelmúltunkat illetően is. Hiszen a háború utáni évtizedek eseményei és történelmi személyiségei is jobbra csak az utóbbi két év politikai változásainak eredményeként jelenhettek meg adásainkban. Azóta e múlt még élő tanúi közül számosan – gyakran 30–40 év emigrációja után először hazatérve – személyesen beszélhettek mikrofonunk előtt az ország és életük történetének egy-egy fejezetéről. Némelyiküktől nem kis örömmükre arról is értesülhettünk, hogy elsősorban a mi napi hírműsorainkból tájékozódott Kanadában vagy az Egyesült Államokban a magyar belpolitika szinte még hihetetlennek tűnő átalakulásáról és nem utolsó sorban a szomszédos országok magyarságának sorsáról.

Hogy ők, a határaink túloldalán élő milliók hallgatják-e műsorunkat? Azt tapasztaljuk – egyre gyakoribb riportútjainkon –, hogy csak kevesen, mivel e térségben még jól vehető a Kossuth és a Petőfi Rádió adása. De Erdély, Felvidék és Kárpátalja megelégnék közéletének szereplői – köztük újságírók, riporterek – megkeresnek bennünket személyesen, telefonon vagy írásaikkal, hogy az ottani magyarság életéről a mi közvetítésünkkel adjanak hírt értük aggódó nyugati testvéreiknek. Úgy érezzük, hogy ily módon az a rádióműsor, amelyet a világban szétszóródott magyarság tájékoztatására hívtak egykor életre, elindult azon az úton, hogy az összmagyarság hangja legyen. S ez olyan hivatás, amely kárpótol bennünket a hazai "ismeretlenségért" is.

CSERVENKA JUDIT

Ahol a sokféleség erény

Nem tudom, lesz-e ebben a lap-számban ennél távolabbról érkező írás... Alig hiszem, ha csak Új-Zélandból nem küld valaki tudósítást – ami könnyen elképzelhető, hiszen magyarok, sőt erdélyi magyarok is, szép számmal élnek ott is, akárcsak a világ más távoli pontjaiban.

A bukaresti "emigrációból" kerültem az ausztráliaiba, és nagyjából ott folytattam, ahol 1985 Karácsonyán abbahagytam: a rádióban. S ezzel a cikk témájához is értem: magyar rádiózás Ausztráliában. Hosszú lenne ennek történetét leírni, hiszen már évtizedekkel ezelőtt szinte minden városban voltak úgynevezett "közösségi", önkéntes alapon működő magyar rádióműsorok.

A hetvenes évek végén indult az SBS. (Special Broadcasting Service) állami nemzetiségi rádió és televízió. Az SBS a televízióban külön csatornán működik, angol nyelven sugározza az itt élő nemzetiségeknek szánt műsort, mely egyben azt a célt is szolgálja, hogy a különböző nemzetiségek kultúráját minél szélesebb közönséghez juttassa el. A nem angol szövegű filmeket, riportokat, dokumentumfilmeket angol felirattal látják el. Az SBS tévében egyébként gyakran láthatók magyar filmek is, régiek és újak egyaránt.

Az SBS rádióműsora talán egyedülálló a világon. Több, mint 55 nyelven sugároz hajnaltól késő éjszakáig, s az adásidőn számárnyuknak megfelelően osztoznak a különböző nemzetiségek.

A magyar adás Melbournben is és Sydneyben is hetente háromszor jelentkezik egy-egy órás műsorral. Az adásokat körülbelül 150 kilométeres körzetben lehet fogni, tehát a két nagyváros és környéke lakosságának szól. A rádió és tévéadások itt többnyire helyi jellegűek, hiszen a távolságok óriásiak.

Nos, ez a soknyelvű rádió élő példája annak, hogy tulajdonképpen békésen megférnek egymás mellett népek és nemzetek, egy

olyan társadalomban, ahol a sokféleséget tisztelik és erénynek tekintik. Ki-ki szabadon használhatja anyanyelvét, kitűzheti nemzeti zászlaját, felveheti nemzeti viseletét.

Az úgynevezett "multikulturális", állampolitika váltotta fel az előző évtizedek asszimilációt szorgalmazó törekvéseit. Az új politika jegyében bátorítják a nemzetiségeket, hogy megtartsák nyelvüket, és gyermekeiknek is továbbadják sajátos kultúrájukat. Ezt a célt szolgálja a soknyelvű rádió, és ennek keretében a magyar műsor is. Ezért is éreztem úgy, hogy ott folytattam, ahol otthon abbahagytam. Hiszen idegen többségű nyelvi közegben élő magyarokhoz szól ez a műsor is, akárcsak az otthoni. A különbség "csak" az, hogy míg ott az erőszakos asszimilációval kell szembeszállni, itt az önkéntes asszimilálódással kell felvenni a harcot.

A műsorban többnyire hírek, közérdekű közlemények, riportok, irodalmi és zenei összeállítások, történelmi megemlékezések, gyermekműsorok szerepelnek. A rádió lemeztárában szép számmal vannak magyar lemezek. Ezekről játszószák a műsor jelentős részét kitöltő zenét. Ezek főként nosztalgiaszámok. Rendszeresekek a helyi, vagy Magyarországról idelátogató sze-

mélyiségekkel készült interjúk. Gyakran szerepelnek a műsorban a Budapesti Rádió által küldött összeállítások. Az otthon lezajlott pozitív változások óta az ezekkel szembeni korábbi ellenérzések, fenntartások megszűntek. Jelentősebb politikai események kapcsán telefoninterjúk hangzanak el otthoni személyiségekkel, sőt már létrejött az úgynevezett "rádióhíd" is, amely eddig kétszer sugárzott Budapest–Melbourne közös műsort.

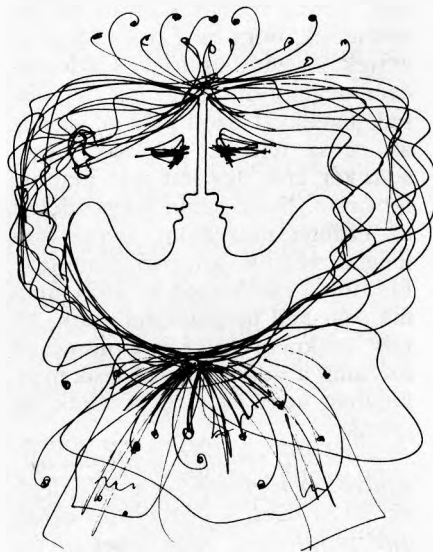
A műsor állandó része a hírszefoglaló, amely a helyi hírek és a világ hírei mellett a hazai eseményeket is taglalja. Elmondhatjuk, hogy egészen "jól informáltak" vagyunk. Ebben persze a rádió mellett óriási szerepe van az itteni magyar újságnak, a Magyar Életnek, amely az Ausztráliában élő mintegy 55 ezer magyar hetilapja. A Magyar Élet és az ausztráliai magyar lapkiadás története egyébként külön érdekes, de ez már talán egy esetleges későbbi írás témája.

Hadd fejezzem be írásomat azal a gondolattal, amit tavaly egy budapesti rádiósnak mondtam, amikor az itteni rádióműsorunkról készített riportot. Ha összeadjuk a Sydney-i heti 3 órát a Melbourn-i 3 órával, s ha csak Adelaide-i és Gold Coast-i 1-1 órás közösségi magyar műsort számítjuk hozzá, máris több a műsoridőnk, mint a romániai magyaroké a bukaresti magyar adás jóvoltából.

Azóta vissza- (ha nem is helyre) billent a mérleg az otthoni műsorok javára, legalábbis a műsoridőt illetően. Minden egyéb téren azonban... nos, az Erdélyi Magyarság olvasói ezt már jól tudják..., jobb, ha itt nem kommentálok... Csak a helyi újságban, rádióban, előadásokon: Hiszen szabad. Szabad magyarul írni, beszélni, szónokolni bárhol és bármit.

Szabad magyarnak lenni, úgy élni, ahogy Erdélyben szerettük volna.

JÓZSA ERIKA
Sydney

Elnémíthatnak, de újrakezdjük

Szombatonként és vasárnaponként sok-sok new yorki magyar család hallgatja a magyar nyelvű rádióadásokat, hogy híreket, információkat, hírmagyarásokat kapjon az anyaországról és az elcsatolt nemzettestek magyarságáról. A három magyar program egyikének "gazdája" immáron több, mint két évtizede tudatosan koncentrált magyar ügyekre. Alapítója 1956-ban hagyta el az országot. Néhány évi franciaországi tartózkodás után az Egyesült Államokban telepedett le. Először az NBC-nél, az amerikai nemzeti televíziónál, később egy filmvállalatnál dolgozott. Annak csődbe menetele után "váltott". Jelenleg New York egyik legkeresettebb felhőkarcoló-gondnoka. Bárhová költözik is, lakása egyik részében mindig berendezti rádióstúdióját, s értékes hangszalagarchívumát.

– Amikor felhőkarcoló-igazgató lettem, a megnövekedett szabadidőmben elkezdtem gondolkodni azon, honnan is kerültem én ide és miért. Ebben a bábéli zűrzavarban, ahol az ember kinyitja a rádiót és minden nyelven szólnak, csak éppen magyarul nem, vagy legalábbis nem úgy, hogy neked megfelelj, bizony elindulnak benned a gondolatok. Volt két magyar rádió-program, amelyek elsősorban hirdetések, templomi ilyen-olyan órákat közöltek. Megdöbentem: itt mindenki borát őrzi, mindenki borát ápolják, de hol a magyar ügy? Ha már mikrofon elé állok, az ég szerelmére, akkor valami mást kellene csinálni, nem ezt a nemzetiszínű gatyamadzagot.

A magyar adás után a románok következtek a rádióban. Felkerestem a román urat, s mondom neki, hallom, anyagi gondjai vannak még a félórás műsorával is. Tudja mit, tilos vagy nem tilos, én megveszem a félóra felét magától. Hát – mondja a román – a kormányunk valóban pocsekul fizet, ennél jobbat nem érdemel. Tudod mit, te szédíted őket románul, én pedig magyarul. Igazad van, ezt kell csinálni – mondtam. Kezet ráztunk, fiztettem neki pár ezer dollár lelépést, és román adásidőben megindult a *Kálmán László* rádió-program. Erre a románok olyan mérgesek lettek, hogy még rosszabbul fizették. Román barátom és üzlettársam megmondta, hogy mit csináljanak magukkal. Szólt nekem, vigyem az egész félórát, mégcsak pénzt sem kér érte. Így lett már hetente fél óram. Hamarosan megszületett az erdélyi mozgalom, nemsokára megszerveztük az első tüntetést. Elindult a rádió azon az úton, amit ma sem kell megváltoztatnunk. Mi már csaknem húsz éve mondjuk azt, amit a Kossuth rádió csak mostanában kezd és erre büszkék vagyunk.

– Beszélj valamit a munkatársaidról, a régiekről és a jelenlegiekről. Ki fizeti a közvetítési díjat, ami gondolom, nem lehet olcsó.

Kik támogatják anyagilag a rádiót?

– Mi leültünk bárkivel, aki a magyar ügyet szolgálni óhajtott. Nagyszerű munkatársakra tettünk szert. *Brogyányi Kálmán* például – a Felvidéki Sarló egyik alapítója – végig a rádió munkatársa volt. Feledésben élt itt New Yorkban. Miután megszökött a csehszlovák börtönből a második világháború után, télen, a jeges Dunán úszva ért Ausztriába. Rögtön felajánlott nekem a Szabad Európánál egy nagyon tetszetős, jól fizető pozíciót. Csupán egy rövid kis esküt kellett volna letennie, a status quot, azt, hogy Trianont soha nem bolygatja. Ő, aki az életét tette rá, hogy Trianon ellen tegyen, hogy arról elmondja, milyen szenvedést okozott a magyarságnak? Trianonról írt szöveget a rádióknak. Hattyúdalt az Itt-Ott konferencián mondta el, és az a kényes társaság felállva, ovációval ünnepelte. Röviddel ezután meghalt. Szellemi hagyatékát a rádióra hagyta.

Volt egy másik munkatársam, aki szintén meghalt már, *Kovács Bándi*, az egyik legleleményesebb szervező, akit valaha ismertem. A rádióknak volt egy gyönyörű hangú bemondónője is, akit mindenki imádozott. Olyan szép, tiszta magyar hangon beszélt, hogy a Kossuth rádiót a hideg kirázná, ha ilyen hangú bemondója lehetne. *Simándy Zsuzsának* hívták. A romániai magyar rádióknál és televízióknál volt hosszú időn át. Amikor megalakítottuk az erdélyi mozgalmat, velünk volt. Az ő hangján hangzottak el a gyönyörű versek, amelyekkel az első tüntetésekre toboroztunk. Fájdalom, most már őt is elvesztettük. Ez a kislány a családdal együtt mindent kiállt, hogy megmaradjon magyarnak, és akkor beleszeretett egy idegenbe. Kiragadták – Te ne magyarkodj! – elment valahova vidékre, s azóta nevel egy-két idegen gyereket. *Ez életünk mindennapos csalódása, mert itt sajnos tömbökben szakad le a magyarság.*

A rádió csak elnagyoltan nevezhető rádióknak, ez egy rádió-program. Szombaton háromtól fél négyig, vasárnap kettőtől fél háromig tart. A vasárnapi a komolyabb, itt zenei keret igazán csak minimális van. Szombaton még néha feltöltöm zenével, ha kevesebb a fontos mondanivaló. Vasárnap mindig kemény hírek, hírmagyarások vannak. Egy ilyen órának a közvetítési díja nagyon olcsó, New York-i számítás szerint – háromszáz dollár.

De ez néha több, mint egy ember egyheti fizetése. Ezt különböző családok, szervezetek magukra vállalták. Ez a kevesebb. Van még a Munkacsoport, hivatalosan bejegyzett vállalat vagyunk, adómentes intézmény. Hivatalos nevünk az American Hungarian Action Comity.

Ha ennek a szervezetnek van egy kis pénze, akkor onnan fedezzük a költségeket. Egyébként ha azt hallod, hogy: Mai műsorunk gazdája a Munkacsoport, azt legtöbbször én fizetem.

– *Milyen mozgósító ereje van a rádióknak?*

– A rádió megszületése pillanatától figyelemmel kísérte, mi történik Magyarországon és az elszakított területeken élő magyarsággal. Nagyon nehéz úton jutottunk hozzá írásokhoz. Amit kicsempészték Király Károlytól Erdélyből, valamint a magyarországi szamizdat kiadványokból, ami érdekes volt, mind elhangzott itt. De Illyés Gyula is például igen gyakran szerepelt a hangszalagokon. Sokszor mondták nekem azt is: – Ugyan Kálmán úr, még mindig nem unja? Ez nem unalom kérdése. Mint ahogy ez a rádió sem a szórakozásé. Aki szórakozni akar, ne hallgassa ezt a rádiót. Egyébként a magyar élet sem szórakoztató manapság.

A mi rádióink annyiban is más, mint az amerikaiak, hogy nemcsak hírt közöl, hanem elmondja a panaszt, vagy a felháborító tény, és utána azt mondja, hogy ez ellen valamit tennünk kell. Így jöttek létre a szervezetek, így mozgósítottunk tüntetésekre. Lobbyzunk Washingtonban, hozzuk a képviselők hangját. Az egyéni vagy kollektív sérelem akcióvá terebélyesedik Washingtonban. Beadványok, határozati javaslatok, tüntetések meghirdetése, toborzás, elmegyünk, végrehajtjuk, helyszíni közvetítést adunk, és utána levonjuk a tanulságot. S mire pontot teszünk ennek az akciónak a végére, az újnak már ott a csírája.

A szervezet, amely a rádió mögött áll, egyenes folytatása az első erdélyi szervezetnek, amely ugyancsak itt született meg.

A Munkacsoportnak és a rádióknak más feladatai is vannak. Magunkra vállaltuk a magyar hagyományok őrzését. Alapító levelünkben benne is van, hogy őrizzük a gyökereinket. Amerikában ez nagyon divatos kifejezés. A március 15-i ünnepeket már lassan húsz éve csináljuk. Itt New Yorkban egy magyar rendezvényre ha ötven-hat-

van embert elhoz az ember, az nagy szó. Mi pedig ezeket tudunk megnyerni. Bemutatjuk a magyar történelmet, nem giccs-szerűen, nehogy azt hidd, hanem valódi méltósággal. Óriási költséggel elkészítettük Árpád árpádsávós lobo-góit, Szent István keresztés lobo-góit stb. Elkészültek birodalmi zászlóink, a 48-as Máriás zászló, és minden évben, amikor ez még nem volt divat, vittük az 56-os lukas zászlót is. Elkezdődik a felvonulás. Méltóságosan vonul be ezer év magyar történelme. Az oltár előtti lépcsőn megkezdődik a műsor. Két évvel ezelőtt meghívtuk *Pelsőczy Lászlót*, aki otthon az *István a királyban* Istvánt alakította. Volt itt már *Bács Ferenc*, *Dévai Nagy Kamilla* és sokan mások. Ezekkel az ünnepségekkel is ki akarjuk szabaddítani a magyarság szellemét a pincszobák sötétjéből, amatőr, lelkeket lehúzó hangulatából. Fiatalokkal találkozva döbbenem rá, – amikor az ő kis ügyeikről beszélgetve hetykén kérdezték: mit akarunk, mit rázzuk a rongyot, mi közik nekik mindehhez? –, hogy rendezvényeinket úgy kell megszerveznünk, hogy hozzájuk is szóljunk. Ha kell, akkor olyan zenével, mint amilyen az István, a király rockopera. Ezeknek a fiúknak nincs magyarsághélményük. Hazugsággá válik a legszebb tanítás, szépet mondanak neki, és nem azt látja, nem azt tapasztalja. Csak azt látja, hogy minden, ami magyar, az másod-, sőt harmadrendű, mert akcentussal mondják neki. Egy kicsit röstelli a papáját, egy kicsit röstelli a mamáját. Nem látja, hogy ez a magyar ezer év több is volt, mint rosszul világított helyiségekben emlékező öregek.

Amit megéreztem a barátaimmal, azt megérezte a tömeg is, úgyhogy tudunk a katedrálisba. A sikerünk lett az átkunk, mert nem biztos, hogy jövőre is meg tudjuk csinálni. Kaptunk egy levelet a vezetőségtől, hogy ez a központi fekvésű kitűnő hely nem áll továbbra ilyen olcsó áron rendelkezésünkre. Eddig is négy-ötezer dollár volt három órára. Most bejelentették, hogy óránként ezer dollárt kérnek az előadásért, plusz hétszáz dollárt óránként a felkészülésért, ami minimum tíz óra. Tízezer dollár kellene, plusz írókat, művészeket kell utaztatni, tiszteletdíjat adni, mindent összevetve húszezer dollárba kerülne egy műsor. Ez egy embernek az évi jövedelme. Ennyi pénzünk még álmunkban sincs, pedig sokan támogatnak bennünket.

Most, hogy a rádió a végnapjai felé közeledik, nagyon meggondolandó. A rádióállomás húsz éve jogi küzdelmet folytat, hogy megtartsa a közvetítés iparengedélyét. Az első tízéves küzdelemben elveszítette a közvetítés jogát, átadták egy közbeeső állomásnak addig, míg az állami hatóságok döntenek. Ez most megtörtént. Spanyol nyelvű rádióállomás leszünk, ami azt jelenti, hogy harminckét nemzetiség hangja elnémul, és New Yorkban lesz még egy spanyol nyelvű rádió, amiből már így is nagyon sok van. De magyar nem lesz, nem lesz francia, héber, szerb, lengyel sem.

– *Mi lesz a stúdióddal?*

– A stúdió itt fog állni. Ebben a stúdióban megtalálható húsz év küzdelmének az élő hanganyaga. Emlékek, egy darab magyar történelem a nemzet Amerikába szorult részéről. Olyan embereknek a hanganyaga van itt, akik már nem élnek; nagy magyar íróké, politikusoké. *Mindszenty* temetése csak ennek a rádióknak van meg teljes egészében, mert mi voltunk az egyetlenek, akik elkísérhettük utolsó útjára Máriacellbe. Mások is ott voltak, de végig csak mi. Van egy gyönyörű diaprogramom a temetésről hanganyaggal, talán ideje lenne bemutatni Magyarországon is. A rádió elnémul, de mi itt maradunk. Valahogy megtaláljuk a módját, hogy újra kezdhesük.

TÓTH ERZSÉBET

Magyar sajtó – Észak-Amerikában

Hadd kezdjem azzal ezt a rövid beszámolót, hogy ne várjon tőle senki értékítéletet. Ahhoz, hogy valaki reális, elfogadható képet rajzolhasson arról, milyen szerepet játszik a magyar nyelvű sajtó az Egyesült Államokban és Kanadában, ahhoz hosszú időt kell kint eltöltenie. Én most kéthetes kintartózkodásom tapasztalait próbálom röviden összegezni, amelynek kialakításában nemcsak a rövid idő, hanem a földrajzi környezet is nagymértékben szerepet játszik. Ez utóbbi annyiban, hogy elsősorban a keleti partvidék nagyobb városai és Torontóban sikerült különböző szerkesztőségeket meglátogatnom, illetve az ott élő magyarokkal beszélgetnem.

Ha az írás szubjektív hangvétele sikeredett, az csupán szerzőjének hibája.

Számomra a kérdések kérdése az, hogy szüksége van-e az észak-amerikai földrész magyarságának anyanyelvű sajtóra? Igen, szüksége van. Akárhol fordultam is meg, akárki látott is vendégül, mindennütt kezembe nyomták annak a vidéknek valamelyik magyar nyelvű kiadványát. Márpedig Amerikában vagy akár Kanadában, az üzlet házában nem osztogatják ingyen a lapokat. Hiszen bárki adja is ki, bármilyen hazafias indítással is, a lapokat elsősorban az előfizetők és a hirdető tartják el. Mindegyik szerkesztőségben, ahol jártam, kíváncsi voltam az olvasók és az előfizetők visszajelzésére. Mit mondanak? Voltak szép számmal. Ilyenek is, olyanok is. Talán annyiban ne-

hezebb a kinti magyar lapok szerkesztőségének az élete és munkája, mint az itthoniaknak, hogy ők valóban kénytelenek figyelembe venni azt, hogy mire kíváncsi az ottani magyar olvasó. Kíváncsiságuk, az óhaza iránti információéhségük – mint ahogy megtudtam – a hazai rendszerváltás óta egyre élénkebb. Szinte naprakész információkat kívánnak olvasni a magyarországi állapotokról, a pártok egymásközi versenyéről, a privatizációs folyamatok jelenlegi helyzetéről, az orosz csapatok kivonulási üteméről éppúgy, mint a környező országokban élő magyarság helyzetéről. Ez utóbbiról csak annyit, hogy a lapokat olvasva és az ottani magyarokkal beszélgetve úgy tűnt, hogy míg nem is olyan régen az amerikai magyarság számára a kommunistaellenesség jelentett valamelyest közös platformot, mára ez – a megváltozott itthoni politikai viszonyok miatt – annyiban módosult, hogy szinte mindenki a határainkon túl élő, a Trianon által elcsatolt országrészek magyarságának a sorsában, annak megítélésében jelent közös nevezőt, vagy egymás közti frontvonalat. Az újságok hangvétele természetesen különbözik egymástól. A higgadt, tárgyilagos, diplomatisz híradsóktól a radikális, néha a realitásérzetet nélkülöző kommentárokig terjed a skála. Ez azt jelzi, hogy változzék bármennyit is a helyzet Közép-Kelet-Európában vagy Magyarországon, a kinti magyar nyelvű lapok egy része nem hajlandó erről tudomást venni. Az elszomorító ebben csupán annyi, hogy ők megtalálják az anyaországban is azokat a szerzőket, akik ebben segédkezet nyújtanak. Cím és szerző nélkül idézem az egyik kinti újság vezércikk-részletét, amelyben egyik "kiváló hazai szerzőnk" a következőket írja: "Teljesen bizonyos: Géza és István uralkodása alatt valami irtózatos történt, valami végzetes és helyrehozhatatlan: a magyarság addigi vezető európai hatalma itt tört meg, innen indul-

tak az ezredévet átható vérzuhatok; ettől az időponttól vált hadszínterré az ország, népek átjárójává, hódítók zsákmányává, innen indultak el a pusztulás légiói, innen a Kárpát medencét egy évezreden át újra meg újra magyar tetemekkel, tetemek millióival borító kataklizmák.

Úgy hiszem, elég ennyi, hogy érzékeltessek: az országot nem is a kommunisták adták el, hanem már a pszeudo-kommunista Szent István.

Nyugodt szívvel állíthatom azonban, hogy nem ez a bangvétel jellemző az amerikai földrész magyar nyelvű sajtójára. Inkább a tárgyilagosságra való törekvés és ezen túl a hiteles információk naprakészsége. A kinti újságok jelentős része a hazai sajtó híreiből, írásai-ból is válogat, sőt, olyan szerkesztőségben is jártam, amelynek magyarországi tudósítója van. Ez azzal az előnnyel jár, hogy a vasárnap este telefaxon érkező híreket, jegyzeteket szerdán már 20–35 ezer példányban olvashatják az amerikai magyarok. Így korábban értesülhetnek a hazai eseményekről, mint akármelyik hazai napi- vagy hetilapból, amit előfizettek. Az óhaza iránti megnövekedett érdeklődést jelzi, hogy az írások többsége, mondhatnám döntő hányada Magyarországról és a szomszédos országok magyar őslakosainak helyzetéről szól, és csak elenyésző része a világpolitikai eseményekről. Külön jegyzetet érdemelnének az újságok hirdetései, ahol egyre gyakrabban van szó arról, milyen feltételek mellett lehet hazatelepülni, hogyan és hol lehet tőkét befektetni az óhazában.

Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy sokan a magyar nyelvű kinti lapokat csak előfizetik, anélkül, hogy elolvassák. Többen pedig azt sérelmezik, hogy az évi 50 alkalommal megjelenő hetilapnak az éves előfizetési díja a tavalyihoz képest 5 dollárral emelkedett: 25-ről 30-ra. Ehhez kinti tapasztalataim és információim alapján csak annyit teszek hozzá, hogy 5 dollár igen alacsony órabérnek felel meg.

Hogy ezért jóval frissebb információt és netalántán színvonalasabb lapot kap az olvasó? Ez őt nem érdekli. A megszokás nagy ír körünkben, magyarok körében. S a régi beidegződéseket sem könnyen vetjük le magunkról. Élünk akár az óhazában, akár az Óperenciás tengeren túl.

A hatodik síp

Az I. Csehszlovák Köztársaság idején – a két világháború között – az akkori Ruszinszkóban 46 magyar nyelvű lap volt.

Beszédes tény, hogy Pozsony, Kassa és Komárom után a legtöbb sajtókiadvánnyal Ungvár, Munkács és Beregszász büszkélkedhetett.

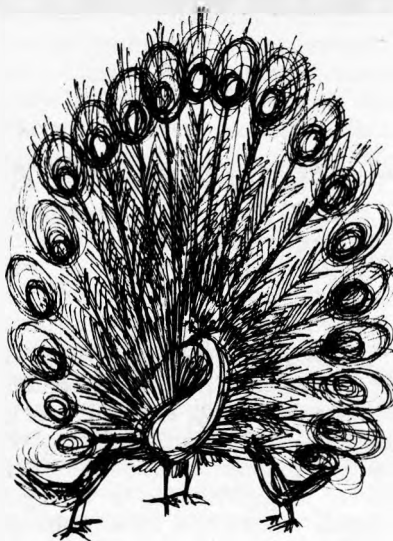
A legolvasottabb a *Beregi Újság* (Beregszász), a *Kárpátalja* (Beregszász), a *Kárpáti Magyar Hírlap* (Ungvár–Munkács), a *Ruszinszkoí Magyar Hírlap* (Ungvár), és a *Zsidó Néplap* (Ungvár) volt.

A II. világháborút követően a magyar sajtó eljellegetelenedett. Jórészt csak azt a célt szolgálta, hogy a meghódított terület magyarsága – miután oroszul nem nagyon tudott – anyanyelvén tájékozódhasson mindazokról a törvényekről, rendeletekről, határozatokról, felhívásokról, amelyek életüket rendszabályozták és keserítették.

Az újonnan megindult ungvári *Munkás Újság* rövid idő után megszűnt, és ezt követően az ukrán nyelvű *Zakarpatszka Pravda* túlkörfordításaként feltűnt a *Kárpáti Igaz Szó* című napilap, a területi pártbizottság orgánuma. Ideológiai terheltsége mellett azért nevezetesek e lapszámok, mert édes anyanyelvünk keréketörésének kimeríthetetlen tárházát találhatjuk meg töredező – és alig hozzáférhető – évfolyamaiban.

A hatvanas évek közepe óta a lap nyelvezete – főként az eredeti, magyarul írott cikkeké – sokat javult.

A *Kárpáti Igaz Szó* jelenleg közel 40 000 példányban jelenik meg, s szinte minden kárpátaljai magyar családhoz eljut. Kulturális melléklete, az *Új Hajtás* havonta egyszer jelentkezik. A lap főszerkesztője 1965-től, a magyar szerkesztőség megalakulásától kezdve 1987-ig *Balla László* író volt. Őt *Behun János* követte, aki korai halála miatt csak egy évig állt a lap élén. A jelenlegi főszerkesztő *Egressy György*. A területi napilapon kívül megjelenik az ukránból fordított *Kárpátontúli*

Íffúság című hetilap, amely az utóbbi években kifejezetten arrogáns, magyarellenes uszító cikkekkel irritálja kevés magyar olvasóját.

A két területi lapon kívül ungvári nyelvű járási lapok is vannak. Ungvárott az *Ung-vidéki Hírek* (egy évvel ezelőtt még *Kommunizmus Fényei* volt a címe), Beregszászban a *Vörös Zászló*, Nagyszőlősen a *Kommunizmus Zászlaja*. A pusztán kívül legfeljebb a beregszászi *Vörös Zászlóról* mondhatjuk azt, hogy ha keresünk, találunk is benne valami olvasnivalót.

A Hruscsov-korszak egyik sajátos hagyományát újította fel a Tiszapéterfalva központtal működő Határőr kolhoz vezetője, *Bíró Andor*, amikor megindította *Kolhoz a Tiszabáton* című lapját, melynek írásai jócskán meghaladják a járási újságokban közölt cikkek színvonalát.

Nem fontossági sorrendben, inkább a megjelenés kronológiáját követve említjük legvégül a két legújabb kárpátaljai sajtóterméket. *Hatodik Síp* címmel, *Balla D. Károly* szerkesztésében hosszas vajúdas, a korábbi elvetélt próbálkozások után végre negyedévenként irodalmi folyóirata van a kárpátaljai magyarságnak. Megjelenése is sajátos módon történik: a magyarországi *Mandátum Kiadó* adja ki, és ezt követően kerül vissza a szerkesztés színhelyére, Kárpátaljára.

Ugyancsak magyarországi–kárpátaljai együttműködés eredménye a *Kárpátalja* című időszaki kiadvány, az egy éve működő *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség* hetilapja. Eddigi két száma alapján elmondhatjuk, ha komolyan veszi szándékát, hogy a *Kárpáti Igaz Szó* potenciális versenytársa lesz, ak-

kor immár csak a terjesztését kell pontosabbá, szervezettebbé tennie. (A lapot Miskolcon nyomják, felelős kiadója *Mankovits Tamás*, főszerkesztője az ungvári *Móricz Kálmán*.)

A rádióban hétköznap 40 perces magyar nyelvű adás van (hétfő kivétel). Vasárnap három óras kívánságműsort sugároznak. A hétköznap adások kaleidoszkóp-szerűek, hírektől riportokig mindent tartalmaznak. A vasárnapi kívánságműsor a hallgatók által igényelt szolgáltatató műsor: ki-ki szeretteit köszöntheti név- és születésnapja stb. alkalmából a befizetett 5 rubelért.

Az ungvári televízió három alkalommal sugároz magyar nyelvű műsort. Hétfőn 45, szerdán 30, vasárnap 20 percet. A vasárnapi műsorról annyit, hogy ez is kívánságműsor, a Magyar Televíziótól kapott klippeket sugározzák – 30 rubelért.

Az elmúlt években honismereti vetélkedő-sorozat volt a televízióban Szülőföldem címmel, ilyenkor egy-egy magyar település mutatkozott be. Kárpátalja egész területén különben jó minőségben foghatók a Magyar Televízió adásai.

Bár látszólag független a kárpátaljai magyar sajtótól, de mégis meg kell említenünk, hogy az elmúlt egy évben szinte lehetetlenné vált a magyarországi lapok, folyóiratok előfizetése. Olyan drasztikus volt az áremelés (pl. egy napilap évi előfizetési díja 70–80 rubel), hogy a kárpátaljai olvasók – ismerve jövedelmi viszonyukat – képtelenek megrendelni. A kárpátaljai magyarság a jelzések szerint nehezen tudja megemészteni, hogy az ideológiai korlátok megszűntével most az anyagi korlátozottság fogja őket szellemi fogyókúrára. A legújabb hírek szerint elszámolási problémák miatt – a rubelexport korlátozása – már akkor sem tudják megrendelni a magyarországi lapokat, ha történetesen a magas előfizetési díjakat elő tudnák teremteni.

Távoktatással – egymáshoz közelebb

Az átalakuló kelet-európai társadalmak egyelőre még csak a legsürgősebb feladataikra tudnak koncentrálni: a demokrácia lehetőségének megteremtésére és a nyomasztó gazdasági lemaradás felszámolására. Egyáltalán vagy alig marad energia arra, hogy felkészítsék a társadalmat az elkövetkező változásokra. Ehhez tartozna a társadalom tömegkommunikációs rendszerének az átalakítása, valamint a modern információhordozók új szerepének megtalálása is. Az egypártrendszerű társadalmak kizárólag manipulációs eszközként kezelték a tömegkommunikációt. Teljesen ismeretlenek maradtak ezeken a tájakon a rádiózás és újabban főleg a televíziózás eddig kihasználatlanul maradt lehetőségei.

A távtanulás nemcsak nyugaton, de a harmadik világban is rendkívül elterjedt, főleg a televízió megjelenése óta, ugyanis segítségével hiányzó oktatási infrastruktúra nélkül is megvalósítható a tömeges képzés, valamint át- és továbbképzés. Maga a jelenség szinte a televízió megjelenésével egyidős, az Egyesült Államokban már a negyvenes évek végén – igaz, nem intézményesített formában – elkezdtek használni oktatásra is, mivel felismerték, hogy óriási tömegeket érint, a tanár "be tud menni a szobába". Természetesen, ekkor még inkább csak a lehetőség szintjén létezett, hiszen az egész világon működő tévé-készülékek száma alig volt több, mint például a hetvenes évek közepén Kolozs megyében létező készülékek száma.

Szervezett, intézményesített formában 1963-ban Angliában alapították meg az Open Universityt. (nyílt egyetem). Ez egy felsőfokú intézmény, önálló épületei és személyzete van, együttműködik a BBC televíziós és rádiós részlegével, és évente mintegy 120 ezer diákot tanít. Az oktatás úgy folyik, hogy az egyetem meghirdet körülbelül 130 tantárgyat, öt tudománycsoportba osztják. Ebből választja ki a hallgató azokat, melyekből vizsgázni akar. Beiratkozásakor csak azt kell eldöntenie, hogy nagyjából milyen irányban szeretne tanulni, mi szeretne lenni (például matematikus – zenész). Ha ezt megtette, előírnak számára két vizsgát, amit feltétlenül le kell tennie.

Ennek a nyílt tanulási rendszernek egyik kiinduló alapelve, hogy az emberek tudásuk jórészét nem az iskolában szedik össze. Egy japán felmérés adatai szerint a huszoneves fiatal emberek tudásának ötven százaléka nem az iskolából, hanem tévéből, rádióból, könyvekből származott.

Ezt a tényt a jelenlegi – hagyományos – oktatási rendszerek nem vagy alig veszik tekintetbe. Természetesen, a tévében látható oktató-

anyag mellett a hallgatók az egyetem által kiadott írásos anyaghoz is hozzájutnak, amelynek segítségével elmélyíthető a megszerzett ismeret. A vizsgáztatás gépesített, bár szűrőpróbaszerűen kézzel is átvizsgálják tesztlapokat. A gépesítés már a tesztlapok nagy száma miatt is szükséges, hiszen például Thaiföldön ennek az egyetemi formának több millió hallgatója van akkor, amikor ugyanott a tizenvalahány hagyományos egyetemnek összesen csupán mintegy harmincezer. Ez az oktatási forma egyre jobban hódít szerte a világon, ma már – a fenti országokon kívül – létezik Indiában, Franciaországban, NSZK-ban, Ausztriában, Spanyolországban, stb. A világon összesen ötszáz körüli a számuk, de a (volt) szocialista országokban egy sincs.

Nyugat-Európában ugyanakkor a tervezett integrációnak is fontos eszközeit látják a közösen kidolgozott és mindenütt sugárzott oktatási programokban. Már vannak ilyen irányú konkrét tervek, sőt, külön oktatóprogramokra specializálódott műsorszóró műholdak.

Annak ellenére, hogy a hallgatók bizonyos "tandíjat" fizetnek, ezek a vállalkozások ritkán nyereségesek. Az oktató programokat kidolgozó szakcsoportoknak ugyan ez lehet üzlet, de az intézmény működtetése összességében állami támogatást igényel. Ott, ahol rendkívül elterjedt, általában a költségek húsz százaléka térül meg a tandíjakból, a többit az állam fedezi.

A nemzetiségi rádiózás – televíziózás látszólag távol áll mind lehetőségeiben, mind funkciójában a fenti távlatoktól. A kisebbségi tömegkommunikációs hálózat fejletlensége abból is adódik, hogy nem egy helyen már az is eredmény, ha egyáltalán létezik. Magyar vonatkozásban jól ismert, hogy a legnagyobb létszámú magyar kisebbségnek, az erdélyi (tágabban: romániai) magyarságnak alig néhány hónapja, a decemberi fordulat óta van újból anyanyelvű rádió- és tévéadása. Aggasztó viszont, hogy a műsorszórás intézményes voltát törvény nem szabályozza, a stúdiók helyzete cseppfolyós, nem tisztázott.

Létük és működésük néhány megszállott ember odaadó tevékenységén múlik. (Műszaki felszereltségük pedig alig valamivel haladja meg a nullát.) A többi utódállam területén működő adóállomások magyar nyelvű műsorainak is inkább kulturális, önmegerősítő

funkciója van, részidőben sugárzott adásai nem mindenki számára elérhetőek, ezért az olyan országos erőfeszítésre igényt tartó vállalkozás, mint amilyen a távtanulás, meghaladja erejüket.

Itt kell szólni az anyaország tömegkommunikációs rendszerének felelősségéről és szerepéről. A magyar rádióknak és televízióknak – elvileg – megvolna a lehetősége egy olyan távtanulási rendszer kidolgozásához és működtetéséhez, amely kiegészíthetné, esetenként helyettesíthetné a hiányos, illetve nemlétező anyanyelvi felsőfokú képzést (át- és továbbképzést).

Induljunk ki a meglévő realitásokból! A (még létező) KGST országai egymás egyetemi diplomáját kölcsönösen elismerik. Ha az oktatási intézmények által közvetített tudás megfelelő színvonalú lesz, perspektivikusan megvan a remény, hogy a magyar felsőoktatás diplomáit Nyugat-Európa is elismerje (már folynak ilyen irányú tárgyalások). Egy összeurópai integrációnak ez hovatovább elemi feltétele lesz. Visszatérve szűkebb régiókra, a magyar felsőoktatással szemben támasztott egyre nagyobb igények egy részére is lehetséges válasz volna az intézményesített távtanulási rendszer kidolgozása, létrehozása, és ugyanakkor – megfelelő szórás biztosítva – a határokon túli magyarság is be tudna kapcsolódni ebbe az oktatási formába.

Tudom, hogy a távtanulással szemben felhozott szakmai ellenérvék (dehumanizált; tömeges, tehát felhígult értelmiségi termelés; gépesített vizsgarendszer, stb.) mellett elsősorban az anyagi eszközök hiányára hivatkozva hajlamos mindenki a távoli jövőbe kitolni létrehozását. De ha csak arra gondolunk, hogy az 1990-ben érettségiző erdélyi magyar középiskolásokból több, mint 1500-an jelentkeztek felvételi vizsgára Magyarországra, akkor máris érzékelhetővé válik, hogy valamilyen megoldás kieszakolása égetően sürgős. Elképzelhetőnek tartom, hogy egy mielőbb létrehozandó távoktatási rendszer – az Open University mintájára – széles körű felsőfokú szakképesítési lehetőségeket teremtené, nemcsak a magyar állampolgárok, hanem a magyarul tanulni óhajtó kisebbségek számára is. Az utazási korlátozások oldódása a vizsgázást is megkönnyíti immár, de a gépesített rendszer valószínűleg fölöslegessé is teszi a személyes jelenlétet.

Hangsúlyozni kell, hogy a legmodernebb távtanulási rendszer sem helyettesítheti teljes mértékben a hagyományos oktatási intézményeket, melyek létrehozása érdekében jogosan szállnak síkra nemcsak Erdélyben a magyar kisebbség érdekképviselői szervei. Ugyanakkor tény, hogy a kereslet a modernizálódó világban egyre inkább az értelmiségi munkakörök irányába tolódik el, bármiféle gazdasági modernizáció elképzelhetetlen szakemberek tömeges képzése nélkül. Talán ezért sem utópia olyan oktatási műholdak működtetése, amelyeket közösen használhatnának a kelet-európai kisállamok. Hiszen mindenkinek közös érdeke (lenne) a jelenleginél sokkal nagyobb számú szakemberképzés, ugyanakkor az adott lehetőségek sehol nem teszik ezt lehetővé.

Magyarországon már vannak, voltak kezdeményezések bizonyos távtanulási formák bevezetésére. A tévéből ismert első ilyen próbálkozás a TV-Basic számítógépes tanfolyam volt. Sikere – a résztvevők számát és az elsajátított tudás minőségét tekintve is – feljogosít a reményre. További kísérlet volt a TV Magiszter című adás keretében a szociális gondozó és ápolóképzés, melynek szervezésében a Vöröskereszt is részt vett. Az itt szerzett tapasztalatok kiinduló pontként szolgálhatnak a külföldi példák mellett egy teljeskörű rádiós-tévé oktatási hálózat létrehozásához.

Ennek többszörös haszna is lenne. A szlovák, szovjet (ukrán), román, szerb uralkodó többség intézményrendszerei által félreinformált magyar kisebbségek számára önismereti forrást és a nemzeti önazonosság megerősítését jelentené. Végre valóságghú képet kaphatnának saját történelmükről, jelenlegi helyzetükről – s a világról. Az öntudat izmosodása valószínűleg a tanulási kedvet is tovább ösztönözné. Az sem mellékes szempont, hogy a nemzeti többség józanabb része is érdeklődéssel fordulna az igazságot követő tárgyilagos új információforrás felé.

Nemrégiben André Kostolányi, a világhírű magyar származású tőzdeszakember arra a kérdésre, mit tanácsol fiatal házasoknak, mibe fektessék a pénzüket, azt válaszolta: gyermekeik tanításába. Talán egy anyanemzet számára sem rossz üzlet fiai oktatására fordítani a pénzt... Bárhol is éljenek.

HORVÁTH SZ. ISTVÁN

Gazda kerestetik

Régóta tudjuk, hogy a határainkon túl élő magyarság joggal sürgette és sürgeti a magyar kormányt, hogy pénzt és fáradságot nem sajnálva tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a magyar rádió és televízió adásait ők is ugyanúgy élvezhessék, mint az anyaországiak. Pótolhatja a magyar nyelvű tankönyveket azokban az országokban is, ahol évtizedek óta folyik a magyarság történelmének, kulturális és művelődéstörténeti értékeinek a letagadása és meghamisítása. Egy vajdasági felmérés egyértelműen bizonyítja, hogy azokon a településeken, ahol lehet fogni a magyar rádió és televízió adásait, az ottlakók magyarságtudata jóval erősebb, mint másutt. A magyar kormány, amely a nemzet kormányának nevezi magát, nemcsak kötelessége, hanem felelőssége is, hogy nagyon rövid időn belül kielégítse ezt az igényt. Munkatársunk azonban hiába próbálta megtudni, mi várható ezen a téren. Falakba ütközött. Nem ideológiai falakba, mint a Kádár-rezsim idején, amikor évtizedeken át hallani sem akartak erről a húsbavágó problémáról. Egyszerűen képtelen volt kideríteni, van-e gazdája ennek a kérdésnek, és ha igen, akkor ki az, és hol található. Küldték őt ide, küldték oda. Nem rossz szándéktól, hanem tehetetlenségtől, értelmetlenségtől vezérelve. Ez az oka annak, hogy nem tudjuk tájékoztatni olvasóinkat, amiről szerettük volna: arról, hogy nemcsak elképzelések, hanem rövid időn belül megvalósítandó, kidolgozott javaslatok vannak már az új magyar kormány asztalán.

Az anyaország üzenete

Németh László írja *A magyar rádió feladatai* című nevezetes programadó tanulmányában, amellyel 1934-ben átvette az intézmény irodalmi osztályának vezetését, hogy bizonyára a rádió lesz az a csodaszer, amely a magyar nemzetet megosztó államhatárokon keresztül is képes megerősíteni vagy éppen újrateremtteni a magyarság szellemi egységét. "A rádió – mondja – az egyetlen ér, amely a határok szorítókötése alatt is kilökheti a kisebbségek felé a vért." Ezért aztán az irodalmi rovat gazdájaként, ha rövid ideig is, olyan műsorokat tervezett és készített, amelyek nemcsak a trianoni országhoz szóltak, hanem az egész magyarsághoz, a Kárpát medence nagy magyar tömbjeihez és kisebb nyelvszigeteihez. Más kérdés, hogy akkor, a harmincas évek közepén a rádiózásnak még nem voltak olyan technikai lehetőségei, amelyek igazán le tudták volna küzdeni a nagy távolságokból következő akadályokat.

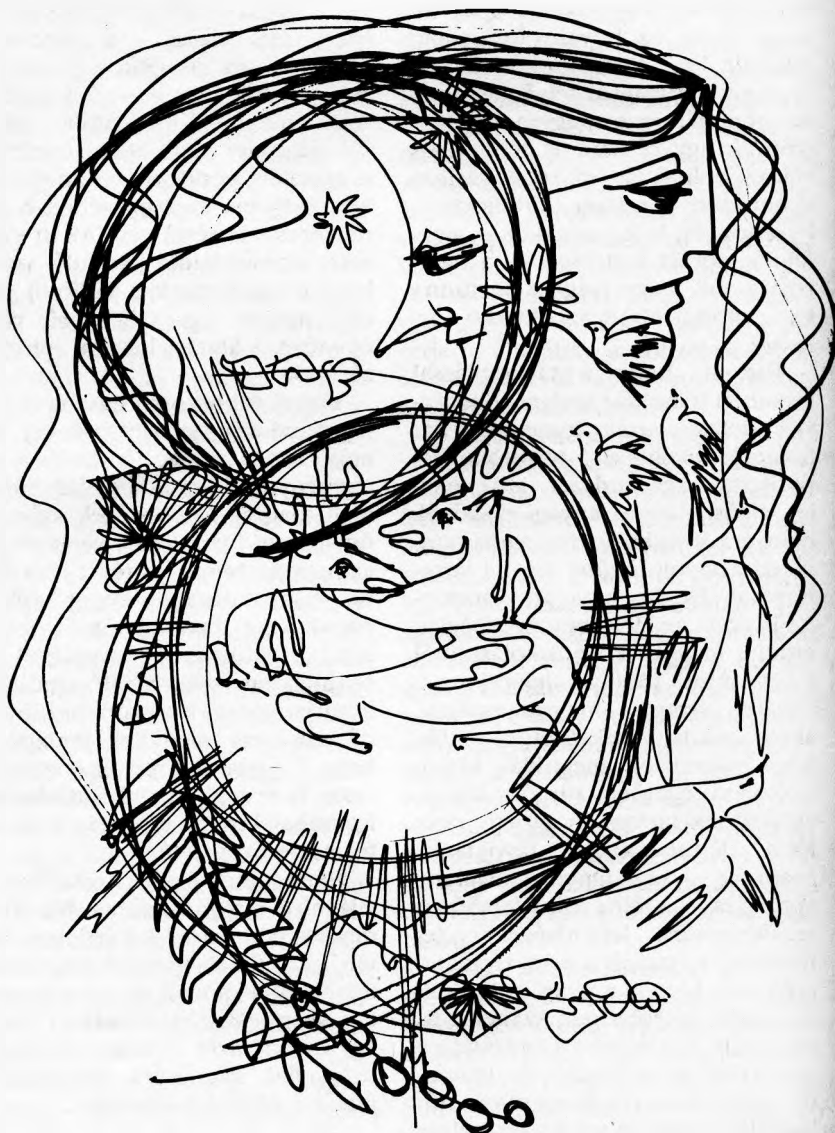
Így aztán az anyaország üzenetét nagyrészt még mindig a nyomtatott sajtónak kellett közvetítenie: az újságírásnak, amelynek termékei akkor még, legalábbis az általunk később tapasztaltakhoz képest viszonylag akadálytalanul jutottak el a kolozsvári, marosvásárhelyi, pozsonyi, szabadkai magyar olvasóhoz, és természetesen a szépirodalomnak, amely a trianoni Magyarországon is szüntelenül arra törekedett, hogy kapcsolatokat találjon a határ túlsó oldalán élő magyarsággal. A magyarországi irodalom

sohasem hagyta magára az elszakított magyar népcsoportokat, a hazai költő és író mindig érdeklődéssel, szeretettel és bizony többnyire aggodalommal figyelte ezeknek a népcsoportoknak a küzdelmes életét.

Még el sem következett a történelmi Magyarország végzetét megszabó nagy tragédia, de Ady Endre már szorongó szívvel lesté a magyaromán területi aspirációk céljává vált Erdélyből érkező híreket. És

később, már a kisebbségi sorsba szorított erdélyi magyarság nehéz küzdelmeit és áldozatos helytállását figyelve Babits Mihály, Cs. Szabó László, Németh László, Gulyás Pál, Jékely Zoltán, majd Illyés Gyula, Kormos István és Csoóri Sándor is szeretettel és aggodalommal üzent Erdélybe. Versekben, útnaplókban, személyes erejű vallo-másokban erősítve meg a szellem eltéphetetlen kapcsolatait.

P. B.

CSÓRI SÁNDOR

AZ ELMULASZTOTT UTAK

Sütő Andrásnak

Istenem, az a sok elmulasztott út
Kolozsvárig! Álmomban körbeutazhatnám
rajtuk a Földet. Sárga reketyefény
járna előttem várostól városig
s bivalyok düledt szemétől elkomorodó éjszakák.
Hágók, templomok, fabidak és öngyilkosok
erdőben kallódó cipői jönnének velem
tolongó kísértetként. S Ady árnyékos kalapja,
jól behúzva egy csillag homlokába,
sötétbe borítana előttem országokat.
Zarándokút? Szégyenút lenne ez? Magányos
gyászmenet a véres lécekkel telítődött földön?
Fogam közt szikrázó aranypénzzel
az elrabolt temetőket kutatnám föl
s a holtakat beszélgetném a föld alól suttogva
a fejszével levágott fejekről, ha már az élők
szájában szavak helyett terméketlen, nyers kréták
csikorognak... Istenem, az a sok elmulasztott szó
és elmulasztott lombzúgás Kolozsvárig! Az a
kanyart-jelző, élénk reketyefény a királyhágói
meredélyen! nem is tudom: lenne-e még út
számomra arrafelé? Vagy már a fűvel benőtt
ösvény is csak a szívekbe visz föl, ahol annyi a kő,
mint a Sebes-Körös medrében Csucsá alatt?

(1987)

NÉMETH LÁSZLÓ

A Magyar Rádió feladatai

Elszakadt magyarság

(Részlet)

Elszakadt magyarságnak nevezzük a magyarságnak a határokon túlszorult részét. Jogosan. Az erdélyiekkel, felvidékiekkel, vajdaságbeliekkel lassan alig lesz összeköttetésünk: újságunkat, folyóiratunkat nem engedik be. A különféle sorsokba szakadt magyar elem, mely innen alig kap támogatást, alkalmazkodni kénytelen a feltételekhez, melyek közt életéért küzd; úgy, hogy vitatkozni lehet, mi következik be előbb, a határokkal lezsinegelt tagok elüszkösödése vagy a magyarság szét-
esése négy töredék magyarságra...

Ha Atlantét, Ariosto bűvészt megkérdezték volna, hogy miféle szer, csoda, találmány drótozhatná ezt a cserepeire tört népet mégegyszer össze, nem találhatt volna jobbat annál a dróttalan drótozószernél, amely a rádió. Itt van egy szoba, amelyben kimondanak egy szót, s itt van a magyar nyelvterületen három-négyszázezer ládácska, amely azt a szót a levegőből leszűri, a mindent elnyelő távolságtól visszakeri. Szó és ládák közt nincs vezeték, amelyet el lehetne vágni, még csak finánc sincs, aki a dugárut elkobozza. A szó árad, országok és osztályok megnyílnak előtte, s a sokszázezernyi láda fülel és elfogad. A rádió az egyetlen ér, amely a határok szorítókötése alatt is kilökheti a ki-sebbségek felé a vért; a rádió rátalálhat a ködjébe behúzódt falura s elviheti belé, aminek irtáig csak a kánális vize szívárgott le hozzá: a világot; a rádió kiegészítheti a szakszervezetek egyoldalú nevelését; meg-bökdösheti az állam ölében elszunnyadt középosztályt s foglalkoztathatja, trenírozhatja azt a vállalkozó kedvet, amely az ifjúságban él vagy rothad, de sosem hiányzik. A rádió a legnagyobb magyar folyóirat. A Magyar Szemle, Nyugat, Napkelet egy évben együttvéve legfőlebb 200 ívet ad ki, a rádió egymaga kétszerennyit. Mint a tudós és írófélék egyik főfoglalkoztatója, igényével hathat is rájuk. A tudóst rászoktatja, hogy az ismeretben a jellem és köztudat alakító erőt becsülje; az író, hogy közelebb húzódjék népe gravitációs központjához. A százezernyi láda felé egy szobából terjed a szó, s azt a szót egy akarat szervezheti, egy szándék lökheti szét. Ha ez a szándék százféle szétszakadtságunkra akar egy nagyobb egységet rákényszeríteni: a rádió lehet a legnagyobb összehozó.

1935

A rovatot szerkeszti:
POMOGÁTS BÉLA

CS. SZABÓ LÁSZLÓ

Erdélyben

(Részlet)

A kárpáti burok mindig szűk volt az erdélyi szellemnek. Ez a szellem kisugárzott a közvetlen szomszédba s a tengerentúlra is elszállt. Erdély törökkori területi változásairól vaskos könyvet írtak. De ezek az államjogi határváltozások eltörpülnek szellemi határváltozásai mellett. A székely leereszkedett Moldvába és Havasaljára, amott sok helyen ősfoglaló, a román tőle tanulja a sóvágást s a szőlőültetést, emitt udvari ember a vajdánál. Még homályosabb a határ nyugat felé. Hol végződik Erdély? Bessenyei, Kazinczy, Kölcsey sírja még beletartozik, Bessenyei testőrbarátai mind erdélyiek, maga is Erdély lábához húzódik remeteségbe, Kazinczy legnagyobb szellemi kalandja az erdélyi utazás, Bessenyei is, Kazinczy is sárospataki diák volt; Kölcsey anyja erdélyi lány, barátja s védenca: Wesselényi Erdély vértanúja. Ady Mátyás király erdélyi íródiákjának álmodta magát. A Báthoryak féllábbal a szatmári lápvilágban, féllábbal Erdélyben, a Rákócziak féllábbal a Hegyalján, féllábbal a fejedelemségben éltek. Bethlen Gábor minden jel szerint Kassát az erdélyi Strاسبourgnak tartotta. Hol van hát a nyugati határ?

Ha véget is ér valahol Magyarországon, a nagyvilágban újrekezdődik. Az erdélyi ember a hegyek rabja s a világ vándora. Beburkolózik fákyafüstös, fekete balladáiba, de többet látott a nagy világból, mint a legtöbb magyarországi magyar.

Mintha a szellem földrajza fordítva tükrözné a fizikai földrajzot, az erdélyi ember, különösen a fejedelmek alatt közelebb volt a nyugati világvégekhez, mint a dunántúli, akinek Nyugat a veszélyes bécsi szomszédságot, Kelet viszont a dicső származást jelképezte. Nem így Erdélyben. Brassó határában, tehát Erdély küszöbén az orthodox szent Miklós templom már fenyegetően összekeveri a bizánci stílust a nyugati ízléssel. Erzsébet cárnő adományából építették. A Kelet tehát az erdélyieknek a hun ősapákon kívül s amazoknál jóval közelebből azt a Bizáncot is jelentette, amelytől az Árpádok intésére a többi magyarral együtt elfordult. Alkudoznia, egyezkednie kellett vele, bárhogy félt. Még az a megbízhatatlan segítség is hiányzott neki, amire a magyarországi kapitányok, államférfiak vagy írók a Habsburg udvarban számíthattak. Úgy játszott, ahogy tudott, kétszínűen, ravaszkodva, de végeredményben mégis hősiesen. Önállóbb volt, mint a ma-

gyarországi magyar, nem lehetett finnyás, az önállóságot sokszor szemérmével fizetett. De ahogy nyomta az élet, úgy emelkedett a műveltsége, mintha csak minden politikai húzásért egy diákot ajánlott volna fel engesztelésül Minervának. Akárhova nézz: az erdélyi ember nem változik. Puhatólja a keleti hatalmakat, kedvében jár a portának, csillapítja, kíméli a szörnyet, figyel a vajdákat, járja a vajdaságot, de fiait elküldi a nyugati óceánig, sőt azon túl is.

Nagyszombat mögött az egyetemes egyház állt, az erdélyi mögött a világszomj. Jezsuiták voltak, a nemzetközi rend kiröpítő ereje nélkül is. Minden stílusba beletaláltak, a vándorló korszellem nyomában az erdélyi diák is egyetemről egyetemre vándorol. A fejedelmi kancellária eleinte padovai iskolatársakból állt, valóságos "humanista klikk" volt; a versaillesi francia stílust a kastélytól a könyvkötésig először a protestáns Erdély fedezte fel; a feldúlt enyedi kollégiumra Angliában, a leégett kolozsvári unitárius főtemplomra Hollandiában gyűjtöttek; az első magyar, aki beszélt Shakespeare jóakarójával: Erzsébet királynéval, Erdélyből jött; Patak még öltözetben is utánozta az angol puritánokat; a firenzei udvar Flandriából egy székely nyomdászt hívott meg, mintha ebben a bevándoroltban keresné a nyomdász Rubenset; magyar egyetemen egyszer tanított híres idegen költő s az is Erdélyben, egyszer tanított világhírű pedagógus s az is az erdélyi fejedelmek által fenntartott Patakon; a német és svájci tudósoknál erdélyi mágnásfiúk tisztelegtek s e mágnásfiúk tudományos hatása akkora volt, hogy később Bajza József hosszú értekezésben méltatta; egy szegény székely nemes Washington sírjához is eljutott s a lelkesítő por előtt olyan fohászra lobbant, mint Renan az Akropoliszon. Hol van hát Erdély határa itthon s odakünn? Az erdélyiek összevéve több órát töltöttek a padovai, leideni és göttingai egyetemen, mint a hazai főiskolákon s megfordultak minden udvarban; egyik híres humanistájuk is követjárás közben találkozott a halállal Perzsiában. Erdély kicsi, bizonytalan és veszélyes ország volt, ecettel és vérrel etette a fiait, ápolni nem tudott s néha még eltakarni sem, szemfedőnek is keskeny volt. Aki ezt a szülőföldet szereti, a legnehezebb emberi sorsot szereti.

(1940)

Tiltott versek

Reményik Sándornak, az erdélyi magyar irodalom egykor talán legnépszerűbb költőjének – vallásos verseinek egy kisebb válogatását és egy ugyancsak erősen megszürt bukaresti versválogatást kivéve – 1944 óta nem jelent meg átfogó jellegű verseskötete. E könyvkiadói mulasztásnak kétségtelenül politikai oka volt, hiszen a kolozsvári költőnek a trianoni tragédiából és fájdalomból megszületett s felnövekedett lírája minden bizonnyal megzavarta volna azt az erőszakosan kikényszerített hallgatást, amely elfedte az erdélyi magyarság súlyos történelmi tapasztalatait.

Ez a hallgatás megtört az utóbbi évek eseményei nyomán, s most már Reményik Sándornak is meg lehet szólalnia. Az *Erdélyi március* című terjedelmes – az életmű nagy

értékeit s a valamikor oly messzehangzó Végvári-versek legjobbjait is magába foglaló – versválogatást (illetve ennek mintegy "függelékeként" az *Álmodsz-e róla?* című mindeddig kiadatlan szerelmi ciklust) most Imre László, Imre Mária és Sövényházy Sándor Judit munkája nyomán a Magvető Kiadó Orpheusz Könyvek sorozata jelentette meg.

Reményik Sándor költői tanúságtételének ereje és igazsága mit sem csökkent az elmúlt évtizedekben: az erdélyi magyarságot ma is ugyanazok a fájdalmak, ugyanaz a létbizonytalanság gyötri, mint 1918 után vagy a "királyi diktatúra" idején. Az erdélyi költő szava ezért a jelenben is érvényes: a Reményik-kötetnek így nemcsak irodalomtörténeti jelentősége van.

REMÉNYIK SÁNDOR

ERDÉLY MAGYARJAIHOZ

1918 őszén

*Hadd jöjjön hát, aminek jönni kell,
Idők lavináját ernyedti karok
Ha többé fel nem tartják!
De mi símuljunk össze, magyarok!
Kiáltó szó ha nem lehettünk már:
Egy titkos társaság legyünk!
Kivándorolni, elbujdosni? Nem!
Mi innen nem megyünk!*

*Nagy szalmatüzek lángjából marad
Szívünkben egy marék izzó parázs –
Égő világoknál ezerszer izzóbb
És izzóbb nála nem lesz semmi más.
Egymás szíve-falán, végzetünk éjén
Egy néma jelszót kikopogtatunk,
Mint jeladást a Katakombák mélyén:
"Magyarok maradunk!"*

*Idők mélyén vajúdat sok halál,
Sok minden meglehet,
De oly koporsót nem gyárt asztalos,
Mely minket eltemet.
Magyar bárdok ajkán csak újra bajt
Virágot, lombot és-magyar fánk:
nyelvünk,
S romolbataatlan erőnk árja zeng:
"Örök az élet bennünk!"
Virrasztottunk mi tetszhalottat már!
A lefojtott szó erősebb a jajnál,
Nyílt szónál több az allegória
S a vértezett szív a vértezett karnál.
A lefeszített rúgó izmai
Nem engednek, de erőt gyűjtnek lassan,
Nagyobb erőt szül nagyobb elnyomás,
Míg döngve visszapattan.*

*Virrasztottunk mi tetszhalottat már,
Álltunk sok vibart, nekünk ez sem új,
Ha kiszaggattak: új gyökeret vertünk.
Mi tudjuk, mit jelent: balszél ha fúj.
Nem tagadom: jöhet még zord idő,
Sok mindent nem lehet majd merni,
Talán szavunk se lesz, jajunk se lesz,
Csak a szívünk fog verni.*

De magyarul fog verni!

A költöző ringyó

A história a legkezesebb ringyó, mindig a győztes alá fekszik.

Hozzátehetnénk még Illyés Gyula szavaihoz: ha nem feküdne magától, letepernék a mindenkori győztesek. Európa keletre eső fertályán különösképp minden aggály nélkül.

Mégis, hetvenegynéhány esztendeje, mióta a román sasok keletről és délről átrepültek a Kárpátokon, értetlenül állunk a történelem elszajhásodása előtt. Ámulatot érzünk, elvégeztetést, a "másképp nem tehetünk" elrendeltetését.

Nézünk, bámulunk itt Közép- és Kelet-Európában egy országra, amelynek mindaz sikerült, ami a legtöbb népnek sohasem. Ami talán egyetlen népnek sem sikerült Európában. Véljük: csoda történt.

Mint ahogy az is.

Nem volt még nép közel s távol, amely huzamosabb időre országot így, s korábbi határaihoz képest *ekkorát* szerzett volna – akár győztes hadsereggel.

Nem megverttel.

Dehát ideje felébrednünk: nemcsak seregek győzhetnek, s nemcsak a vakszerencse pottyant történelmi ajándékot, ha ez utóbbiból is akad nem kevés az újlatin sikerességben.

Van más útja is az ország- és birodalomszerzésnek.

Leckék Romániáról – ugyancsak rászorulunk *Raffay Ernő* könyvére, *A Vajdaságoktól a Birodalomig* címet viselőre.

Tanulni és megszívlelni valónk a huszadik század végére: ha a történelem az élet tanítómestere, Romá-

nia utóbbi száz esztendejének históriája a mi magisterünk lehetne.

Mindenekelőtt azért, mert Magyarország Trianon és Párizs utáni helyzete éppen olyan, aminő Romániáé volt egy évszázaddal ezelőtt. Amikor is a román ajkúak egyharmada a román nemzeti állam határain kívül élt. Az akkori tíz millióból több mint három millió. És nem egy, hanem több országban, az orosz birodalomban, Bulgáriában, Szerbiában, a Monarchiában s a legnagyobb számban Magyarországon.

Bár szétszórt etnikum volt ez, nem egységes román tömb, mit sem veszített ettől a hit, az önbizalom, a tettvágy: egyesülni!

Háborogtunk a Ceausescu-korszakban gyártott térképeken, s tudtuk-e, hogy már 1855-ben megrajzolták és terjesztették Románia mappáját, a Tiszáig terjedő nyugati határvonallal?

S mit tudunk példának okáért a Liga culturala-ról, a román irredentizmus tűzhelyéről? Az 1909-es kiáltványról, amely végső rohamra buzdítja a románságot. Biztató siker után, igaz, hiszen Észak-Dobrudza, a Fekete tengeri kijárával már az övék. Nem sokkal később Dél-Dobrudzsát is megszerzik Bulgáriától.

Ami itt, a huszadik század első két évtizedében lezajlik, valóban példa nélkül álló Európában. Valóban rendkívüli győzelme egy népnek.

Zseniális a haditerv.

Fegyverrel győzni, az lenne a szép – ám pontos a felmérés: esély erre csak oly háborús konfliktus esetén adódna, amikor az ellenfelek leterítenék egymást, s eképp odarogynának Románia lába elé.

Megeshet ez is, mert a történelemben minden megeshet. Ezért kell erős hadsereg, ezért kell militarizálni Romániát. De ha másképp történe, ha egy nagy háború után tárgyalóasztal mellett osztogatnak országrészeket, tartományokat, hivatkozási alap: az *önrendelkezés*. Meg kell hát teremteni a román aj-

kúak *kulturális egységét*, mint az etnikai, a politikai, a területi egysítés zálogát. Nem sajnálva fáradságot, pénzt, rokonszenvenessé kell tenni a román törekvéseket a nagyvilágban. Minden országban más-más propaganda hat. Francia- és Olaszországban a latin rokonság eszméje, Németországban viszont azt kell széthinteni, hogy a magyarok örökké németellenesek voltak.

A vakszerencse feltárlta a szinte leképzelhetetlen: az orosz birodalom és a Monarchia leterítette egymást. De a román egység megteremtése nélkül mégsem növekedhetett volna több mint kétszeresére Románia területe. (Mintha Franciaország bekebelezne Spanyolországot és Portugáliát.)

A románság felkészülve várta az ajándékot.

Épp ezért ismerős számára az út, s ezért minden mai fogcsikorgató tiltakozás, Marosvásárhely, Vatra...

Magyar iskolák, egyetem, kulturális intézmények – mindent, ami jogos kíváncsalm a megmaradás-hoz, saját birodalomszerző vágyaihoz mér. Ha sandaságra gondol minduntalan – saját hajdani tervei s a későbbi sikerek miatt.

A szétszórtságából, a szétszakítottaságából csak egyféleképp lehet kitörni: az anyanyelv segítségével. Az anyanyelvi kultúra intézményeinek megteremtésével.

Ki tudná ezt jobban a román irredentánál?

Ki tudná jobban: másnak is sikerülhet, ha fel nem adja. Ha letargiába nem süllyed.

Innen a félelem: örökké győzedelmeskednek-e a dák légiók, örökké repülnek-e a román sasok? Aki csak győzelemben gondolkodik, képtelen a *békejobb* elfogadására.

Aki *mindent* nyert, jóval többet, mint ami járt volna neki, amivel megbirkózhatott volna, nem veszíthet-e el *mindent*? Ez az utóbbi huszonöt esztendő nem bizonyul-e Románia morális Trianonjának, erkölcsi Párizsának? Nem rendül-e bele a román lélek a szokatlan sikertelenségbe: így, nyomorral, éhezéssel, diktatúrával sem sikerült. Nincs egységes román nemzet Románia területén. Nincsen a megálmodott homogén birodalom.

A história a legkezesebb ringyó, de mi történik, ha másutt, másban sejti a győztest, s egy ággal odébb költözik?

Hemingway jóslata

Románia előbb-utóbb szétesik

Európában elhallgattak a fegyverek, a világtörténelem legnagyobb háborúja véget ért. A győztesek ünnepeltek, a vereséget szenvedettek siratták veszteségeiket.

A "nagy háború" következményeinek az értékelése azonban hamarosan megkezdődött. Vajon hogyan értékelték magyarok, románok és pártatlan külföldiek Románia helyzetét a "békekötés" utáni években?

Magyar részről, érthető módon a teljes elutasítás volt a válasz.

Földes Béla, a Magyar Külügyi Társaság szakosztályelnöke ezt írta 1928-ban: "A Trianonban Magyarországra rákényszerített parancs Magyarország geoökonómiaja iránti teljes tájékozatlansággal, az ország gazdasági életéből folyó következményeknek teljes megtagadásával készült. A Párizsban összegyűlt államférfiak Magyarországról annyit sem tudtak, mint egy iskolás gyermeknek tudni kell. Valahogyan úgy nézték Magyarországot, mint egy darab földet Afrika közepében, mely alacsony gazdasági műveltsége mellett majd ide, majd oda kapcsolható, a hatalmasok kénye-kedve szerint. Pedig Magyarország gazdasági struktúrája már magasabb jelleggel bírt, melyet különösen a szerves összetartozás, a finom szálaknak összefonódása, az egymástól való függés, egymást kiegészítő kölcsönhatás jellemzi." Földes a hangsúlyt a régi Magyarország évszázadok alatt kialakult gazdasági egységére tette.

Fodor Ferenc (Magyar Külügyi Társaság) már az új helyzetet értékeli: "Trianon... reászabadított egy romboló gazdálkodási fokon álló kultúrszférát a magyar kultúrtájakra, a Balkánt Közép-Európára. Ezért pusztul ma Erdély egy alacsonyabb gazdasági kultúra birtokában, ezért mennek tönkre a Bácska egykor pártatlanul gazdag földjei a legsötétebb Balkánról belepített, előbb kizárólag hegyi pásztorkodással foglalkozó dobroyoljácok kezeiben. De nem is tudnak ezek a népek beilleszkedni eb-

be a kultúrszférába, ezért húzódik vissza sok hegyvidéki móc az Alföldről a maga havasaira. A természetben nincsen soha ugrás; kulturális fokozatokat sem lehet átugrani." Fodor itt egy nagyon fontos tényezőt ismert föl: azt, hogy az új államok az alacsonyabb termelési szinten dolgozó parasztságuk telepítésével akarták már a húszas évek elejétől elrománosítani és a Bácskában elszerezni a magyar és német területeket. Néhány év alatt azonban kiderült, hogy a telepések ugyan megváltoztatják az adott terület etnikai képét, de a piaci versenyt nem bírják, ezért inkább visszamennek eredeti lakóhelyükre.

Berzeviczy Albert akadémikus az új Közép- és Délkelet-Európa katonai erőviszonyait elemezve megállapította, hogy a magyarság ebből a szempontból is katasztrófális helyzetbe került. Adatai szerint a húszas években "a Magyarországnak megengedett 185 ágyúval szemben a Kis-Entente államainak 3750 ágyúja áll szemben, hogy a magyar géppuskák és lövegcsővek száma 525, míg a három szomszéd államé 6400 s a magyar tarackoké 70, míg amazok birtokában 570 van." Ezzel Magyarországot megfosztják attól az "állami létől elválaszthatatlan jogától is, hogy külső támadás esetében védje magát." Ezek a számadatok egyébként cáfolják a magyarországi marxista történetírásban mesterségesen kialakított képet, amely szerint "Horthy Magyarország" állandó agressziót jelentett volna Közép-Európában.

Románia – és a többi szomszédos ország – ilyen nagymértékű megnövelése Magyarország rovására egyértelmű elutasítást váltott ki a maradék országterület lakossága körében. Ezért történt meg az, hogy a békeparancs aláírásának órájában az ország összes templomaiban a tiltakozás jeléül megkondultak a harangok, 10 percre leállt a közlekedés, bezárták az iskolákat, egyetemeket, üzleteket, s a la-

kosság a Területvédő liga szervezésében az utcákon tüntetett.

Talán meglepő az olvasó számára, de Romániában a politikusok jó része egyáltalán nem örült a hatalmas nyereségeknek. *Bratianu* román miniszterelnök annyira elégedetlen volt Románia új határaival, különösen a román–magyar határvonallal, hogy lemondott kormányelnöki pozíciójáról. Vele leköszönt az egész román kormány. *Bratianu* így indokolta tettét a *Ferdinánd királynak* átadott lemondó levelében: "A Szövetségesek győzelme után Felsőged engem bízott meg a kormány megalakításával és kinevezett a békeküldöttség vezetőjévé is. Amikor munkatársaimmal együtt ezt a magas és nehéz megbízást elfogadtam, arra kértem Felsőgedet, hogy azt csak az 1916. évben aláírt szövetségi megállapodás alapján tölthessem be. A Nagy hatalmak Főtanácsa, amely a békekonferenciát helyettesíti, nem tartotta be ezt a szerződést és Romániára nézve olyan feltételeket akart szabni, amelyeket Románia nem fogadhat el. Minthogy ezek szerint a szövetségi szerződésünket figyelmen kívül hagyják, kérem Felsőgedet, fogadja el a kormány lemondását."

Bratianu duplán sértve érezte magát ebben a helyzetben, ugyanis a román irredenta célok a magyar területeket egészen a Tiszáig akarták elcsatolni. 1916-ban, a bukaresti titkos szerződésben ehhez mérten egyszer már kompromisszumot kötött a román miniszterelnök, s 1919-ben, amikor nagyjából körvonalazták számára a ma-

gyar-román határt, rá kellett jönnie, hogy még az 1916-os ígéreteket sem tudja elérni. Bratianu és a többiek a román irredenta célok legszélsőségesebb, sovinszta képviselői voltak, akik a helyzetből a legtöbbet "akarták kihozni", ám ennek a lehetősége az 1918 tavaszi román különbékével szertefoszlott.

(Napjaink olvasójának azt is tudnia kell, hogy egyes, az 1980-as évek közepétől megjelenő romániai történelmi munkákban ismét előkerül Bratianu húszas évekbeli szemlélete. Legutóbb négy neves, vezető román történész azt írta *Románia és a párizsi békekonzferencia*, 1918–1920 című könyvében, hogy nagy igazságtalanság történt annak idején Párizsban, mivel a román-magyar határ megvonásának kérdésében nem kérdezték meg a román küldöttséget. Ez egyértelműen a magyar Tiszántúltra vonatkozó román területi célkitűzések újbóli előtérbe kerülését bizonyítja, pillanatnyilag a történettudomány tőgájába rejtve.)

Bratianu és társai fent jellemzett álláspontjának nagyon fontos következményei lettek a román birodalom határai közé zárt nemzetiségi milliók számára. A román politika ugyanis az 1919-es kisebbségvédelmi egyezményt sem akarta elfogadni, s ezt a kérdéskört Románia állami függetlenségével és szuverenitásával kapcsolta össze, azzal a céllal, hogy így talán sikerül elkerülni az egyezmény aláírását. Bratianu, mint mindig, ebben a kérdésben is kettős játékot játszott. 1919. május 26-án két levelet írt,

mindkettőt a kisebbségi kérdés kapcsán. A hivatalos levelében, amelyet Párizsban a nagyhatalmak képviselői előtt olvastak föl, így írt: "Románia teljes egyenlőséget biztosított összes állampolgárainak, minden faji vagy vallási különbség nélkül, mind a vallási, mind a politikai jogok és szabadságok terén. A román kormány Erdély, Besszarábia és Bukovina képviselőivel egyetértésben elhatározta, hogy biztosítani fogja a kisebbségek jogait és szabadságát a közigazgatás tág decentralizációja által, azonkívül idegen lakosságának szabad fejlődését biztosít nyelvi, nevelési és egyházi ügyekben." Tudjuk, hogy miközben ezeket elmondta, a gyakorlatban éppen az ellenkezőjét csinálták az új tartományokban...

A fentiekben ismertetett, s elfogultsággal vádolható magyar és román álláspontok után nézzük meg, hogyan vélekedett Nagy-Romániáról egy teljesen pártatlan férfiú, aki mégcsak nem is volt európai. *Ernest Hemingway*, a későbbi nagy író, aki a húszas évek elején amerikai lapjának konstantinápolyi tudósítója volt, s jól ismerte a balkáni helyzetet, így írt a *The Toronto Star Weekly* 1923. szeptember 15-ei számában: "Románia az egyetlen ország, amelyet Európában senki sem vesz komolyan. Amikor az államférfiak és barátai 1919-ben a legjobb párizsi szállodákban laktak és a szerződésen munkálkodtak, melynek az volt a feladata, hogy európaivá tegye a Balkánt, és amely végül is Európát tette balkánivá, a románok bevetésre kész gyorsbeszélők és történelmi precedens-idézők válogatott kollekciónak vultatták fel. Amikor ezek már mind elmondták a magukét, és a szerződések aláírása következett, kiderült, hogy a románok megkapták minden iránybéli szomszédaiknak mindazokat a területeit, amelyeknek nevét román küldött valaha is kiejtette a száján. A szerződés aláírói valószínűleg ezt sem tartották nagy árnak azért, hogy megszabaduljanak a tüzes román honfiak jelenlététől. Mindenesetre Románia most kénytelen fenntartani Európa legnagyobb békehadseregét, hogy megfékezze lázongó újrománjait, akiknek egyetlen vágyuk, hogy ne kelljen románnak lenniük.

Előbb-utóbb hatalmas tömbök fognak leválni Romániából és messzire sodródni tőle, mint a jég-táblákról, amikor eléri a Golf-áramot. Mária királyné, aki elsőrangú

bridzsjátékos, másodrangú költőnő és Európa legfőbb politikai szürke eminenciásainak egyike, és aki többi arcfestéket használ, mint a többi európai királyi familia együttvéve, minden erejével azon igyekszik, hogy olyan európai szövetségeket kössön, amelyek megakadályozzák a jövő széthullást."

Majd így folytatja Hemingway: "Eközben a román hadsereg tisztjei, annak a hadseregnek a tisztjei, melynek egyszer majd a tíz éven belül bekövetkező magyar és orosz támadás zömét kell felfognia, rúzsozzák magukat, arcpirosítót használnak, és fűzöt hordanak. Ez nem túlzás. A saját szememmel látam, amikor román tisztiek, gyalogostisztek, ajkukat rúzsozták egy kávéházban. Láttam lovastiszteket, akik úgy ki voltak festve, mint egy kórista. A fűzőkre nem esküszöm. A látszat néha csal."

Hemingway, aki nem gyanúsítható sem magyarbarátsággal, sem románellenességgel, éles szemmel vette észre a békekötés körüli manipulációkat, tisztán látta a román "birodalom" belső szerkezetének születési hibáit, s ezekből mestersen következtetett Románia jövőjére nézve. Nem tévedett a békelétszámú hadseregek nagyságára nézve sem: amíg Németországnak 105 ezer, Magyarországnak 35 ezer, az Egyesült Államoknak 151 000, Litvániának 20 000, Lettországnak 26 000, Észtországnak 14 000, s amíg a kisantant-tagországok közül is Csehszlovákiának 162 000, Jugoszláviának 185 000, addig Romániának 278 000 főt kitevő hadserege volt. Tekintettel arra, hogy a vesztesek alig tarthattak katonát, nyilvánvalóan igaza van Hemingwaynek abban, hogy ezt a nagy hadsereget a román kormány elsősorban a nemzetiségek fékentangására hagyta fegyverben. A korabeli katonai szakértők hozzáteszik ezekhez az adatokhoz, amelyek a Népszövetség által kiadott *Annuaire militaire* című évkönyvben jelentek meg, hogy a hadseregek tényleges létszáma ennél nagyobb.

Mivel Románia erőszakkal foglalta el a szomszédaitól Erdélyt, Besszarábiát és Bukovinát, s új területein erőszakkal folytatta a románosítást a homogén román nemzet létrehozása céljából, a "birodalom" magában hordozta a jövőt: felbomlásának a lehetőségét.

Az igazságtalan békeszerződések következtében a háború – más eszközökkel – folytatódott.

RAFFAY ERNŐ

Kilencvenhárom halott

Tartozom a tárkányiaknak, nem is nekik: a történelmi igazságnak, az emberi méltóságnak, a magyar vértanúknak. Kényszerű tartozás, mert le akartam törleszteni a bihari barangoló könyvemben, az 1984-ben Bukarestben megjelent *"Itt egymásra találunk az emberek"* lapjain. Szólni kívántam ennek a Fekete-Körös völgyi magyar községnek az 1919-es drámájáról is, a jóval messzibb múlt felidézése és a jelen valóságának rögzítése mellett.

Ama messzi múlt egy-két epizódját felidézhettem, a cenzúra szemet hunyt efölött. (Ez szó szerint értendő. A kötet lelkiismeretes, írói védelmező, magyar öntudatú szerkesztője, *Botár Emma* nagyon komolyan közölte velem: köszönjem Füles elvtársnak, vagyis a soros cenzornak, hogy elkalandozhattam a múltba.) Idézhettem *Győrffy István* 1912-es feljegyzését: "Van Bihar vármegyének egyik félreeső zugában, Belényestől nyugatra... egy érdekes magyarlakta vidék, mely úgy nyelvben, mint néprajzi sajátosságokban nagyon sok ősi elemet őriz, éppen ezen elzártsága miatt..." Bizonyára ez vonzotta ide *Bartók Bélát*, aki 1911-ben és 1912-ben Köröstárányban és Gyantán gyűjtött. Tárányban lejegyezte a sajátos helyi táncot, az "ugratóst" kísérő dallamokat. Mérsékelt tempójú páros, illetve körtánc ez, régiesebbnek tetszik a csárdásnál..." Engedélyezte a cenzúra, hogy Tárány jelenvaló gazdasági gondjairól és lehetőségeiről írjak. Egy valamit azonban szigorúan megtiltott: 1919. április 19-ének említését is.

Pedig a helyi történelem enélkül bántóan béna, csonka és megalázó. Van-e nagyobb fájdalom, mint ha nem emlékezhetünk elődeinkre, akiket értetlen bosszú ártatlanul vitt a sírba?

Fiatal barátom felvezet a dombtetőre. Onnan megnyílik a táj is, a történelem mélysége is.

Előbb a táj, a síkság, amelyet két oldalt hegyek karolnak át. A síkság

közepén a Fekete-Körös, mint összegubancolódt szalag egy leány hajában. Valahol innen keletre Vaskoh, nem látni el odáig. A medence közepén, előttünk: Belényes városa. Közvetlenül mellette Tárány, ahonnan ide emelkedtünk. A dombhátról nem látszanak a pléhborítású, magas nyakú kapuk, csak a fegyelmezetten sorakozó házak tetői. A folyó szalagjának jobb partján Nyégerfalva, szinte egybenőtt Tárányval. Dragánfalva messzebb esik. Túloldalt Bondoraszó, nyugati irányban Várasfenes, balra elbújik egy dombhajlat mögé, még tovább, a folyó mentén Belényesújlak. Egészen közel Mérág, Kistárány, Tatárfalva...

Történelmi hangulatú falunevek. Az idő azonban nehezen tárja fel titkait.

Ezek a kőből emelt vagy fából faragott síremlékek rejtik, megszóított vagy különös feliratokkal... Melyek a legrégebbiek? Milyen mélységeit méri az időnek egy temető? A múlt századig? Messze századokig? A török pusztítás hullámai nem hatoltak fel idáig a Fekete-Körös völgyében, mintegy kiadták az erejüket lent, a síkságon. A pestis elért ide is, tőle nem védtek az erdők körben és a távolság a völgyben. 1738-ban fél év alatt a lakosság felét vitte el a járvány, 99 felnőtt férfit és asszonyt. 1836-ban kolera pusztít Tárányban, 34 halott marad utána... Rég elkoptak azok a feliratok, amelyek a pestisre, kolerára emlékeztethetnének. Már az 1873-as újabb kolerának sincs észrevehető nyoma a temetőben, pedig ez volt a legnagyobb csapás Tárányra: 133 halott! Minden felirat elkopik egyszer, bármilyen egyéni vagy közös tragédiát sirasson el...

"A török uralom megszűnésekor is magyar lakosságú község – derítette fel történelmi kutatásai során *Mezősi Károly*, aki *Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében* című kötetében Jakó Zsigmondnak a török pusztítás előtti felmérését folytatta –. Az

összeírt 4 magyar család éppúgy a legnagyobb szegénységben élt, mint a környékbeli román falvak népe. Az 1692. évi összeírás szerint egyetlen jószáguk és semmiféle gazdaságuk nem volt."

Mekkora életerő kellett ahhoz, hogy a falu népét a mai jómódba emelje a hajdani roppant nyomorból! Tanulásra hajló, vállalkozó kedvű, szorgalmas emberek voltak mindig a tárányiak. Mintegy ezerötyszáz magyar él most ezen a telepelyen.

Együtt élnek a történelmi rettegésekkel.

Elkopnak egyszer a temetői feliratok, mondtam az előbb. De amelyeket leparancsoltak valaha, azok elevenek maradtak. A szívek őrzik őket, a lelkek, az áhagyományozódó emlékezet.

Temetői szomorúfüzek körülötünk. Ágaik mélyen lehajolnak.

*Kakuc Szatmári Ferencné
van itt eltemetve,
akinek búséges férje
nyugszik messze idegenbe
A 14-es háború őt is elsodorá
A Tiroli hegyek között életét
otthagya.*

Kinek állították ezt a sírkövet? Szatmári Ferencnének, vagy valahol közös sírban nyugvó férjének?

*"Szatmári Erzsébet
volt a nevem, míg éltem
24 éves koromban gyilkos
kezek által
a sírba tettem.*

*A gyilkosom ügyét bízom az
Istenre,
Adja meg jutalmát, ahogy
érdemelte."*

Élt 24 évet, meghalt 1919.

ápr. 19-én

Nyugodjék békében.

Ez a dátum ismétődik, néhol jól kiolvasható 1919. április 19-e, másutt csak ennyi: 19..., a többit közönyös idő vagy megrémült kezek tüntették el... Kilencvenhárom halott, férfi, asszony, gyermek... A szomorúfüzek ágai mélyen lehajolnak...

Minden sírkövön ott volt a dátum. A húszas években a román csendőrmester kihirdette a faluban, hogy ezt a dátumot le kell kaparni a sírkövekről. Mert ez lázítás. Igenis, államellenes izgatás! A tárkányiak értenek a kőműves munkához, maguk mentek ki a sírokhoz. Volt, aki félelmében serényen eltüntette a dátumot. Volt, aki csak tette magát, hogy kaparja...

Egyazon napon, egyazon drámában haltak meg mind a kilencvenhárman, de különböző helyekre, családok szerint temették el őket. Így aztán néhol fennmaradt a dátum a sírkövön, az ellenőrző csendőrszem nem vett észre mindent...

Élő szemtanúja is él még a drámának Tárkányban: *Gyulai Ferenc* bácsi. Nyolcvan esztendőn túl jár, tizenöt volt azon az áprilisi napon. Háza belső szobájában beszélgettünk. Járnai alig tud. Csontkopás. Mióta a szobába szorult, még jobban átéli az elmúlt időket, még keservesebben kínozza az emlékezete.

– Nagypám, Gyulai István volt akkor a bíró Tárkányban. Már har-

minckét esztendeje viselte ezt a tisztséget. Az emberek szerették. Ő volt a bíró a híres választások idején is. De nem voltak itt akkora verekedések, nagyobb híruk lett az újságokban.

– *Azt írta Ady, hogy maguk a szomszédos román falvak jelöltje, Vasile Lucaciu helyett a függetlenségi párti Kardos Árpádot támogatták, verekedésekkel is.*

Nagyot sóhajt. Mintha személyes fájdalma volna a költő hamis ítélete.

– Másért haragudtak ránk a környező faluk román lakói. Mert mi jobban tudtunk élni. Tárkány most, a kolhozvilágban is gazdagabb a szomszédos faluknál. Ezért meg kell ölni minket? Ezt üzengették a román falukból. Majd lesz itt hadd el hadd! Meg hogy lepaktáltunk a magyar vörösökkel. Pedig mi igazából féltünk a vörösöktől. Tőlük is féltünk. Itt mindenkitől féltünk. Mint aki szigetre szorul, és körülötte nő a víz, árad a folyó...

– *A környező román falvakkal milyen viszonyban álltak 1919 előtt, Ferenc bácsi?*

– Úgy hittünk, hogy barátságban élünk. Hányan szolgáltak közülük nálunk! Fejszével köszönték meg a kenyerüket! A magyar vörösök idejében nem volt semmi baj, 1919-ben. Utánuk bejöttek a román katonák. Ők se csináltak semmit. Tovább mentek. Másnap azonban, szombat reggel volt, megtelt Tárkány a szomszédos román falvak népével. "Mit akarnak tőlünk?"

– kérdezte tőlük nagypám, a bíró, aki jól tudott románul is. Nem

feleltek. Karjukon fejsze, vállukon puska. Kést is láttam a román legények kezében. Egyiket ismertem is, látásból. Kezdték kikergetni házaikból az embereket... Mindenki félt, mindenki ment, oda, ahová parancsolták. A templom elé tereltek a tárkányi népet. Volt, aki el sem érkezett a templomig. Megszóltak a puskák. Lőttek mindenkire. Azt kiabálták, hogy egész Tárkányt kiirtják. Nem tűrik tovább ezt a magyar fészket!...

– *Maga mit csinált akkor?*

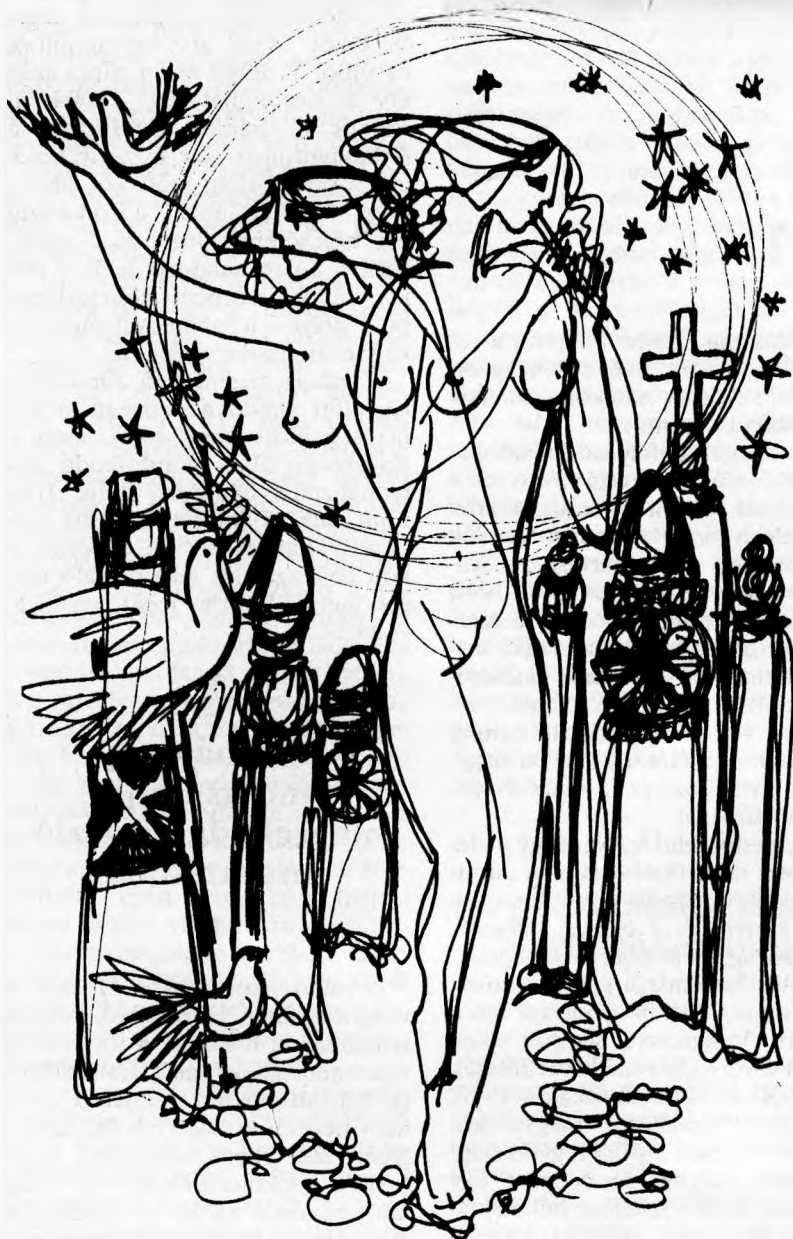
– Átugrottam a kerítésen. Utánam lőttek, de nem találtak el. Azóta is kínoz a belső vád, hogy elszaladtam, magukra hagytam őket... Éjszaka csend lett... Másnap egy asszony jött ki a szőlőbe, sokan bujkáltunk ott, az az asszony mondta, hogy Belényesről valamiféle román urak érkeztek, és megparancsolták, nehogy több magyarhalál essék Tárkányban... Délutánig nem hittük ezt el. De a puskák csakugyan nem szóltak meg többé... Lementünk a faluba. Lementünk temetni. Kilencvenhárom halottunk volt Tárkányban. A legtöbb szegény ember. A szomszédos Nyégerfalván is temettek vagy tizenkilenc magyart. Meglőtték nagypámat, a községi bírót, Gyulai Istvánt, az ő két fiát, két vejét és két unokáját. A mi házunkból hetet temetünk egyszerre. Hetet!

Hosszú hallgatás. Majd Gyulai Ferenc bácsi:

– Azóta a tárkányiak ereje, bátorsága felköltözött a temetődombra. Azóta olyan gyávák vagyunk, mint a riadt bárányok. Fáj valami, bosszant, mondanánk ezt vagy azt, mert érezzük, hogy igazunk van, de felnézünk a dombra, és belénk szakad a szó...

Ott, ahol az első halottak földre hulltak, a templom közelében új iskola. Ide már nemcsak a tárkányi magyar gyermekek járnak, hanem a szomszédos román falvak fiataljai is. Amit puskagolyó, fejsze nem tudott megbontani: a tárkányi magyarságot, most felszabdálja a kultúrpolitika. Tárkány községközpont, azért épült ide a körzeti iskola, mondja *Cseterki Csaba* igazgató, s talán igaza van, ellenünk dolgozott az idő.

Cseterki Csaba – milyen szép magyar név! – nyurga természetű, sovány arcú, barna szemű férfi. Közlékenynek tetszik. Hagymásláposon született. Nagybánya közelében. Űkapja kompos volt a Lápos folyón, mikor még nem ívelt át híd a meder fölött, nagypája vasutas, apja református lelkész. Történelem-földrajz

szakot végzett, 1965-ben helyezték ide. Maga kéredezkedett, mivel az egyik szomszédos román faluból nősült. Az egyetemen ismerkedtek meg, itt házasodtak össze, a felesége is itt tanít, a román tagozaton.

Említem 1919. április 19-ét. Cseterki Csaba összerenzen:

– Szerencsétlen epizódja volt az osztályharcnak...

– *Osztályharcnak?*

– A szomszédos román falvakból, Kistárkányból, Mérágból, Tárvalváról sokan szolgáltak a tárkányi gazdáknál. Ezek a kulákok sanyargatták őket. A volt szolgák fenték a fogukat a gazdáikra, s mikor úgy gondolták, itt az alkalom, visszaadták a kölcsönt.

– *Ez a maga magyarázata, Cseterki Csaba?*

Neve továbbra is nagyon szép, magyaros. Tekintete zavart. A lelke ismeretlen. Nem is kívánom mélyebben ismerni.

– *Fiatallányok, kicsi gyermekek voltak az áldozatok között? Azok is sanyargatták a román szolgákat?*

– Honnan tudnám? A halottakról nem sokat tudok. Nem voltam kint a tömegsírnál.

– *Uram, maga azt sem tudja, hogy nem tömegsírba temették őket! Mindenkit a maga családi parcellájába. Abogy természetes halál esetén szokás. Hol kutatott maga, uram, ha soha nem járt kint a temetőben?*

– *Miért jártam volna? Nem vagyok idevalósi.*

Csak azért maradok még egy ke-

veset, hogy az iskolájáról érdeklődjek. Szenvtelen hangon mondja, hogy két évtized alatt 250-ről 166-ra csökkent a tárkányi magyar gyermekek száma. Azóta is apad, állandóan fogy...

Meg sem kérdezem, hogy fáj-e ez neki?

Tíz év alatt 84 gyermekkel kevesebb. Mi pusztít itt jobban, mint a pestis, a kolera, a szomszéd falvak bosszúja?

A soha nem múló emléké történelmi trauma? 1919. április 19-ének rettenete? Ez is. Mivel nem lehet elfelejteni. Mert nem szabad beszélni róla.

Ki kell mondanunk minden szinten és minden hangerővel, hogy lelkiségünk, érzelmi világunk sérült meg halálosan. Ez az oka az erdélyi magyarság hetven esztendeje tartó tragédiájának. Büntetést kellett magunkra vennünk, büntetlenül, reménytelenül tekintve a jövőbe, miközben a velünk élő románság hisz és hihet is a maga ragyogó távlataiban. A növényvilágban is elpusztítja magát az a populáció, amelyik érzi, hogy halálra van ítélve. Az erdélyi magyar romlás oka elsősorban nem gazdasági és társadalmi, hanem lelki. Lélekmérgezés pusztítja el meg sem született gyermekeinket, készlet földönfutásra vagy nyújtja felénk a kellemes mérget, a boros poharat szülőföldi száműzetésünkben.

Tárkány el nem mosódó drámájában ott érzem Erdély elmosódó magyar jövőjét.

BEKE GYÖRGY

Rablóreform' 921

"A regáti román elem, amely a trianoni szerződés alapján birtokba vette Erdélyt anélkül, hogy megfontolta volna, vajon elég ereje van-e annak asszimilálásához, a maga szempontjából igen okosan választotta a földet, mint amelyen keresztül elvégezheti az utólagos hódítás munkáját... Ez a törvény azt tűzte ki céljául, hogy a románság évszázados mulasztásait pótolja egyetlen tollvonással, és készen adja nekik a kultúrát... Az erdélyi földreform az ott élő kisebbségekre nézve élethalálküzdelmet jelentett, amelyet valósággal jogon kívüli állapotban voltak kénytelenek végigharcolni. Erdélyben, olyan országban tehát, amelyet azelőtt szigorú törvénytiszteletéről és fejlett jogrendszeréről ismertek, éppen a reform kapcsán elleptek a regát közigazgatási és jogi "szakemberei".

A hatalom kezében fegyver a tömegtájékoztató, szörnyű fegyver, hiszen akkor is hatékony, amikor készakarva pihentetik.

A tömegek befolyásolásának kétes erkölcsű, de bevált módszere a hamisított adatok kizárólagos közlése, a hírzárlat, az információk késleltetése, visszatartása... Gyászos példa erre Marosvásárhely, ahol nem került volna sor a márciusi pogromokra, ha a magát Szabad Román Televízióknak öndicsérről hírközlő szerv "forradalmár" vezetője nem süllyeszté el, hanem idejében közzéteszi a magyar nagykövet nyilatkozatát, a magyar-román viszonyról.

Ha pedig felidézünk, hogy a decemberi népfelkelést milyen páratlan hatékonysággal vezérelte a román képernyőről érkező információs anyag, nem csak a tömegtájékoztató hatalmáról győződhetünk meg, de arról is, hogy ugyanezen a képernyőn keresztül sikerült volna kiütni a vériszsa román sovínisztaik kezéből a bunkósbotokat – ha akarják... Csakhogy magyarokra emelték ezeket az ősi fegyvereket. A pán-román nacionalizmus úgy döntött, hogy a trianoni békediktátum hetvenedik évfordulóját emberáldozattal ünnepli meg.

A világgözüelemény ősbemutatóként üdvözölte a román hírközlés decemberi, diktatúra ellenes szerepét, ám rövid időn belül csalódnia kellett, mert úttörősege kimerült a hadicsелеkmények összehangolásában: néhány hét időtartamára megtagadta hagyományait és a román tájékoztató történetében először össznépi érdeket szolgált a soknemzetiségű Romániában. De amint kiderült, hogy a temesvári magyar református templomból indult harc Bukaresten kívül jobbra a nemzetiségek által lakott ország-részre korlátozódik, a román tömegtájékoztató menten visszatért a történelmi hagyományaihoz. Az elhallgatás, részleges hírközlés és az adathamisítás bevált módszerével felszította Erdélyben a magyar-gyűlöletet és a revíziós rettegést.

Magát kínálja a kérdés, miért ez az enyhíthetetlen gyűlölség, mely "hazából" "tétte" alacsonyítja újból és újból Erdélyt? Miért nincs más érv a dorongnál ma, 1990-ben, amikor a trianoni békediktátum dokumentumai már hozzáférhetőek, s ország-világ előtt közismert, hogy Románia nem "a románság ősi bölcsőjének legendája"-jogán, hanem a nagyhatalmak mellett vállalt csatlós szerepéért kebelezhette be Erdélyt – a valamit valamiért elve szerint, fizetségeképpen.

A válasz kézenfekvő. Ország-világ előtt ismert az igazság. A románság előtt nem? Nem, mert a Nagyromániában gondolkodó nacionalizmus felejtésre ítélte Trianont, miként szerzett vagyona eredetéről hallgat a sírig az orzó, s költ róla szájaíze szerint való mesét, mely a bitorlás jogát visszaigazolja...

||

A román nép tudatszintje megrekedt a revízió mumusánál

||

A mindenkori elődeitől csak a világnézetében különböző, román kommunista hatalom, a történelmi dokumentumok megsemmisítésével folytatta Erdély múltjának a román nép előtt való "elhallgatását". Nem riadt vissza attól sem, hogy örökre "kikölcsonozze" a világ könyvtáraiból azokat a történelmi munkákat, melyek az igazságot voltak hivatottak hozzáférhetővé tenni Erdély sorsáról. Az erdélyi földben gyökerező román eredet legendáját pedig államideológia szintjére emelte, jogalapot teremtve általa az ellenbizonyítékok felszámolására. Ennek estek áldozatául az együtt élő nemzetiségek kultúrtörténelmi emlékei: templomok, házak, könyvtárak, iskolák, falvak... Ceausescu a román nacionalisták legalábbvalójának bizonyult: történelemhamisítással és a teljes hírzárattal elérte, hogy a román nép információs tudatszintje megrekedt a bécsi döntés, a revízió mumusánál, mintha nem is múlt volna el azóta majd fél évszázad... A nyolcvanas évek derekán, egyik horgásztúrámon jártam olyan községben, ahol magyar beszédet csak rádióban hallottak, de *Hortby Miklós* nevét jelenidőben rettegették.

Ezt a csonkolt tudatszintet használhatta ki márciusban Marosvásárhelyen a pánromán nacionalizmus. Mi sem illusztrálja pontosabban a magyar vérré felbújtatható tudatlanságot, mint a tény, hogy a bunkósbotokkal és vasvillákkal érkező román parasztok *Bolyai Farkast* keresték városszerte, hogy agyonverjék.

A marosvásárhelyi tragédia is bizonyítja, hogy a román tömegeknek sejtelmük sincs Erdély igaz történelméről. Még kevésbé arról, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia szétdarabolása nem csupán Erdély bekebelezését jelentette Románia számára, de egy riasztó tanulsággal is szolgált: a politikai döntések nem örökéletűek – Európában a határok változókonnyak... Ezzel magyarázható a román kormány sietsége, hogy az adott határkonjunktúrát örökös és megmászhatatlanná tegye. Ezt pedig egyféleképpen érthette el: ha az újonnan szerzett területet benépesíti, hogy etnikailag magához láncolja, és ha megváltoztatja telepesei javára a föld tulajdonviszonyait. Ezért már 1921-ben általános földreformot hirdetett, melyet Erdélyben is "regáti mértékben" hajtott végre, holmi világgá kürtölt társadalmi igazságosság nevében. Csak-hogy amíg a Regátban bőven akadt parlagföld a nincstelének számára, Erdélyben századok óta törvényes birtokrendszer uralkodott, s a betelepített románság számára csakis kisajátítás útján volt biztosítható föld. A Ceausescu-féle területrendezésnek álcázott kultúrtörténeti irtóhadjárat során derült ki, hogy csak Erdélyben ismert a telekkönyvezés fejlett államiságra valló gyakorlata. Ezt bizonyítja, hogy az 1921-es földreform nem csupán az erdélyi föld elmagyarosítását célozta, de annak civilizációs szintjét is a regáti félfudális elmaradottsághoz kívánta igazítani. S ez már az erdélyi románságot is érzékenyen érintette. Lázadozását könnyen más irányba terelte, mint mindig, a román vezetőréteg: rámutatott a földjeikről alig elúzótt erdélyi magyarokra, minden rossz forrására, akiket éppen földönfutókká, "jövevényekké" tett a társadalmi igazságosság színeiben pompázó 1921-es román földreform.

A szemtanú kompetenciájával vall a földreformról *Móricz Miklós* (Móricz Zsigmond testvére), aki 1923–28 között Erdélyben élt, és a Brassói Lapok szerkesztője volt:

"A regáti földreform lehetett szociális és gazdasági igazságtétel, de

az erdélyi a régi gyűlöletből fakadó leszámolás volt... Joggal kérdezzük, hogy mi volt ennek a gyűlöletnek az indító oka? Mi úszította a románságot a magyarokra, akik őket befogadták? Hiszen az immár kétszáz éves román legenda ellenére is, amely a dák ősöktől és azoknak rómaiakkal való keveredéséről szól, a valóságban mégis bevándorolt nép Erdélybe a román, amely délről, a Balkán-félsziget dombos és hegyes vidékeiről szivárgott be ide, gyakran az üldöztetés elől menekülve, amelyben saját véreiből való urai részesítették. Azok a szenvedések adnák a román gyűlölködés magyarázatát, amelyeket a jobbság jelentett? Ezekben nem volt nemzeti különbség...

A magyar jobbság nem szabadult fel hamarabb, mint a román. 1910-ben a volt magyar területeken élő románságnak 13,5 %-a volt önálló földbirtokos, az ott lakó németeknek 9,9 %-a, a magyaroknak pedig, akik a másik kettőnek a történelem folyamán hajlékot adtak, csak 8,8 %-a.

||

A politikai döntések nem örökéletűek

||

Hogy lehet, hogy a regáti románságot, amely minden egyes alkalommal seregestől menekült a hegyeken innenre saját szenvedésének okozói elől, mégis fanatizálni lehetett a magyarság ellen, mégpedig az erdélyi románság felszabadításának (sic!, M. B. F.) a jelszavával? Holott az erdélyi románság vitte a kultúrát a hegyeken túlra, ez volt annak első tanító nemzedéke, ez adta annak ideáljait, ez termelte ki a dákoromán történelmi legendát, amely azóta minden románnak százszorta becsesebb kincse az igazságnál? Az erdélyi román gazdag volt: szervezett, kulturált és egyre jobban haladó, akit a kulturált magyarsággal és még kulturáltabb szászokkal való szüntelen szembenállása a legnagyobb lelki erőfeszítésre ösztönzött. Volt erkölce, volt jogi érzéke, volt fantáziája, volt vagyona is. A regáti románság pedig a világháború idején is még Bukarest körül, a főváros körül is földbevált kunyhókban lakott és búzatermő földjein nem ismerte a kenyérsütés tudományát.

Erről a nép semmit sem tudott és ma is csak azok veszik a külön-

séget tudomásul, akik Erdélybe kerülnek, hogy ott egy-egy kormány megbízatás segítségével meggazdagodjanak, mint valami gyarmaton.

Ezt a végkövetkeztetést 1990-ben sem lehet pontosabban megfogalmazni. Legfeljebb kiegészíteni azzal, hogy ideje lenne végre a román népet is tájékoztatni *saját történetének történelméről*.

Ezzel szolgálhatna "Conducător"-i szerepe helyett Romániában a tömegtájékoztatás! Ne hagyja nemzetét, hogy tájékozatlanságában gyilkos gyűlölettel fedezze fel a XX. század végén, hogy a magyarságnak természetes történelme, hagyományai és jogai vannak Erdélyben..., hogy a trianoni prédaosztás, egy ominózus földreform és a kommunista homogenizálás ellenére is élni akar földjén a magyar, mert a hazájának tekinti.

Amit a marosvásárhelyi pogromok tükrében aligha lehet elmondania, "tűzhely"-ek mellett költött eredet-legendákban hívó nacionalista gyilkosokról, akik ERDÉLY FÖLDJÉBEN NEM HAZÁT, HA NEM CSUPÁN TERÜLETET LÁTNAK még mindig, melyet adni-venni, el- és visszacsatolni lehet a szerzett birtokok természetrajza szerint. Ezért élük meg a Temesváron fogant demokráciát és a demokratikus jogköveteléseket a kárukra elkövetett birtokháborításként...

Pedig Erdély, a földjén élők. Hovátartozását firtatni ma, nem román–magyar ügy. Európára is tartozik, miként mindenkoron.

MÁTYÁS B. FERENC

A Iasi-i patkányok*

(...) A Lapusneanu utca sarkán, közvetlenül a Cafe Restaurant Corso előtt, a Lustrageria gazdája az utolsó kefesimításokat végzi aznapi utolsó vendégének, egy román katonának a bakancsán, aki magas részülőkén trónol előtte. A lenyugvó nap sugarai behatolnak a sötét bodega mélyére, és megcsillogtatják a cipőkrémes dobozokat. Homokszín egyenruhában román katonák kísérek itt is, ott is esett fejű, felzaklatott zsidókat csapatostul.

– Miért nem tisztítod meg még utoljára azoknak a nyavalyásoknak a cipőjét? – kérdezi nevetve magas részülökéről a katona.

– Nem látod, hogy meztláb vannak? – fordítja feléje sápadt és izzadt arcát a Lustrageria gazdája. Lágyan lélegzik, pihekönyvedén repked kezében a kefe.

A Jockey Club ablakaiban ott állnak Iasi előkelőségei, a hordóhasú, kihízott moldvai urak, akiken lágyan remeg a nyájas, engedelmes háj (...)

– Miféle veszélyről beszélnek?

Szavaimat mély csend követte: s akkor hirtelen egyikük (ismerősnek tetszett, mintha már valahol láttam volna az arcát, de hol, mikor, nem tudom) lassan felállt. Magas, csontos öregember volt, barnásvörös hajába és szakállába ősz szálak vegyültek, fehér szemhéja szinte rátapadt szemüvegének lencséjére, szeme pedig, akár a vakoké, szintelenül, rebbetlenül a semmibe meredt. Hosszan, csendesen nézett rám, majd halkán így szólt:

– *Domnule capitan*, rettentő veszély fenyeget minket. Maga nem érez belőle semmit? A román hatóságok vad pogromra készülődnek. A vérontás bármelyik pillanatban elkezdődhet. Miért nem segít rajtunk? Mihez fogjunk? Miért nem tesz valamit? Miért nincs a segítségünkre?

– Én nem tehetek semmit – mondtam. – Idegen vagyok itt, az egyetlen olasz tiszt egész Moldvában. Mit tehetnék? Ki hallgatna rám?

– Szóljon von Schobert tábornoknak, mondja el, mi készül ellenünk. Ha akarja, ő megakadályozhatja a mézárálást. Menjen el hozzá. Magát meghallgatja.

– Von Schobert tábornok – feleltem – úriember, tapasztalt katona és jó keresztény: de német, aki a zsidókat semmibe se veszi.

– Ha jó keresztény, meghallgatja magát.

– Azt feleli majd, hogy ő nem avatkozik bele a románok belügyeibe. De Lupu ezredest, Iasi katonai parancsnokát felkereshetem.

– Lupu ezredest? – kérdezte Kane. – Hisz ő maga szervezi a vérontást. (...)

– Maga segíthet – szólt az öreg, s rám emelte tekintetét...

– Von Schobert tábornok és Lupu ezredes meghallgatja. Maga nem zsidó, nem egy nyomorult Iasi-i zsidó. Olasz tiszt, meg *kell* magát hallgatniuk. Talán megakadályozhatja a vérontást.

S ezzel felállt, mélyen meghajolt. Utána a másik két öreg zsidó és Kane barátom is.

– Nincs sok remény – mondtam, miközben az ajtóhoz kísértem őket.

(...)

A domb tetején hátrafordultam. Tűz emésztette a várost. Sűrű füstfelhő ülte meg az alvárost, a Bahlui partja mentén. A lángoló épületek körül tisztán látszottak a házak s a fák, de mint valami felnagyított fényképen, a természetesnél jóval nagyobbak tűntek. Még a lehullott vakolat foltjait, a fák ágait és leveleit is kivettem. Minden halott volt a képen, mégis minden csupa éles körvonal, akár a fotografián, s ha a mindennünnen felém áradó emberi hangzavar, szirénák félelmes bőgése, a mozdonyok elnyújtott füttye és a gépfegyverkattogás nem kölcsönözte volna a valóság élő és közvetlen erejét e szörnyűséges vízióknak, akkor rideg és kísérteties fényképnek tarthatam volna a látványt.

(...)

Zsidók fejvesztett tömege menekült az utcákon, nyomukban katonák és civilek, késekkel és feszítővasakkal, csendőrosztagok zúzták darabokra puskatussal a házak kapuit, ablakok vágódtak ki, és borzas nők, egy szál ingben, integettek kétségbeesetten és ordítottak az utcára, némelyik ki is vetette magát, s arca lágyan puffant a járda aszfaltján. Katonák csapatai hajigáltak be kézigránátokat az apró pinceablakokon, mert sokan kerestek csalóka menedéket a házak alatt, és a katonák négykézlábra ereszkedve figyelték a robbanások hatását, majd elégedetten összenevettek bajtársaikkal. Ahol az öldöklés a legeszeveszettebben dúlt, vériszamos volt a kövezet az utcákon, a házakban zokogás, vérfagyasztó üvöltözés és kegyetlen röhej: diadalmamorban és vérszomjasan tombolt a pogrom. (...)

Beléptem a konzulátus helyiségeibe. A díványon fekve, a földön ülve, a szobák sarkaiban (egy kislány Sartori íróasztala alá bújt) néhány nőt láttam, néhány szakállas öreget, öt vagy hat fiúcskát és három, egyetemistának tűnő fiatalembert. Az egyik nőnek puskatús roncsolta szét a homlokát, egy diák meg azért nyögött, mert átlótték a vállát. Egy kis vizet melegítettem, és Sartori segítségével mosni kezdtem a sebeket, majd tépéseket készítettünk egy lepedőből, és bekötöttük őket. (...)

– Nézze csak, vérfolt. Az egyik szerencsétlen bemenekült ide, utána néhány csendőr puskatussal, és félig agyonverték ott, a fal tövében. Aztán magukkal hurcolták. Ennek a villának a tulajdonosa volt, igen derék ember. (...)

– Még a tegnapi kérttem Lupu ezredest, hogy adjon

* Részletek CURZIO MALAPARTE: Kaput című regényéből

csendőrörszemét a konzulátus védelmére. De azt felelte, hogy felesleges.

– Adjon hálát a jó Istennek. A legjobb, ha az embernek semmi köze Lupu ezredes népségéhez. Lupu közönséges gyilkos.

– Ez igaz. Pedig kár azért a szép férfiért.

Elmosolyodtam, de elfordítottam a fejemet, nehogy meglássa. És ekkor kétségbeesett üvöltéseket, néhány pisztolylövést hallottunk az utca felől, majd azokat a borzalmas, elviselhetetlen, tompa puskatus-puffanásokat, amik alatt emberi koponyák recsegnek. (...)

Egész éjjel a küszöbön cigarettáztunk. Egyre-másra taszigáltuk be az utcáról a rongyos és véres embercsoportokat. Összegyűjtöttünk vagy száz lelket. (...)

– Sartori – mondtam –, mi most a civilizációért harcolunk a barbárság ellen.

– Csakugyan? – vetette rám szemét.

– Csakugyan – feleltem.

Már pirkadt a felhős égbolton. Tüzek füstje ülte meg a fákat s a háztetőket. Csípős volt a levegő.

– Sartori – szóltam –, Mussolini szép kis cirkuszt csinál majd, ha megtudja, hogy megsértették Iasi-i konzulátusunkat.

– Miért gúnyolódik, Malaparte? – válaszolt. – Mussolini ugat, de nem harap. Ki fog rúgni, mert menedéket adtam azoknak a nyomorult zsidóknak. (...)

Mialatt a szürkületben átmentem a temetőn, láttam, hogy két román katona egy sírhanton üldögél. Kezükben kenyérdarab, csendben ettek.

– Jó napot, *domnule capitan* – köszöntöttek.

– Jó napot – köszöntem vissza.

Halott asszony hevert a két hant között. Kutya vonított valahol a sövény mögött. Az ágyra dobtam magam, lehunytam szemem. Megalázottnak éreztem magam. Tehetetlennek. (...)

Néhány óra múlva ébredtem. Fénylett a reggel, az éjjeli vihar mosta friss levegő, akár valami áttetsző zománc, úgy csillogott a tárgyakon. Odaléptem az ablakhoz, lenéztem a Lapusneanu útra. Szétvetett végtagokkal emberi alakok hevertek mindenütt. A járdákon hullá hullá hátán. A temetőben holttestek százainak halmaza. Kutya-falkák szaglászta körülöttük. Ijedten és megbántottan keresték a gazdájukat: mindegyik állat csupa tisztelet és könnyörület, vigyázva szedegették a lábukat a nyomorúságos tetemek közt, szinte féltek, hogy rálépnek valamelyik véres arcra, összezsugorodott kézfejre. Csendőrök meg géppisztolyos katonák őrizte zsidók csapatai vonszolták el az úttestről a hullákat, s rakták halomba őket a falak mentén, hogy ne akadályozzák a forgalmat. A Lustrageria mellett, hátát a falnak támasztva, fejét vállára ejtve, halott kisfiú üldögélt a járdán.

Visszahúzódtam, becsuktam az ablakot, leültem az ágyamra, és lassú mozdulatokkal öltözni kezdtem. (...) Egyszer csak mintha vidám hangokat, nevetgélést, élénk tereferét hallottam volna. Erőt vettem magamon, és odaléptem az ablakhoz. Nyüzsgött a nép az utcán. Katona- és csendőrosztagok, egyszerű emberek, férfiak és nők csapatostul, kondor hajú cigánybandák vitatkoztak jókedvűen, vetkőztették a hullákat, emelgettek, taszigálták őket, fordítgatták egyik oldalukról a másikra, hogy lehúzhassák róluk a kabátot, a nadrágot, az alsóneműt, rá-rátapostak a hasukra, leráncigálták róluk a cipőt: volt, aki futva érkezett, nehogy kimaradjon az osztozkodásból, volt, aki rogyadozva a hol-

mik alatt távozott. Élénk sürgés-forgás, vidám fáradozás volt az egész utca, vásár és ünnep egyszerre. Meztelenül heverték a kegyetlenül otthagyt halottak.

Rohanást vettem a lépcsőket, szaladtam át a temetőn, ugráltam a sírok közt, nehogy rálépjek az elszórtan heverő hullák egyikére, s a kapunál hullarabló csendőr csoportba szaladtam. Ordítva rohantam nekik, lökdöstem őket, tovább, el onnét.

– Mocskos férgek – kiáltottam –, mocskos fráterek! – Egyikük tágra nyílt szemmel bámult rám, aztán a rakásból kiemelt néhány öltönyt, két-három pár cipőt, s felém nyújtotta:

– Ne dühösködjön, *domnule capitan*, jut mindenkinek.

(...)

– Hány zsidó halt meg akkor éjjel Iasi-ban? – kérdezte gúnyosan Frank, s közben a kandalló felé terpesztette a lábát, és nyájasan nevetett. (...)

– A román minisztertanács elnökhelyettesének, Mihai Antonescunak hivatalos közlése ötszázat vallott be. Lupu ezredes ugyancsak hivatalos adata szerint azonban hétezer zsidót mészároltak le.

– Tekintélyes szám – szolt Frank –, de a mód nem becsületes. Így nem csinálja az ember.

– Nem. Így nem – mondta Varsó kormányzója, Fischer, s helytelenítő kézmozdulat kíséretében ingatta fejét.

– Ez civilizálatlan módszer – jelentette ki utálattal a krakkói kormányzó, Dollfus gyilkosainak egyike, Wächter.

– A román nép nem civilizált nép – szolt megvetően Frank.

– *Ja, es hat keine Kultur!*¹ – szögezte le fejét rázva Fischer.

– Bár az én szívem nem olyan érzékeny, mint a magáé – mondta Frank –, mégis megértem, és osztozom rettenetében, amit a Iasi-i mészárlás kiváltott magából. Mint ember, mint német és mint Lengyelország *Generalgouverneur*-je elítélem a pogromokat.

– *Very kind of you!*² – hajoltam meg feléje.

¹ – Úgy van, nincs kultúrája. (németül)

² – Nagyon kedves öntől. (angolul)

A diktátor "őslakói"

Marosvásárhelyi jegyzetek

Az örült diktátor elbukott ugyan, de ránk hagyta, pontosabban: a románokra hagyta átkos örökségül az évtizedekig szított nacionalizmust, amely velejéig áthatotta a félvezetett román tömegek nagy részét. Ebből a megmételtyezett táptalajból azonnal kinőtt a *Vatra Romaneasca*, s nagy buzgalommal bujtogatni kezdte a tömegeket a magyarok ellen. Miért éppen Marosvásárhelyen robbant ki a véres összetűzés? Azért, mert éppen itt alakult meg és itt működött legagresszívebben a Vatra, melynek magyarellenes, sovinszta jellegéről saját jelszavai árulkodnak legjobban: "Vissza a magyarokkal Ázsiába!", "Mi vagyunk a nép, ti vagytok a szemét." "Az Orvostudományi Egyetem román, sohasem lesz magyar."

Mi, magyarok előbb csak tűrtünk és hallgattunk, de aztán követelni kezdtük a zsarnokság idején tőlünk elvett magyar iskolák és egyetemek visszaállítását, a magyar nyelv szabad használatát, a két nyelvű feliratokat, s általában a minket megillető nemzeti jogainkat. A Magyar Demokrata Szövetség Maros megyei szervezete 1990. február 10-én békés tüntetést szervezett az önálló magyar iskolák visszaállításáért: ezen közel százezeren vettünk részt. S mikor a méltóságteljes néma tüntetésen, égő gyertyával és könyvvel a kezünkben felvonultunk, nem is sejtettük, hogy egy hónap múlva vad üvöltéssel, fejszével, vasdoronggal a kezükben fognak ránk rontani a román nacionalisták által felbujtogatott tömegek.

A Vatra céltudatosan terjesztett rémhíre az volt, hogy az erdélyi magyarok – Magyarország kormányával együttműködve – el akarják szakítani Erdélyt Romániától. Ezzel teljesen megvadították a tájékozatlan román tömegeket, kivált az ifúságot, amely az iskolában már régóta csak azt tanulta, Ceausescu-tól azt hallotta, hogy a magyarok revansisták, irredenták, Románia területi épségére törnek. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség vezetősége hiába jelentette ki több nyilatkozatban, hogy a romániai magyarság *a szülőföldjén akarja ott-bon érezni magát*, ami csak úgy lehetséges, ha szabadsága és egyenjogúsága biztosítva van, mert "Haza csak ott van, hol jog is van" – idéztük Petőfit. Szavaink süket fülekre találtak. A Vatra tüntetői még harsányabban kiabáltak: "Erdélyt nem adjuk".

A volt diktátor rémuralma alatt megszoktuk, hogy minden statisztikai kimutatás furfangos manipulációk eredménye, hamis adatokat tartalmaz. A hazudozás sötét korszaka azonban már mindörökre a múlté – gondoltuk a forradalom után. De a román lapokat olvasva hamar ráébredtünk, hogy a hazudozás, a félretájékoztatás tovább folyik.

A marosvásárhelyi "Cuvintul liber" például az 1990. február 28-i számának első oldalán – a rendőrfelügyelőség adatai alapján – statisztikai kimutatást közöl: eszerint Marosvásárhely lakosainak száma 1989. július 1-jén 164 781 volt, s ennek 53 százaléka román, 43,9 százaléka pedig magyar nemzetiségű.

Ez a közlemény feldühített, de el is gondolkodtatott. Ezzel érdemes részletesebben foglalkozni, hiszen a tragikus eseményekhez vezető folyamat rendkívül fontos része az, hogy a diktatúra évtizedei alatt tízezerrel telepítették be a románokat Vásárhelyre, amivel a város nemzetiségi összetétele teljesen megváltozott.

Felvetődik a kérdés, hogy a népi

forradalom után újjáalakult rendőrség most miért és kiknek a kérésére közli a régi milícia tavaly júliusi adatait, a Ceausescuhoz hű, volt hivatalnokok nyilván *manipulált* statisztikai kimutatását? Kik, mit akarnak most bizonyítani ezekkel az adatokkal? Vagyis: honnan fúj a szél? Milyen nacionalista körökből? Mi tudjuk, hogy a város lakosságának még mindig több mint 50 százaléka magyar. De azt, hogy Marosvásárhely lakosságának jelenleg hány százaléka román, s hány százaléka magyar, csak egy új, *nem manipulált* népszámlálás deríthetné ki.

De ha a "Cuvintul liber" ilyen statisztikát tárt elénk, vessünk egy pillantást a régebbi kimutatásokra is: nézzünk csak vissza e hajdan színmagyar város történelmi múltjába. Szólhatnánk például arról, mi volt a helyzet Bethlen Gábor korában, mikor a nagy fejedelem 1616-ban "szabad királyi város" címet adott Marosvásárhelynek. De elég, ha csak a múlt század adatait vesszük szemügyre, azt az időszakot, amikor az első részletes és megbízható statisztikai kimutatás készült a város lakosságáról. Ezt egy nagyra-becsült román történész, *Traian Popa* kutatta fel. Kimutatta, hogy 1833-ban Marosvásárhely lakosainak száma 6 919 volt; *ebből román nemzetiségű: 459, vagyis az össz-lakosság 6,6 százaléka.*

A szerzőt nyilván nem lehet azal gyanúsítani, hogy a magyarok javára részrehajló lett volna. T. Popa – a szóban forgó könyvében – végigkíséri Vásárhely lakossága nemzetiségi összetételének alakulását egészen 1927-ig. A fenti arányszám a múlt században lényegesen nem változott (egy keveset emelkedett). A románok számának ugrásszerű növekedése később, 1918 után következett be, miután Erdélyt Romániához csatolták. Traian Popa szerint 1927-ben a város összlakossága 38 466 fő volt; ebből már román volt 11 229 (29,1 százalék).

Ezt a kimutatást érdemes összevetni egy korabeli magyar író néhány évvel későbbi adataival. A szépelemlékű *Molter Károly* 1935-ben kismonográfiát írt Marosvásárhelyről. Szerinte a város akkor mintegy 40 000 lelket számlált, s ennek legalább 20 százaléka volt román. De hadd idézzem a szerző tanulmányának néhány mondatát: "Román részről (különösen ma) folyik a nyíltan hangoztatott jelszó beváltása, hogy a *várost gőzerővel románosítani kell!*" (kiemelés tő-

lem – T. L.) "Először szükség volt nagy, mesterségesen szított bevándorlásra. Minden apró vagy nagy, új vagy megürült és megüresített pozícióba rekrutálódott ide az alkalmazottak serege a mezősegi románságból. A főhivatali osztály, az újonnan szervezett iskolák pedagógusai, a katonaság tisztjei; egyáltalán a regátiak hamar és szívesen honosodó csoportja teljessé tette ezt a városfoglalást, mely most is folyik még..."

1959-ben a Maros Magyar Autonóm Tartomány összlakossága: 757 000 fő volt; ebből magyar 565 510 (74,7 százalék); román 146 000 (19,2 százalék). A megyeszékhelyen, Vásárhelyen is hasonló volt az arányszám.

Az 1966-os népszámláláskor Marosvásárhely összlakossága 104 937 fő volt. Ebből magyar: 71 206 (67,8 százalék); román: 32 030 (30,5 százalék).

Az 1977-es népszámlálásról kiadott évkönyvet a közkönyvtárakból visszavonták. Így a hivatalos adatok (amelyek különben hamisak voltak) nem állnak rendelkezésemre. Hozzájutottam viszont egy nem hivatalos, titkos dokumentumhoz, amely csak a marosvásárhelyi adatokat tartalmazza. A volt Maros megyei pártbizottságnak egy szigorúan titkos, belső használatra készült okmányáról van szó. Ennek egy példánya a forradalom után a Magyar Demokrata Szövetség Maros megyei bizottsága kezébe került, s így tekinthetem bele. E titkos irat adatai reálisnak tűnnek.

E szerint Marosvásárhelynek 1977-ben összesen 130 051 lakosa volt, ebből román: 46 558 fő (35,8 százalék); magyar: 81 151 fő (62,4 százalék); más nemzetiségű: 2 342 fő (1,8 százalék). Ugyanez okirat az 1985. évi adatokat is tartalmazza. Eszerint Marosvásárhelynek 1985-ben összesen: 154 904 lakosa volt; ebből román: 66 420 fő (42,9 százalék); magyar: 85 176 fő (55,9 százalék); más nemzetiségű: 3 308 fő (1,2 százalék). E statisztikához az akkori megyei pártbizottság a következő utasítást fűzte: "Ahhoz, hogy a románok száma Marosvásárhelyen az elkövetkező két évben elérje, sőt túlhaladja az összlakosság 50 százalékát, szükséges, hogy ebben az időszakban a város szocialista egységei mintegy 7 600 román nemzetiségű személyt alkalmazzanak ("inkadráljanak"); egy családra átlagosan 3 személyt számítva ez 22 800 személyt jelent; így el kell érniük, hogy a következő ötéves terv végére a municipium

összlakosságának mintegy 58–60 százaléka román nemzetiségű legyen."

Az RKP Maros megyei bizottságának belső utasítása szerint tehát 1990-ig ilyen óriási mértékben, közel 23 000 fővel kellett növelni a város román lakosságát! S ennek érdekében a pártbizottság és a többi illetékes szerv meg is tett minden tőle telhetőt a decemberi forradalomig. S mint hamar kiderült, a román nacionalista körök továbbra is ugyanezt a "nemzetiségi politikát" akarják folytatni. *Hiába bukott el a volt diktátor: vannak, akik a művét nélküle is folytatják.*

A diktátor idején Marosvásárhely román lakossága, 23 év alatt (1966 és 1989 között) 55 306 fővel növekedett. Ez több, mint amennyi a város összlakossága volt 1935-ben (40 000). Döbbenetes! Valóságos népvándorlás, román bevándorlás volt ez, amit a fasiszta diktátor irányított. S ha csak egy aránylag kisvárosba ennyi embert telepített be, akkor a nagyobb városokba – Kolozsvárra, Nagyváradra – s egész Erdélybe vajon mennyit?

Azok a román beözönlők, akik csak az utóbbi tíz-húsz évben telepítettek be Marosvásárhelyre, itt máris ősi "bennszülötteknek" tartják magukat, a több mint ezer éve itt élő magyarokat pedig betolakodott idegeneknek. Holott épp ellenkezőleg: ők a betolakodott, betelepített idegenek: a *diktátor "öslakói"*. Akiket abban az időszakban telepítettek be Marosvásárhelyre, mikor ez zárt város volt, azoknak a zöme *vezető funkciókba* került a megyei és városi pártbizottságnál, a néptanácsnál, az üzemekben, a kereskedelemben, a tanügyben, az egészségügyben, a kulturális intézményekben, a milicián azzal a "küldetéssel", hogy a magyarokat mindenünnen kiszorítsák, elnyomják, s ahogy csak lehet, beolvadásra kényszerítsék. E feladatukat nagy buzgalommal teljesítették is. Így aztán az utóbbi években már alig maradt néhány magyar gyárigazgató vagy intézményvezető.

Nos, a diktatúra idején betelepített románok jó része továbbra is kisebb-nagyobb funkcióban van államhatalmi szerveknél, a közhivatalokban, a különböző vállalatokban és intézményekben.

A román nacionalisták ezért próbálják oly buzgón bizonygatni, hogy Vásárhely lakosságának már 53 százaléka román, mert azt hiszik, hogy ha többségben vannak, megmaradhatnak pozícióikban, to-

vábbra is háttérbe szoríthatják a szerintük kisebbségben levő magyarokat, megakadályozhatják az önálló magyar iskolák visszaállítását, a kétnyelvűség bevezetését stb. Csakhogy ezek az "urak" (?) nagyon tévednek. Ugyanis az új alkotmány – ha igazán demokratikus lesz, ha a pluralizmus, a parlamentáris jogállam elvei szerint kidolgozott alaptörvény lesz, márpedig reméljük, hogy az lesz –, le fogja szögezni, hogy Románia soknemzetiségű állam (s nem nemzeti állam, ahogy Ceausescu oly sokszor hangzott), s hogy a nemzetiségek lakta területeken be kell vezetni a hivatalos kétnyelvűséget, illetve többnyelvűséget, s hogy ezeken a vidékeken csak olyan állampolgárok tölthetnek be hivatali funkciókat, akik – a román nyelven kívül – ismerik és használják a nemzetiiségek nyelvét is.

Amikor olvassuk a tőlünk eltitolt könyvekből, s halljuk, hogy a civilizált európai országokban 25–30 000 lélekszámú nemzetiségnek is magától értődő természetességgel megadják azokat a nemzeti jogokat, amelyekért Romániában két és fél milliónyi magyarnak élet-halálharcot kell folytatnia, elszorul a szívünk.

De Románia még mindig nagyon messze van Európától. Fejszéssel, vasdorongokkal és villákkal be lehetett törni Marosvásárhelyre, de az európai közös házba ilyen középkori fegyverekkel és ilyen bárbar módszerekkel már nem lehet.

TÖRÖK LÁSZLÓ

Nemkívánatos személy voltam

Akkor még nekem minden szép volt, nagyszerű, csodálatos. Elbűvölt a táj, óraszám róttam a városok utcáit, este beültünk sörözni, beszélgetni a barátokkal – akiket budapesti látogatásaik idején ismertem meg. Marosvásárhelyen *Sütő Andrásnak*, az Új Élet főszerkesztőjének és *Hajdú Győzőnek*, az Igaz Szó főszerkesztőjének (egyazon épületben a két szerkesztőség) volt még egy közös szolgálati gépkocsija, azt kölcsönkaptam. A jókedélyű gépkocsi vezető csodálatos hegyi falvakba vitt el, kedves emberek közé. Töltekeztem az élményekkel. Harmincéves voltam, s először jártam Erdélyben. Szolgálati útlevelemmel, egy napilap megbízásából, amelynél akkor dolgoztam. Kulturális újságíróként írókat, szerkesztőseket, festőket, műemlékeket látogattam, mással nem foglalkoztam.

Bár elhatároztam, hogy évenként legalább egyszer elmegyek Erdélybe, mégis csak néhány esztendő múlva került sor az újabb utazásra; megint csak úgy, hogy a lapom küldött. A vonaton a román határór hosszan vizsgálta szolgálati útlevelemet, majd megindult vele a vagon folyosóján. Hangosan tiltakozni kezdtem, kérdeztem, hova viszi, de vissza se nézett. Körülbelül fél óra múlva az emberem visszajött egy tisztfelével, aki magyarul érdeklődött, hova és minek utazom. Mondom riportútra, a lapom küldött. Melyik újságnak leszek a vendége? – kérdezte. Egyiknek sem, válaszoltam, a saját lapom ellátott pénzzel. Láttam az arcán, nincs elragadtatva a válaszomtól, de azért visszaadta az

útlevelemet. A hetvenes évek vége felé újra a kezembe nyomták a szolgálati útlevelemet és a Romániába szóló vonatjegyet. Feledtem a régi molesztálásokat, s bizony örömmel keltem útra újfent. A határon leszállítottak a vonatról, körülbelül húsz percig kérdezősködtek egy irodában, minden részletre kíváncsiak voltak. Végül még ott a határon megmondták, minden kertelés nélkül, hogy Nagyváradon melyik szállodában vehetek ki szobát. Meg se próbáljak másikba menni, fűzték hozzá nem éppen barátságos hangon. Szállodai szobámban keserű hangulatban üldögéltem, azután mégis összeszedtem magam, s hirtelen elhatározással az állomásra siettem. Nagykárolyba kértem jegyet, mert egy értesülesem szerint ott beszélhetek Ady Endre érmindszenti tanítójának fiával. Meg is találtam a szálfatermetű, már idős *Hark Ferencet*, aki gyermekkorában többször is találkozott a hazalátogató Adyval.

A vele való beszélgetés hatására elindultam a buszmeállóhoz, hogy megtudakoljam, mikor juthatnék ki Érmindszentre (akkor már Ady-falvára), ám elmembe állt egy atyafi. Minden bevezető nélkül belémdöfte a kérdést: "Miért jött el maga Nagyváradról?" Mondtam neki, nem volt kiírva az állomáson, hogy tilos utazni. Elengedte a füle mellett, s fenyegetően óvott attól, hogy Érmindszentre menjek – mintha csak gondolatolvasó lett volna –, mert megjárhatom. Közel sem úgy nézett ki, mint aki tréfál, s mivel nem akartam magamnak nagyobb kellemetlenséget, visszautaztam Váradra.

Másnap az Ady Endre Irodalmi Kör munkájáról, programjáról szerettem volna megtudni, amit lehet. Magyarországon ugye ez úgy van, hogy bemegyek a művelődési intézménybe, amelyikben a kör működik, s elbeszélgetek a vezetőjével, meg a tagjaival. Itt is volt ilyen intézmény, a Népi Alkotások Háza. A kör vezetője az igazgatóhoz küldött. Kérem, természetesen, szívesen beszélgetünk, így az igazgató, de talán hívjuk meg a megyei művelődési bi-

zottság elnökét is, mert az az intézmény hozzájuk tartozik. Nem értettem, minek a megyei művelődési elnök ahhoz, hogy megtudhassam, mit csinál másnap vagy szombaton este, munka után egy amatőr társaság néhány tagja, de mondtam, hogy hívjuk, ezen ne múljon.

Ennek az akkori teljes nevén Szocialista Művelődési és Nevelési Bihar Megyei Bizottságnak az elnöke végre véget vetett a mászkálásomnak, s nemsokára hallhattam néhány mondatot a kör programjáról. Mindehhez heten ültünk körül egy nagy asztalt: a bizottság elnöke és egyik munkatársa, a ház igazgatója, a szakszervezet képviselője, egy helybeli újságíró kolléga, a tolmács és jómagam. Végig tolmács közvetítésével beszélgettünk, míg nem kiderülhetett számukra, hogy semmi rosszra nem törekszem; ugyanis egy órányi "szárazon" üldögélés után a megyei elnök hirtelen egészen szép magyarsággal azt kérdezte: megkínálhat-e cujkával? Nem tiltakoztam, s ezután magyarul folytattuk a társalgást.

Másnap egy férfiú a szálloda portájától egészen a határig velem jött, ugyanabban a vagonban, s ott hirtelen eltűnt. Azután következett a bőrdömdöm és a táskám kiürítése. Majd egy, addig nekem szokatlan kérdés: van-e igazolványtárcám? Van, mondtam, és átnyújtottam, tudván, hogy úgyszólván elkéri. Átnézték azt is alaposan.

Hazaérve megírtam egy cikkben, hogyan tudhattam meg egy műkedvelő kör tevékenységéről néhány apróságot. Egyik nap sápadtan jött a főszerkesztőm, kezében egy levél. "Mi ez?" – kérdezte. Mutasd, mondtam, mire átadta. Hát az ottani megyei művelődési elnök írt a főszerkesztőmnek, hogy így, meg úgy, nem egészen úgy volt az, ahogy írtam, s miért nem először hozzá fordultam, meg a többi. Vállaltam a válszt, s megírtam az elnöknek, hogy minden úgy történt, de van még egy s más a tarsolyomban – néhány példát is említettem röviden –, ha akarja, azt is megírom.

Erre a levelemre a mai napig sem jött válasz; én pedig tudtam, jobb, ha egy ideig nem utazom Erdélybe. Az embernek észre kell vennie – azaz jobb, ha észreveszi –, akármilyen naiv is, hogy nemkívánatos személy lett valahol. Még akkor is, ha ezt hivatalosan nem is közölték vele; s ő tudja, nem követett el bűnt, nem is szándékozott.

Évtizede már, hogy nem jártam Erdélyben. Hiányzik.

MÁTYÁS ISTVÁN

A név – lélek

"Nem ismerek el már csak olyan igazságot, amely népem érdekeit szolgálja." E mondást *Nicolae Iorgának*, a román történetírás XX. századi mesterének tulajdonítják. A "mester" kifejezést nem szabad ironikusan érteni. Szaktársai között valóban ő volt a leghatásosabban író történész; mégsem véletlen, hogy annak idején a vasgárdisták gyilkolták meg: úgy találták, hogy politikus léteére még mindig túl sok maradt benne a tudósból.

Iorgával szemben viszont mi azt mondhatnánk: "Nem ismerünk olyan igazságot, amely ne a mi érdekeinket szolgálná!"... Csak valóban ténybeli igazság legyen... legfennebb annyival módosíthatnám még e kijelentést, hogy "természetesen az igazságok összességének mérlegén nézve..."

Az Erdélyre vonatkozó ténybeli igazságok sajnos nem annyira közismertek, hogy bármikor elegendő volna csak utalni rájuk, és számitani lehetne az egyetértésre... Ha egyáltalán szólni akar az ember Erdélyről, előbb ismeretterjesztő kurzust kell tartania, majd végzetlen dágványos vitákba bocsátkoznia olyan alapvető tényekről, amelyek nemcsak a nagyközönség, hanem a szakma képviselői előtt sem mindig nyilvánvalóak; nem is szólva a román és magyar közírók történészkedő farsangi fölvonulásáról.

A tudatlanság magasabb szinten is brutálisan érvényesül, még ha nem is annyira naiv az arckifejezése. Magyarországon viszont annyival előnytelenebb a helyzet, mint Romániában, hogy a magyar történetírás elsősorban a "belső ellenfél", azaz a "romantikus", "képzelgő", "délibabos" történelemszemlélet ellen van felfegyverezve. Egész eszköztára, szölamkincse csakis ennek a leküzdésére alkalmas és a nemzetközi viták során gyakran tehetetlen... Egyszerűen nem ismeri azokat a tényfeltáró munkákat, melyek megfelelhetnének a román történészek heves támadásaira.

Oldalakon sorolhatnánk a ro-

mantikusnak bélyegzett szerzők tényfeltáró műveit, akiknek eredményeit a magyar történetírás "ideológiai okokból" nem vette tudomásul. Legnagyobb megrendülésem közé tartozott például, amikor egy történésztől, aki súlyos köteteket írt össze a székelység történetéről, meg kellett állapítanom, hogy olyan alapvető munkákat nem ismer, mint *Nagy Géza* múlt századi akadémikus *Adalékait* a székelyek településtörténetéhez... Nem ismerte, nem ismerhette, mert Nagy Géza kritikus álláspontot foglalt el az akkori akadémiai felfogásokkal szemben...

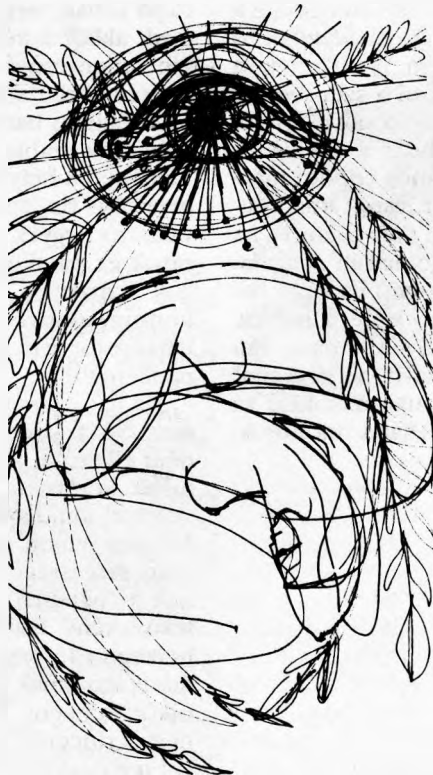
Még nagyobb az erkölcsi veszteség, amikor olyan tudományos munkára nem reagálunk, amely ugyan a másik táborban keletkezett, de tárgyilagosságával a mi igazságainkat gyarapítja. Ilyen például *dr. Suciú Coriolan* mintegy negyedszázada megjelent pótolha-

atlan értékű műve: *Erdély Helységeinek Történeti Szótára*. Alig-alig találkozni rá való hivatkozásokkal, pedig e kétkötetes történeti helynévtár felsorolja a trianoni béke által Romániához csatolt területeken lévő helységek okleveles említéseit, az első előfordulástól kezdve – minden olyan esetben, amikor a név vagy írásmódja megváltozott – egészen napjainkig. Külön fejezet sorolja fel a ma már nem létező, a török idők alatt elpusztult helységek neveit. Noha a Szótár szerzője magyarbarát, elfogultsággal igazán nem vádolható – a balázsfalvi román szeminárium környezetében dolgozott – perdöntő módon tanúskodik arról, hogy a mai román nyelvű erdélyi helynévanyag *túlnyomó többsége* nem is oly régen még magyarul hangzott, és minél régebbi időkre terjed ki, annál nagyobb a magyar helynevek aránya!

Nem a magyar helységnevek alakultak a szlávból, hanem a szerző bizonyossága szerint is, éppen fordítva.

Ezt a történeti helynévtárat az egyetemes történettudománynak, így a magyarnak is illene ismernie – és használnia! És tisztelettel számon tartani Suciú Coriolan nevét, aki személyes indítékai és a ránehezülő nyomás ellenére is a tudományos tisztességet mindennél többre tartotta, és olyan igazságokkal ajándékozott meg minket, – amelyek a mi történetírásunk hatékonyságát növelik.

SZŐCS ISTVÁN
(Kolozsvár)

A megmaradás jelképei

(Részlet)

Egyik legszebb vidék, egyik legszebb út: nekifutni a Cekendi hágónak, meredeken – szabályosan "keringőzni" jobbra-balra, jobbra-balra a kanyarokkal, addig, míg a szerpentin-valcer végén egy hoppal fenn vagyunk a fennsíkon. Vége a "táncnak", a panoráma-áhitat dobban bele itt az emberbe minden egyes alkalommal, hoppázhatunk akár hatvanadszor. Balkézt a Hargita fenyves gerince, szerteszét nagy térség, hatalmas láz, a kis völgygödörben sebes patakok, pezsgő borvizek, egy újabb hoppal egy újabb fensík, s onnan a kilátás ismét a hosszan délra nyúló – az örökzöld határát súroló – hegyvonulatok hullámaival. És az egyenletes vonulatok sorában egy helyen egyetlen feljebb szökkenő csúcs, melynek láttán a szív csúcsain is dobban az érzés, mint egy szeretett lény megpillantásakor. Az a kiemelkedő csúcs ott a Mál, "szülőföldem szép határának" mezsgyeköve – sziklacsóvjája. Mások, idegenek talán meg sem látják, de nekem az a kissé felcsúcsosodó hegy a "világ köldöke". Én innen, ebből a távolból is látom, hogy ott vágta át a Vargyas vize a hatalmas mészkőszikla-tömböt, ott mosott magának csodálatos völgyszöröst, s ott vajt a Mál derekába egy nagy barlangüreget, ahova eleink bármikor befuthattak, bemenekíthették az életüket, valahányszor bottal kergette őket a századok során a "végeszedelem". Akár köldök, akár kőszikla: mindenképp a megmaradás jelképe, emlékműve nekem a Mál. Ott vészeltünk át olyan napokat is, amikor létünk utolsó menedéke a barlang volt. Nem futott el a hegy, s annak védelmező üregénél nem futottunk tovább mi sem. Így lehetek itt most is, hogy nézhessem a helyet, ahol a szépség külön védősánc-érték volt számunkra, akárcsak a Zsuzsa jelenlegi "felfogásában", olyannyira, hogy a szépségek megcsodálása végett Apáczai Csere János éppúgy megjárta a barlangi helyet, mint Jókai Mór, vagy Orbán Balázs. Így láthatom egész közelségében még akkor is, ha most nem visz el odáig az út, s "újságozhatom" magamnak ismét, amit már sokszor "felfedeztem" hasonló hazajövetekkor: a hűség leglátványosabb képei a helyek. Jöhettem négy és fél évtized során bármikor haza, változhatott az élet és a világ akármennyit, a "hegyeim" mindig ugyanúgy álltak a helyükön, ugyanazokkal az otthon-vonásokkal "köszöntöttek". Hiába mondtuk,

hogy "Merke lábja", a hegynek nem azért volt lába, hogy otthagyja a helyét, elvándoroljon valahova egy "jobb helyre", hanem azért, hogy a hűséges helybenmaradás példájaként állhasson.

De a megmaradás üregére gondolva a víz is a példák "színterére" lép: az üreg, a "kőlik" megalkotásában a víz éppúgy kellett, mint a hegy, miként a szülőföld képe is a hegy- és vízrajzból nyomtatódik lelkünk benső térképévé, és hogy a kettő együtt teljes egész legyen, a patakok – folyók forrásvidékét úgy nevezzük fejnek, mint a hegyek alját lábnek. "Oltfő" és "Marosfő", vagy "Almás-pataka feje" meg "Ütöm-pataka feje", mondom a tágabb vagy szűkebb szülőföld határában, és azzal együtt mindjárt az a gondolat kísért, hogy mintha nem is holt anyag volna a tovafolyó víz: mintha valami eleven, értelmes, főből – fejből eredő lény volna, úgy "tudja" mindegyik patak, hogy a hegynek dombnak-oldalnak melyik meghatározott pontján törjön a felszínre forrásként – kútként a földből, s a születés pillanatában búcsút mondva nyomban a szülőhelynek, hova – merre vegye az irányt, s miként tartsa folyton a víznek azt a törvényét, hogy értelmes alkalmazkodással örökké arra folyjék, amerre lejt a hely, amerre kevesebb az akadály, s örökké úgy, hogy folyvást egyesüljenek a cseppek, szüntelenül nőjön, nagyobb legyen az ár, ahány ér, az mind patakká lesz, a patakok folyókká egyesülnek, a folyók folyamokká, s ha a tovafolyó útban mégis valami kikerülhetetlen nagy gát támad, akkor a kézzel meg sem fogható cseppek olyan hihetetlen erővé tudnak nőni, hogy az Erős kősziklá is Erős-közzé szurdokosodnak a vízcseppek erejétől, és a Málban barlanglikat mosnak a sodró eréjű cseppek... Így szabja meg helyünket, egész emberi létünk "tájképét" a helyben álló hegy, amelynek lába van, és a tovafolyó víz, amelynek feje van. Így települünk a vízválasztó hegyek gerincvonulatainak két oldalán a források és patakok körül, a folyók völgyeiben, a síkságok vízpartjain, hogy aztán úszhassék alkalomadtán honvágykönnyben kinek-kinek a két szemé pillája, valahányszor arra emlékszik, hogy "Kis lak áll a nagy Dun mentében".

Ha így, ebben a hegy- és víznézetben képzelem magam elé a szülőföld rajzolatát, bármennyire szeretném elkerülni a hazabeszélést, azt látom, hogy párját hiába keresném, olyan tökéletesen meg van "szerkesztve" mind szilárdságában, mind folyékonyágában. Enyhén hajlott gerince az egésznek a Hargita, a nem zord magasságú, de havasi rangú hegyvonulat, melynek a "hátában" csaknem egy helyről, mintegy "ikerestvérként" fakad a világra az Olt és a Maros, és ott helyben ellenkező irányba fordulva, az egyik délnek, a másik északnak indul, messze ívben, csaknem egymás tükröképeként karolja – kanyarogja körül a hosszú hegygerincet, s aztán folyik tovább "az erdélyi részek két leghatalmasabb folyamaként", olyan messze kerülve egymástól – az egyik egész folyásában a könnyebb

völgyutakat keresve, a másik több ezer méteres hegláncot is átszakítva –, mintha soha nem szívtak volna egy "anyai ölben" levegőt magukba... Mindez annál inkább átfolyik bennem, mivel éppen ezen a legújabb hazai úton kerültek olvasó szemem mezejébe a betűsorok. "Mindannyian a hazai táj szülöttei vagyunk, a táj diktálja viselkedésünket, még gondolkodásunkat is, legalább olyan mértékben, amilyenben fogékonyak vagyunk a táj képe iránt. Ez már nem is hasonlat, hanem azonosulás... Mostanában kezdem azt hinni, hogy az akarat a helyszíntől öröklődik, hogy az ember mit fog akarni, attól függ, milyen telephely jutott osztályrészéül, termékeny lapályok ura-e vagy csenevész erdőcskéé." (Lawrence Durrell)

A visszatérő út mindezek után úgy lett helyien-egyetemese, hogy elindultunk szombat este a Hargita fennsíkjáról tavaszi időben a Szarkakő alá, s jöttünk-"folytunk" alá onnan vasárnap a Nagy-Küküllő völgyén s tovább át a Kis-Küküllőn, a Nyárad, a Maros, az Aranyos

mentén nyári esők-záporok között, visszaérve pedig siettem a kertbe, hoztam a pincéből Zsuzsának az őszi szőlő utolsó gerezdjeit, hogy három nappal később egyszerre csak ránkzúduljon-viharozzék a tél. Hiába lobogott a vázában tavaszi derűvel a névnapi aranyeső és a születésnap narancs sugárzó sárgája, napokon át csak azt "kukucsálhattak" Zsuzsával az ablakon át, hogy mindegyre fehéredik a világ. "Hull a hó", állapította meg Zsuzsa minduntalan, addig, hogy már a téli emlékeinket kezdtük elevenítgetni: a hógolyózó sétáinkat kinn, a csillagszórók sziporkáztatásait benn. Fogtam most is – szó szerint: laposfogóval – a csillagszórókat, s szikráztattuk ismét, ha már "hull a hó" és "Zsuzsa a papé csillaga". S ahogy néztük a hóhullást az ablakból, "eszünkbe jutott" az is, hogy a víz, ami ott kinn a mederben folyik, a Szamos, és ha ezt már a régebbi tél óta "tudjuk", most, ebben az újabb télben "hozzátanuljuk", hogy ami U.-n folyik, az a Küküllő. "Tütüllő" – Zsuzsa még csak így tudja mondani, ezt így mondja, noha a "kézben", a "kutyában", a "karéjban" a k-t tisztán tudja ejteni, de jól van így is: csak mondja, tanulja tovább a szavakat, tanulja a helyneveket, a rokonok és barátok neveit úgy, mint eddig, kétlakian, egy otthonnal itt, egy otthonnal ott – minél tágabb a világ, ahol otthon van, annál jobb. Lám, még az idő is tágul a tanuláshoz: még az évszakok rendetlenségei is segítenek, hogy ismételhessük a Szamost, a hógolyót, a csillagszórót, minél felejthetlenebbé, kitörölhetlenebbé téve a tanultakat. Borul, felborulhat olykor a rend, de még az is segítség lehet abban, hogy annál inkább álljon a rend egyetemessége: együtt szálljon a hópehely és az ibolyaszirm, együtt sziporkázzék a narcisz és a csillagszóró. Nézem a Zsuzsa folyton mondó cukros száját: olyan, mint a fakadó bimbó, mint a szavak tavaszi feslése-nyílása. Örök, megváltoztathatatlan rend van ebben, minden újszülöttel újjászületik a nyelv, kihajt minden gyermekszájon a nyelv tavasza, hangok sarjadnak, szavak virágoznak, mondatok kikelete sugárzik újra és újra. Ettől az örökös újulástól lesz hervadhatatlanná, halhatatlanná, s ettől lehetünk otthon a világban mindenütt, ahol a Zsuzsa-szájakon fakad a bimbó.

SZABÓ GYULA

A nemzetközi jog és a kisebbségek

A kisebbségekről és a hozzájuk tartozó személyek számáról az utóbbi időben napvilágot látott adatok igen beszédeselek: egyes kutatók szerint ötezer, mások szerint 575 etnikai csoport, kisebbség él a Földön. Bármelyik adatot is fogadjuk el, ha összevetjük a mai modern világban létező 168 állam számával, nem maradhat kétségünk a nemzetközi jogi kisebbségvédelem szükségességéről. Az államok nem sokat tettek annak érdekében, hogy akár belső szinten, vagy szomszédaikkal kötött kétoldalú megállapodásaikban rendezzék a kérdést. Az általános nemzetközi jog sem áll sokkal jobban; a korábbi, két világháború közti kisebbségi jog beolvasztása az individuális emberi jogok rendszerébe éppen a dolog lényegét homályosítja el.

Az individuális emberi jogok legjelöltebb alkalmazása sem akadályozhatja azonban meg, hogy a különböző – a többségtől eltérő sajátosságokat mutató – csoportokhoz tartozó egyéneket a valóságban hátrányos megkülönböztetések érinthessék.

A kisebbségek védelmének közvetlen letéteményesei természetesen az államok lennének, amelyek kötelesek jogszabályaik útján a területükön élő kisebbségeknek megfelelő védelmet nyújtani. Ugyanilyen természetes azonban az is, hogy a kisebbségvédelem maga nem csupán belügy. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (1966) 27. cikke bizonyítja, hogy a részes államok hajlandók voltak nemzetközi

síkon tárgyalni e témáról. A Helsiniki Záróokmányt jóváhagyó államok is aláírásukkal – ha nem is vállaltak nemzetközi kötelezettséget – mégis elismerték a nemzeti kisebbségek problémakörének nemzetközi természetét. Tehát a nemzetközi jognak kellene szolgáltatnia azokat az elveket, amelyekhez az államok igazodhatnak, míg a belső jog a konkrét megoldások széles skálájából választhat az ügy érdekében.

A második világháborút követő béketárgyalások során élénk viták zajlottak a háború előtti kisebbségvédelmi rendszer helyreállításáról, legalábbis Délkelet-Európa államaiban. Erre sajnos nem került sor. Az eredmény csupán belső egyoldalú, illetve nemzetközi kétoldalú rendezések létrejötte volt. E miatt ma sem létezik átfogó, multilaterális garanciarendszer. Igaz az általános nemzetközi jog tartalmaz egy sor eszközt, intézményt, de ezek önmagukban nem elegendők. Az ENSZ keretében pedig – igen gyenge hatáskörrel ugyan, de – dolgoznak egy univerzális igényű nyilatkozat-tervezeten. Ha lesz is az 1978 óta hányatott sorsát élő deklaráció-tervezetből valaha a Közgyűlés által elfogadott okmány, akkor sem tartom valószínűnek, hogy az a kisebbségek helyzetében tényleges, kézzelfogható javulást eredményezne. Kétkedésem okai a következők:

1. A tervezet nem fogadja el a "nemzeti kisebbség" kifejezés létjogosultságát, és ezzel megfosztja Európa – de legalábbis Közép-Kelet-Európa és a Szovjetunió – nagy lélekszámú nemzeti kisebbségeit nemzeti sajátosságaik védelmétől.

2. A tervezet nem foglal állást egyértelműen a kollektív, illetve csoportjogok mellett, s ezzel a lényeg sikkad el: az, hogy a kisebbségek éppen közösségi mivoltuk és az ehhez kapcsolódó közösségi sajátosságok alapján különböznek a többségtől.

3. A tervezet túl szorosan kötődik a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának

27. cikkelyéhez, amelyről már sokan elmondták, hogy csak egy általános programjellegű norma. Ezt a tervezet csupán elmélyíti, de nem szólít fel a létező kötelezettségek kiegészítésére. Kizárólag a már fennálló kötelezettségek értelmezése és világosabb megfogalmazása a célja.

4. A tervezett nyilatkozat – ha a Közgyűlés elfogadja – deklaráció lesz, amelynek a nemzetközi jog jelenlegi szabályai szerint nem lesz kötelező ereje, kizárólag az államok önkéntes jogkövetésén múlik a benne foglalt óhajok, javaslatok megvalósulása.

Több reménnyel kecsegtetnek a regionális szintre, kevésbé az egyes kontinensekre lebontott kísérletek. A legjobb és a legígéretesebb a helyzet Európában, hiszen az európai kormányok elvi szinten már 1975-ben kinyilvánították hajlandóságukat a kisebbségek nemzetközi jogi védelmére. A Helsiniki Záróokmány és az azóta megtartott utótalálkozók dokumentumai egyre erélyesebben tesznek hitet azon elvek mellett, amelyek a kisebbségek védelmét célozzák. Európa lényegében már eldöntötte azt a kérdést, amin az ENSZ – vagyis az államok közössége – 1978 óta tépelődik. Ahhoz azonban, hogy az elvekből valóság legyen, meg kell alkotni a kisebbségi jogok európai rendszerét képező nemzetközi kötelezettségeket.

A nemzetközi jognak három alapvető kérdést kell tisztáznia. Az állam viszonyát kisebbségeihez; a non-diszkrimináció és a tényleges egyenlőség látszólagos ellentmondását; a kisebbség vagy népcsoport fogalmának tisztázását.

1. Ha a Föld etnikai heterogenitást mutató államait megvizsgáljuk, széles skálán elhelyezkedő megoldásokat találunk: a kifejezett alkotmányos elismeréstől az elismerés teljes hiányáig, sőt tagadásáig. A közbeeső állományok sokfélék lehetnek: törvényen vagy államigazgatási aktuson alapuló elismerés, a kisebbségeket képviselő magán-szervezetek elismerése stb. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az "elismerés" kifejezés tartalma az egyes államokban más és más, sőt időszakonként egy államon belül is változhat. Az elismerés helyenként a kisebbségnek megadott jogi személyiséget jelenti – a tények tanúsága szerint ritkán –, máshol a kisebbségek tagjai olyan jogokat kapnak, amelyek összességükben a csoport létét és érdekeit védik. Ismét máshol elszórt, logikai egysé-

get nem képező jogosultságokkal rendelkeznek.

Milyen irányú és milyen tartalmú állami magatartás elegendő ahhoz, hogy a kisebbség léte, kultúra, nyelvhasználata fennmaradjon és fejlődhessen?

Ezt a kérdést hosszú ideje sokan felteszik, többféle lehetséges választ adva rá. A nemzetközi jog soha nem volt a nemzetek joga – ahogyan azt egy sematikus szóelemzés alapján gondolhatnánk –, hanem mindig az államok joga. Még akkor is így van, ha a népek és nemzetek önrendelkezési joga ma szerves részét képezi a hatályos nemzetközi jognak és annak ellenére, hogy a XX. század első feléhez képest az emberi jogok deklarálása hétmérföldes csizmával haladt előre. A kisebbségek tehát a jelenlegi nemzetközi jogi normáknak nem alanyai, hanem legjobb esetben is csak kedvezményezettjei. Így volt ez a Nemzetek Szövetségének égisze alatt létrejött kisebbségvédelmi rendszer idején is.

A kisebbség tehát ha rendelkezne is nemzetközi jogalanyisággal, önálló államiság hiányában cselekvőképtelen volna. Ezért logikus az a következtetés, hogy egy hatékony kisebbségvédelemhez a nemzetközi jog és a belső jog ötvözésére van szükség. E két jog egymáshoz való viszonya nem lehet közömbös a XX. század utolsó évtizedében, különösen itt, Európában. Az államoknak a konszolidált nemzetközi közélet által indokolt természetességgel kellene részt venniük kisebbségvédelmi tárgyú univerzális vagy (illetve és) regionális nemzetközi egyezményekben, amelyek a belső jog számára minimális célt jelentenek. *Olyan politikai légkört kell teremteni, amelyben a belső jogra és a rosszhiszeműen értelmezett szuverenitásra nem szükséges és nem is lebecsülhető hivatkozni a kisebbségvédelmi kötelezettségek elkerülése reményében.*

A "pszichológiai klíma", az általános állampolgári kultúrából leszűrhető akarat létfontosságú a pozitív jog szabályain túl. Ezt már az 1960-as évek végén – igaz, Svájcban – markánsan megfogalmazták a megkérdezett kantonok, amelyeket arról faggattak, hogy a tervezett új svájci alkotmány rendelkezzen-e a kisebbségek jogáról.

2. A kisebbségek vonatkozásában a non-diszkrimináció és a tényleges egyenlőség ellentmondásnak tűnhet. A formális egyenlőség – vagyis az állam többi polgárához hasonló elbánás – össze-

cseng a diszkrimináció tilalmával. Ha azonban a kisebbségnek, mint csoportnak, közösségnek csak az egyenlő elbánást biztosítja, a közösségnek a sorsa megpecsételődik. Marad azonban a diszkrimináció tilalmán egy szürke mező, amelyben azok a pozitív intézkedések szerepelnek, amelyek a kisebbségek specifikumaira figyelemmel a tényleges egyenlőségét garantálják. Ezek a "kiegyenlítő" intézkedések pedig éppenséggel a non-diszkrimináció konstruktív értelemben felfogott lényegét jelentik. Más szóval: a kisebbségvédelmet soha nem helyettesítheti az egyenlő elbánás elvének általános alkalmazása.

3. Kisebbség vagy népcsoport? A Nemzetek Szövetségének kisebbségvédelmi rendszere csődöt mondott. A kudarc okairól írt szakirodalom könyvtárat tölt meg, de akármi is legyen a konkrét hiba, a bukást végső soron az államok elutasító magatartása okozta, amit a nemzetközi jog által garantált kisebbségvédelemmel szemben tanúsítottak. *Az első világháború után kialakított természetellenes kisebbség és területi kérdések okozta szövevényes politikai helyzet végül azokat igazolta, akik fenntartással viseltettek a törekény európai békével szemben.* Ez vezetett ahhoz is, hogy a második világháború után a "kisebbségi jog" diszkreditált kifejezés lett, és nem volt jobb csengése a "kisebbség" szónak sem. Nem csoda tehát, hogy a szakemberek új formát, új kifejezést kerestek és találtak is hozzávetőleg az 1970-es évek közepén: olyanokat, mint "etnikai csoport", "népcsoport". Az a remény azonban, hogy ez utóbbiak definiálása könnyebb lesz, nem vált valóra. Az elkeseredett próbálkozások közepette – véleményem szerint – az új forma (népcsoport) szép lassan megtelt a régi tartalommal (nemzeti kisebbség) és minden próbálkozás, amely ma az "etnikai csoport" fogalomalkotó ismerveihez igyekszik közel jutni, lényegében a "nemzeti kisebbség" kulcskérdéseire válaszol. Ezért, ha az érintett felek a lényegét illetően egyetértenek, nem lesz döntő jelentősége az elnevezésnek.

A XX. század utolsó évtizedére körvonalazódni látszik egy új nemzetközi jogi kisebbségvédelem – nem utolsó sorban az Európa keleti felében zajló események és tanulságaik hatására. Az a jogpolitikai vita, ami a nemzetközi kisebbségvédelem jövőjét illetően folyt és folyik szerte a világban, így Euró-

pában is, talán veszít élességéből. Az az elmélet, amely szerint a kisebbségvédelem alapján véve természetellenes jelenség – mert akadályozza az egyes etnikai csoportok "természetes" beolvadását a nagy államnemzetekbe – erre kevesebb hiteles érvre tud hivatkozni. Ezzel szemben, éppen Románia a legfrissebb és legmeggyőzőbb példa rá, hogy a nemzetállamok eszméje veszélyes illúzió. Hiszen tudjuk, hogy a többféle nemzetiiség, kisebbség jelenléte egy államon belül – főként Európában – nemcsak történelmi tény, hanem az emberek együttélésének természetes adottsága. A XIX. század közepe óta tudjuk azt is, hogy a nagy nemzetállamok és az ál-nemzetállamok kisebbségelnymó tevékenysége veszélyes konfliktusforrás, amelynek kiküszöbölése a nemzetközi jog és a belső jog közös feladata. Nem arról van szó, hogy a Nemzetek Szövetsége idején rendszerbe állított kisebbségvédelmet kellene mindenáron visszahoznunk, hanem sokkal inkább arról, hogy az államok szervezete megfelelő mértékben igazodjon a kisebbségek jelenlétéhez, és ezzel együtt beleilleszkedjen a nemzetközi jog fejlődésének folyamatába. A nemzetközi jog fejlődése a (világ)béke és az emberi jogok felé mutat.

SZALAYNÉ SÁNDOR ERZSÉBET

A francia külügyminisztérium a magyar-román határról

(Részletek)

1945. szept. 6.-ai keltezéssel a francia Külügyminisztérium Európai Ügyosztály följegyzést készített a II. világháborút lezáró béketárgyalásra készülő francia küldöttség részére.

A dokumentum a francia külügyminisztérium irattárában: "Archives et documentation série Z Europe 1044-1949 Roumanie Vol. 29." jelzet alatt található.

Az alábbiakban részleteket közlünk a följegyzésből.

Etnikai adatok Erdély problémájához

Erdély területe (beleértve a Bánátot is) a trianoni szerződésekben meghatározott és 1940. augusztus 30-áig fenntartott határokron belül 102.787 négyzetkilométer, a lakosság lélekszáma az 1930-as román népszámlálási adatok szerint 5.648.363 fő.

113-ban, és a 4.087 településből 2.979-ben ők vannak többségben.

Noha a románok vannak legtöbben, nyilvánvaló, hogy általánosságban a magyarok (és a németek) fejlettebbek. Az erdélyi tisztán románlakta városok csak a nagy mezővárosok.

Vizont nagyon szép magyar és német városok (Brassó, Nagyszeben, Kolozsvár, Temesvár, Arad) vannak, ahol egyébként a román elem egyre nagyobb jelentőségűvé válik.

Az erdélyi problémát a nemzeti-ségek kibogozhatatlan szövevénye teszi bonyolulttá. A trianoni szerződés Romániának adott egy olyan területsávot is, mely földrajzilag nem Erdély, a nagy magyar Alföld keleti része... Ezzel szemben Erdély keleti végében Háromszék, Székelyudvarhely és Csík megyék 100 %-ban magyarlakta tömböt alkotnak...

	Az 1910-es magyar népszámlálás	Az 1930-as román népszámlálás
Románok	2 830 040	3 207 880
Magyarok	1 664 296	1 353 276
Németek	565 116	543 852
Igyéb	204 150	543 355
Összesen:	5 263 602	5 648 363

Eszerint tehát vitathatatlanul a románok alkotják a lakosság többségét. A 138 erdélyi kerületből

Megoldási lehetőségek

Az erdélyi probléma megoldására többféle megoldás javasolható. Ezek mindegyikét a legnagyobb körültekintéssel kell megvizsgálni...

Radikális román törekvések

A románok, ha a békekonferencián megkérdezik őket, a trianoni szerződés szerinti határ fenntartását fogják követelni, mely nekik juttatta a tulajdonképpeni egész Er-

délyt, valamint egy. széles terület-sávot a magyar alföldről, és a Bánátot.

Megjegyzendő, hogy 1920-ban a hivatalos román igények még messzebb mentek. A trianoni tárgyaláson a román küldöttség még annál is előnyösebb határvonalat szeretett volna elérni, mint amelyet végül meghatároztak, és a Tisza vonalát követelte határként azzal az ürüggyel, hogy a folyótól keletre elszórtan román kisebbségek élnek...

Radikális magyar törekvések

Ez abból állna, hogy egész Erdély visszakerülne magyar fennhatóság alá.

Az emelett szóló érvek:

a.) A magyarok teljes megalégedését szolgálná.

b.) A középkorig visszanyúló történelmi előzmények és újabban az 1867-1918 között fennálló helyzet.

c.) A Kárpátok természetes határvonalat alkotnak.

A határok "spiritualizálása"

Ezt a megoldást szorgalmazta N. Tutulescu Nagy Románia idejéből. Ez tiszta utópia, hiszen ismert a románok és magyarok közötti mély gyűlölet...

Másfelől, ha akár Magyarországon, akár Romániában megvan a teljes szuverenitás, a tapasztalatok alapján egyáltalán nem lehet bízni a kisebbségeket védő rendszer alkalmazásában, amelyet a szuverén államokra kényszeríthetnének.

Erdélyből "Svájcot" csinálni

Ezt a megoldást szorgalmazzák egyesek Magyarországon, akik tudatában vannak számbeli kisebbségüknek Erdélyben...

Am könnyű autonóm Erdélyt lét-

rehozni a térképen, de hogyan lehetne biztosítani, még akár semleges vezető tisztviselők (svájciak, svédek stb.) segítségével is az adminisztrációt, hogyan lehetne garantálni, hogy se Románia, se Magyarország ne avatkozzon belügyeibe, és hogyan lenne lehetséges a gazdaság anélkül, hogy Európában a Duna mentén ne legyenek további "közfalak"? Egyszóval lehet-e józan ésszel arra számítani, hogy Erdély kikerüljön a különböző befolyások alól, amelyeknek megpróbálják alávetni?

A román-magyar határ megállapítása az etnográfiai határok mentén

Bármilyen csábítónak is tetszik első látásra ez a megoldás, az kiderült már, hogy a nemzetiségek el nem különült volta miatt megvalósíthatatlan...

Ráadásul a bécsi döntéssel a szó szoros értelmében szétzilálták az erdélyi gazdasági életet, számos területet (Magyarországhoz csatolva) nyomorba döntöttek, és megfosztották őket természetes piacaiktól (például a Székelyföld Brassó, Segesvár és Nagyszeben hátsországa volt, ezektől elszakították); Kolozsvárt és Marosvásárhely határvárosként virágzásuk megszűnt.

Javasolt megoldás

Az előbbiekből következően a keresett megoldásnak

- figyelembe kell vennie Erdély földrajzi és gazdasági egységét;
- véglegesen meg kell oldania a nemzetiségi problémát.

...kialakítandó román-magyar határ... Romániának csak a tényleges erdélyi platót kell adni, a magyar Alföld területsávja kivételével, melyet a trianoni szerződés ítél oda neki, és Magyarországhoz tartozik...

A határt így módon egy olyan

észak-déli vonallal lehetne kijelölni, amely az erdélyi plató nyugati határát követi, majd a Maros mentén kitér nyugati irányba. Ugyanakkor ennek a vonalnak a végleges kijelölését csak a helyszíni vizsgálatok után lehetne megtenni.

A szlovák határtól indulva Máramarosszigettől nyugatra, (a határvonal) a Szamos mentén futna. (folyásának dél-északi irányú részén), majd Zilahot magyarországi oldalra hagyva a Bihari hegység

(vagy Nyugati érc-hegység) nyugati gerince mentén haladna Bihar és Arad megyék keleti határai szerint és így érné el a Maros folyót Déva alatt mintegy negyven kilométerre. Ettől a ponttól a határ nyugat felé vezetne a Maros folyamát követve egészen a jelenlegi határig.

Az 1930-as népszámlálás adatait alapul véve az így megvont határvonalnak az érintett megyék különböző népcsoportjaira a következő hatása lenne:

Megyék	Magyarországra kerülő		Romániába kerülő	
	románok	magyarok	románok	magyarok
Szatmár	113 000	62 000	75 000	12 000
Szilágy	193 000	108 000	-	-
Bihar	314 000	153 000	-	-
Arad	258 000	82 000	-	-

Íly módon Magyarország visszaszerezne kisebbségeinek mintegy egyharmadát (az 1.350.000-ból). Ezzel szemben Románia elveszítené 850-900.000 állampolgárát (ehhez hozzá kellene még adni azt a néhány tízezer románt, akik Magyarországon élnek a trianoni határ és a Tisza között).

A román határokon belül maradna 900-950.000 magyar, akik nagyjában a következőképpen oszlanának meg:

Bánát.....	100.000
Kolozsvár.....	100.000
Székelyföld.....	700.000

A két, számszerűleg érzékelhetően egyenlő kisebbségi tömb széleskörű cseréjére fog sor kerülni.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ez a megoldás milyen megrázó, embertelen. A magyarok és a románok ezúttal egymással egyetértve fognak ellene tiltakozni és fogják ezt elvetni. A Szövetségesekre hárul tehát az, hogy erre rászorítsák őket és ne hagyják, hogy vita tárgyát képezhesse.

Valóban józanul mérlegelhető, hogy milyen megpróbáltatást jelentenek az áttelepítések a lakosság részére, és hogy milyen szenvedést hozna rájuk egy román-magyar háború. Az anatóliai görögök példája igazolja azokat az előnyöket, melyekre a két ellenségeskedő nép kisebbségeik cseréje révén szert tehet...

A népek Erdélye

(Részletek)

Erdély jövőjének alternatíváit vizsgálva mérlegelni kell minden elképzelhető megoldást, még akkor is, ha egyesek eleve abszurdnak tűnnek.

Erdély jelenlegi státusa

Hogy az erdélyi népek és csoportok etnikai létét történelmileg hosszú távon, a jelenlegi státus keretei között miért nem lehet biztosítani, lényegében négy tényezőre vezethető vissza:

a.) *A daco-roman kontinuitás történelemszemléletére*, amely a román nemzeti tudat részévé vált. Fejlődéstörténete során sosem volt öncélú, mindvégig politikai célokat, a román nemzeti törekvéseket szolgálta. Századunk második évtizedére már politikai dogmává kövesedett. A román etnogenézis, de ezen belül is a latin eredet, az őshaza gondolata, a dicső múlt tudata, egy túlméretezett nemzeti méltóság érzését biztosították a román nép számára. Ez a romantikus, a tudományosság igényével bármikor megcáfolható történelemszemlélet eredményezte az exkluzivitásra és a szupremáciára való törekvést, mint a román nacionalizmus köldökszínórait. Ebből következik, hogy minden más nép (vagy népcsoport), amely az "ősi román földön él" jövevénynek, a román nép ősi ellenségének minősül. Ha nem sikerül a román népet megszabadítani ettől a politikai dogmává meredevített történelemszemlélettől, a román-magyar barátság csak illúzió marad.

b.) *A román "Erdély-politika" folytonosságára*. Sokan az erdélyi magyarság és a többi nemzetiség jelenlegi helyzetét kizárólagosan a Ceausescu diktatúrának tulajdonítják. Holott Ceausescu nem tett egyebet, mint mennyiségileg és minőségileg magasabb szintre emelte, intézményesítette azt a folyamatot, amit elődjei már Trianonban elkezdtek. Ebből értelemszerűen következik, hogy a diktátor bukásával a folyamat nem is szűnhet meg.

Az "Erdély-politika" folytonosságát

az a nemzeti ideológia biztosította, amelynek az alapja a román etnogenézis. Ebből táplálkozik a "Nagy Románia" eszméjének a folytonossága is, amelyen belül Erdély kiemelt helyet foglal el.

c.) *A nemzeti kisebbségek léte és a román "jogállamiság"*

A kérdést három oldalról lehet megközelíteni (indokolni):

– elsősorban Romániában a demokrácia, a *tartalmi* jogállamiság, egy igen hosszú folyamat eredménye lehet;

– a demokrácia, önmagában is – ad deffinitio –, a többség uralmát jelenti. A jelenlegi Romániában a románság számbeli fölénye akkora, hogy még egy ideális képviseleti arány esetén is a törvényhozásban könnyűszerrel áthúzhat bármilyen magyar igényt, vagy követelést. Az sem mellékes, hogy a román nép, *nemzeti ügyekben*, minden alkalommal képes volt felülkerekedni a konkrét politikai érdekeken, még a törvényhozásban is.

– a Trianon óta eltelt 70 év igazolta, hogy Romániában sem a nemzeti jogrendszer, sem a nemzetközi megállapodások nem vezettek eredményre nemzetiségi ügyekben (gyakorlatilag nem volt egyetlen olyan jogszabály, vagy nemzetközi megállapodás, amit maradéktalanul tiszteletben tartottak volna).

d.) *Végezetül hangsúlyozni kell, hogy a jelenlegi státusz táptalaja a tömeges betelepítés révén az asszimilációnak.*

Erdély föderatív (szövetségi) státusa

Az önkormányzatnak ez a formája sem oldhatja meg a nemzetiségek helyzetét garanciálisan és történelmileg hosszú távra. Az elmondottakon kívül a következők miatt sem:

a.) Ez a megoldási forma, mivel román belügy lenne, eleve lehetlenné tenné a nemzetközi ellenőrzést és számonkérést.

b.) A fentiekből következik,

hogy ez a megoldás nem biztosítaná az együttélők számbeli arányának a stabilitását.

Azt nem vitatom, hogy a föderatív státus, amennyiben az önrendelkezési jog gyakorlati érvényesítésének lenne az eredménye, mint a végleges megoldás első fokozata, elképzelhető lenne, de mint végleges megoldás semmiképpen, hisz csak a *felgyülemlett problémák megoldásának elodázását jelentené.*

Helyi autonómiák rendszere

A Maros Magyar Autonóm tartomány visszaállítása nem lehet megoldás, mert nyilvánvalóvá vált, hogy elszigetelte a székelységet Erdély többi magyarságától.

Erdély kettéosztása

Ilyen kísérlet volt a második bécsi döntés 1940-ben. Napjainkban ez alternatív megoldás nem lehet, mert már olyan mértékben összevegyült a magyar és a román anyanyelvű lakosság, hogy egy ilyen "kettéosztás" képtelen lenne követni az etnikai határokat;

– nem lenne elfogadható megoldás sem a magyar, sem a román anyanyelvű lakosság számára, hisz mindkettőnek a drasztikus kettéosztását jelentené;

– egy esetleges lakosságcsere nek olyan számokkal kellene operálnia, ami gyakorlatilag lehetetlené teszi a megvalósíthatóságát.

Erdély visszacsatolása Magyarországhoz

A magyarság lelkületében Erdély kiemelt helyet foglal el. Nincs olyan ember, akit valamilyen formában ne érintene. Erdélyről higgyük, érzelmektől mentesen nagyon nehéz beszélni vagy írni, de bármennyire is fájó, egy ilyen fajta rendezésnek nincs realitása.

Erdély szuverenitása

Erdély önálló államiságra történelmileg, gazdaságilag és politikailag érett terület. A "nagyromán" nacionalizmussal szemben kizárólagosan egy olyan megoldásnak lehetnek esélyei, ami Erdély önálló államiságában objektivizálna. Ez az egyetlen elképzelhető alternatíva, amely figyelembe veszi a román anyanyelvű lakosság jogos igényeit,

ugyanakkor biztosítja a más anyanyelvűek egyenjogúságát (identitását), miközben Európa békéjének és biztonságának is záloga. Megvalósítása lehetséges békés, erőszakmentes eszközökkel, az *európai integrációs folyamat részeként*, az önrendelkezési jog gyakorlati érvényesítése eredményeként.

A svájci mintájú (kantonrendszer) önálló Erdély, *etnikai (anyanyelvi) alapokon* megszervezett regionális önkormányzatok rendszereként működne. Azokban a regionális önkormányzati egységekben (kantonokban?), ahol a román anyanyelvű lakosság van túlnyomó többségben, a román lenne a hivatalos nyelv, ami nem zárná ki az alacsonyabb szintű igazgatási egységek másnyelvűségét sem. Ugyanez az elv érvényesíthető azokban a kantonokban(?) ahol a magyar anyanyelvű lakosság van többségben. Ott ahol a román, a magyar, a német vagy más nyelvű lakosság számbeli aránya megközelíti egymást, a dél-tiroli rendszer alkalmazása tűnik célszerűnek.

Az önálló Erdély előnyei a nemzeti kisebbségek szempontjából

Az önálló Erdély *biztosíthatná:*

- minden nemzetiség, vagy etnikum egyéni és kollektív jogegyenlőségét, békés egymásmellett élését, a közös hazában;
- a hivatalos háromnyelvűséget (román, magyar, német) minden korlátozás vagy korlátozási kísérlet nélkül;
- az anyanyelvi oktatást minden szinten, beleértve a saját nemzeti történelem oktatását is;
- a nacionalizmus és sovinizmus tagadását, ápolva az együttélők egymásra utaltságának, kölcsönös tiszteletbentartásának és megbecsülésének az eszméjét;
- a tényleges vallásszabadságot;
- minden békésen együttélő nép vagy népcsoport (etnikum) egyéni és kollektív jogát a kapcsolatok fenntartásához és zavartalan ápolásához az anyanemzettel;
- számarányos képviseletet a szövetségi és regionális (kantonális), valamint a helyhatalmi szervezetekben és a közigazgatásban.

Az önálló Erdély előnyei a románság szempontjából

Amikor ezt a megoldást javasoljuk, joggal felmerül a kérdés, hogy megnyerhető-e az erdélyi román-

ság (de legalábbis egy része) a szuverén Erdély ügyének, mert ellenkező esetben az önrendelkezési jog érvényesítésének (a békés "rendezésnek") semmi esélye. Ha igen, melyek azok az érvek, amelyek szembesíthetők a "nagyromán" nacionalizmussal, a "Nagy Románia" eszméjével? Az érvelési rendszert gazdasági, társadalmi és politikai szempontok szerint lehetne csoportosítani, de kölcsönhatásuk, mély összefonódásuk ezt nem teszi indokolttá. Megmaradunk tehát az érveink felsorolásánál:

a.) Az önálló Erdély keretei között is a *románság megőrzése számbeli fölényét*, ami objektív garancia arra, hogy jogos nemzeti érdekeit érvényesíthesse. Kizárja viszont, hogy ezt más nemzetiség hátrányára tegye.

b.) Az önálló Erdély *feloldanása nemzetiségek közötti feszültségeket*. Alapja és garanciális biztosítéka lehetne az itt élő népek közeledésének, barátságának (hisz egyik sem érezne magát etnikai létében veszélyeztetve). Ez elemi érdeke a román nemzetnek is.

c.) *Feloldanása a feszültségeket a román nemzetben belül is*. Értendő ez alatt az erdélyi románság (de legalábbis egy része) és a regátiak közötti ellentét. Azt nem vitatom, hogy ezek az ellentétek távolról sem olyan természetűek és mértékűek, mint pl.: a magyar-román ellentét, de létezését és potenciális veszélyességét nem lehet tagadni.

d.) *Megoldanása az ortodox és a görög katolikus vallás közötti ellentétet*. Ebben elsősorban a román görög katolikusok érdekeltek, akik nagy számban élnek Erdélyben.

e.) A "civilizált" Európa határa, belátható időn belül, a *keleti és a nyugati kereszténység ütközővonalán bűzödik majd*.

A "Nyugat" nem tudja a továbbiakban sem befogadni az ortodox vallás által befolyásolt mentalitást. A vallásnak pedig, a bolsevizmus térvesztésével, komoly politikai-társadalmi szerep jut. Az erdélyi románságnak pedig el kell döntenie, hogy a nyugatot válassza-e, vagy a balkánt.

f.) Az "e" pontban vázolt helyzet alakul ki a *gazdaságban* is. Belátható időn belül Közép-Európa a Nyugathoz való felzárkózás folyamatában érzékelhető előnyhöz jut Romániával szemben (ez a jelenlegi gazdasági állapotra érvényes). Románia, rövidesen hivatalosan is, felveti a *Szovjet-Moldáviával való egyesítés kérdését*, ami nagy való-

színűséggel létre is jön. Ez az "egyesülés" azonban Romániát gazdaságilag, társadalmilag, de politikailag is még inkább a "Balkán" felé sodorja. Az erdélyi románság számára kihangsúlyozottabban érzékelhető lesz a civilizált Európa varázsa, és ez döntően befolyásolhatja a választásukat.

g.) *Romániának az útja Európába csakis Erdélyen keresztül vezethet*. Ameddig az itt élő nemzeti kisebbségek helyzetét nem oldja meg megnyugtató módon, Európa kapuit főlösegesen döngeti. Ennek tudatosodnia kell (és tudatosodni látszik) az erdélyi értelmiségben is.

A szuverén Erdély előnyei nemzetközi szempontból

Erdély a jövő "közös európai házában egy külön szobája" kell legyen. Megvalósítását sem lehet elképzelni egyik napról a másikra, csakis egy folyamat eredményeként, ami minden vonatkozásában egybeesik az összeurópai integrációs folyamattal.

a.) Az erdélyi kisebbségek helyzetének a megoldatlansága olyan *veszélyes destabilizációs gócpontot* jelent Európa kellős közepén, amely összeegyeztethetetlen az integrációs folyamattal.

b.) A *szuverén Erdély nyelvtörletti és kulturális ütközőzóna* kell legyen a román-magyar-szerb-ukrán területek között. Hasonló szerepkört töltené be, mint pl. Svájc a francia-német-olasz nyelvtörlettel találkozási pontján.

DR. KREZINGER ISTVÁN

Együtt, egymásért

Azt mondják, a magyar nemzetnek soha nem volt akkora történelmi esélye az utóbbi néhány évszázadban a politikai, erkölcsi és kulturális felemelkedésre, mint manapság. Mi tagadás, nehéz örökséggel és nemzettudatában eléggé megtépázva indul neki ennek az útnak. Súlyos problémákkal küszködik az anyaország, de a kisebbségbe szorított nemzettel magyarsága is. Tisztában kell lennünk azazal, hogy illúziókat nem szabad táplálnunk, de azzal is, hogy bármennyire szükségünk van Nyugat gazdasági és politikai támogatására, elsősorban önmagunkon kell segítenünk. Először és mindennek előtt itthon, az anyaországban, mert egy politikailag kiegyensúlyozott és megbízható, gazdaságban talpraállt, erkölcsi és nemzettudatában erős anyanemzet leginkább a környező országokban élő magyar kisebbség elkövetkezendő harcaihoz és megpróbáltatásaihoz adhat óriási segítséget és biztatást. Trianon óta azért is történelmi a mai helyzet, mert a különböző or-

szágokban élő magyar kisebbségek is számíthatnak a másik segítségére. Hisz hosszú évtizedekig éltünk úgy, a nagy internacionalizmusban egymás mellett, hogy az aláaknázott országhatárok, a félelem és a kisebbségek kegyetlen elnyomása lelkiileg is szétválasztotta ugyanazon nemzettel különböző tagjait. Ma már a kisebbségi sorban élők nemcsak az anyaországra és a nyugati magyarságra számíthatnak, hanem egymásra is.

Tudomással kell vennünk végre, hogy nem az az elsőrendű, hogy ki a protestáns és katolikus, ki az alföldi, a dunántúli, a felvidéki, az erdélyi avagy a vajdasági, hanem az, hogy mindegyikünk magyar. Tartozunk bármely felekezethez, bármely párthoz, élünk bármely magyar nyelvterületen, csak akkor állhat talpra az anyaország és a kisebbségi magyarság, ha tudatosodik benne, hogy itt és most a legfőbb érték magyarnak lenni. Magyarnak – hittel, bátorsággal és becsülettel.

– á –

Szekufül kesergő

A nyolcvanas évek Erdélyében tetőzött az értelmiség zaklatása. Valamilyen formában mindenkit elkezdett a román üldözőszer: a securitate. Akit nem tartóztattak le, azt kihelyezték madár se látta vidékre, akit nem kergettek ki az országból, azt szemmel tartották, lehallgatták. Romániában a századunkat jellemző távközlési fejlődés, a lehallgatását jelentette.

Ahogy a gyászban az élet mélyebb szeretete érik be, az üldöztetésben a magasabbrendű önértékelés. Ez utóbbi értelmében a magára valamit adó erdélyi értelmiségi, ahogyan apáink sebesüléseiket és háborús érdemrendjeiket, úgy tartotta számon, hogy lehallgatják őt... Lehallgatottnak lenni azt jelentette, mint beismert ellenfélnek lenni; egy-egy telefonbeszélgetés

közben észlelni a vonalra beszűrődő neszezéseket: a harcteret megjárni!

Igen, státuszszimbólummá vált és ranggá, hogy rettegjük az otthonunkba palántázott szekufület: telefonkészülékünket – bizonyosságul álljon itt, hogy soha senki nem mondott le róla (önszántából), bár minden hívással-tárcsázással saját életét veszélyeztette... Sőt! Mindenki tehetsége szerinti történettel igyekezett igazolni is, hogy lehallgatják, mintegy elkötelezve magát a diktatúra kiszemelt ellenfeleként.

Egyik kiváló író társam, sajnós műszaki antitalentum, aki a beszédet csak írott formájában értékelte, eképpen lícitált: németül társalgott barátjával, amikor egy könyörgő hang szólt közbe, hogy fordítanak a szót magyarrá vagy románra,

mert képtelen lesz megírni a jelentését... S mi hittük, hogy e képtelenség megeshetett, pedig köztudott volt, hogy a lehallgatás lépést tart az elektronika vívmányaival. Hittük, mert hinni kellett valamilyen, ha önmagunk áldozatként való túlértékelésében is, hogy megérhessük ép ésszel a kilencvenes éveket.

– b –

Dudva

A demokratikus államberendezésre szövetkezett társadalom naponta szolgál meglepetéssel. Mint eső utáni napsütésben a dudva, hirtelenében előbukkannak a mindentudók, akik egyaránt „értenek” a gazdasághoz, közigazgatáshoz. A mindentudók egy dolgot azonban képtelenek megtanulni: azt, hogy a demokrácia nem szabadosságot, hanem csak szabadságot jelent, hogy megvannak a sajátos korlátai, hogy az erkölcs, az etika, a jóízlés is korlátot szab szónak és tettnek egyaránt. A hazai mindentudók önmotogatózásában azonban alig tapasztalható, hogy fölismerték volna ezeket. És mert nem óhajtják tudomásul venni, nemcsak itthon, de a szomszédságban is egyre nyilatkoznak. Olyan kérdésekről is, amelyekről csak azoknak van illetőségük szólni, akiket erre fölhatalmazott valamilyen formában a törvényhozás. A mi mindentudóinkat azonban ez sem érdekli. Fecsegnek úton és útközben. Például arról, miként lehetne megteremteni az erdélyi magyarság biztonságos holnapját, megmaradásának feltételeit. Zagyválják is a sentenciát: csak egy a fontos – ismétlik egyre – legyünk tekintettel a román érzékenységre s akkor se mukkanjunk, ha a nyakunkra hágnak. Nem tudják, hogy ebbe a csapdába a Magyar Népi Szövetség vezetői egyszer már beletuszolták az erdélyi magyarságot, s hogy ez bátorította fel a román kormányokat, hogy szétzilálják a magyar iskolahálózatot, hogy megszüntessék a Bolyai Egyetemet, a magyar főiskolákat, tanítóképzőket és óvónőképzőket. Persze, ennek a tragédiának a megértéséhez kellene némi történelmi élmény vagy ismeret. De hát nincs. Az sincs! Csak a felelőtlenségéből táplálkozó biztonságérzet növekszik egyre, mint vihar utáni napsütésben a dudva...

– k –

Csángó újság

A romániai magyarok életerejét, felelősségtudatát és naprakész-ségét jelzi, hogy amint egy kis lehetőség nyílt az önszervezkedésre, érdekeik, nemzetiségük képviselőre, tüneményes gyorsasággal éltek is vele. Sorra alakulnak a kommunista diktatúra által elfojtott, betiltott vagy elszorvasztott tudományos és kulturális szervezetek. Ezek sorából is kitűnik egyedülvalóságában rejlő jelentőségével a moldvai csángómagyarok szervezete, amely Sepsiszentgyörgy székhellyel az RMDSZ szórványmagyar-sággal foglalkozó Bizottságának keretében alakult meg ez év tavaszán. Azóta már több országos találkozót tartottak, ahol résztvettek a moldvai csángó települések küldöttei, a közelmúltban Erdélybe költözött, vagy ott munkát vállaló csángók, és az irántuk érdeklődő erdélyiek.

Az erdélyi magyarok sokáig némi bizalmatlansággal, magyarságtudatuk felsőbbbségével tekintettek a Moldvába csángáltakra, a csángók azonosságadata pedig egészen sajátos erővonalak mentén alakul.

Sorsuk közösségét, bajaik teljeségét felvállaló szervezetük több mint 700 esztendő történelmük során nem volt sohasem.

Nemhogy újságjuk! Mert az újonnan alakult csángó szervezet újságot ad ki, melynek első száma március 23-án jelent meg.

Hogy mire vállalkozik ez a négy oldalnyi, szerény kivitelű lap? Arra, hogy felélessze a moldvai magyarság öntudatát. Már az első három számban is több forintos írást olvashatunk a moldvai magyarok múltjáról.

A moldvai magyarság lapját Sepsiszentgyörgyön nyomják, de Moldvában is terjesztik. Mivel iskolák hiányában a moldvai magyarok túlnyomó többsége nem tud anyanyelvén olvasni, a cikkek egy része románul jelenik meg. Így remény van arra, hogy egyre több csángó veszi kézbe, s ismerkedik meg a magyar betűvel is. Rájönnek majd, hogy egy kis gyakorlattal a magyar írást is el tudják olvasni de legalább ilyen fontos, hogy végre a románok is megismerhetik belőle a moldvai magyarok valóságos történelmét, igaz helyzetét.

(H.P.)

Az „ellenség” hangja

Apáink esténként éjfélig csavar-gatták a rádió gombjait. A hangerőt a lehető leghalkabbra vették, mert a kinevezett ellenség hangját hallgatni bűnnek számított. Másnap a munkahelyen csendesen kicserélték információikat. Egyikük a Szabad Európát hallgatta, másikuk a BBC, míg egy harmadik az Amerika Hangja magyar nyelvű híreit és hír-magyarázatait. Apáinkban működött az egészséges emberek ösztöne: nem akartak elhülyülni, mákonyinformációkon és hazugságokon megöregedni. Sokszor úgy tűnt, mintha az említett adók „súgtak” volna a hazai párt- és állami vezetésnek. Mert megfelelő fáziskéséssel ugyanazt elmondták vagy beismerték, amit ezek a rádiók már korábban elmondtak.

A mi nemzedékünk a Teenager partyval kezdte. Cseke László családtaggá vált milliók otthonában. A zeneszámok között mi is felfigyelünk a hírekre. Lázadásunkban nemcsak az itthon tiltott beatzene SZER-en történő élvezete, hanem a köztes hírek is szerepet játszottak.

Kiszolgáltatottságunkról, a határon túl élő magyarság sorskérdéseiről, 1956-ról akkoriban tőlük kaptuk a legtöbb információt. Össznépi társasjátékokat játszottunk: a hatalom azt hazudta nekünk, hogy az ellenség hangja hazudik, miközben mi tudtuk és éreztük a hatalom arcpirító hazugságait. Cínikusan játszottuk eme játékot, csupán az fájt nekünk, hogy ennyire ostobának néznek bennünket.

A totális diktatúrák legfőbb ellensége a nyilvánosság. A hazugságok leleplezése, indítékainak feltárása. Ezek tiltották ezen adók hallgatását, s ha valakit rajtakaptak, felkerült bűnlajstromára.

Én is bűnbe estem. Nem az ellenség hallgatása miatt, hanem azért, mert írásaimból többször is idézett a SZER.

Később megtudtam, hogy a Politikai Bizottság tagjai minden reggel megkapták a SZER előző napi adásának legépelet anyagát.

Talán azért, hogy hitelesíthessék az ellenség hangjának hitelét?

– ács –

Morfondír Európáról

Még akkoriban, amikor minden politikai képződmény lihegve loholt (volna) Európába, azaz a választási kampány kezdetén, a szerkesztőség nevében nyolc párthoz fordultam körkérdéssel. Telefonon történt egyeztetés után mindenholva személyesen vittem el a négy kérdést tartalmazó ívet. Aztán Vártam. A kérdések így hangzottak: 1. Az Ön pártja szerint miként tehető jóvá a magyar nemzet ellen Trianonban elkövetett diktátum? 2. Pártja szerint, az elmúlt évtizedekben képviselte-e a budapesti kormányzat a szomszédos országokban és az „emigrációban” élő magyarok érdekeit? 3. Váolja föl pártjának stratégiáját a határokon túl élő magyarokkal kapcsolatban! 4. Van-e Önöknek Erdély-politikájuk? Ha igen, kérem, ismertesse!

Szóval, vártam türelmesen, holtan úgy tudtam, hogy az európaisághoz az is hozzátartozik, hogy egy levélre válaszolnak. Legalább is Európában. – Aztán eljött a választások ideje is, eredmény is született, de ekkor már nem is igen szívóskodtam. Valahogy elegendő lett a csi-csergő hangú titkárnökből, akik folyton kioktattak, ha rájuk telefonáltam: „kampány van”.

Most már nincs kampány, de nincs még Európa se. Apróságok, legyintenek rá sokan. Lehet, de én nagyon szeretném, ha a hétköznapi apróságok Európája köszöntene ránk – nem jelszavakban.

U.I. A tények kedvéért: válaszolt – igaz lapzárta után, tehát késve az MSZP, az MSZMP, a FIDESZ és a Magyar Néppárt.

– váthesz –

Könyvek Erdélyről

Trianon titkai: Bp. Tornado Kiadó, 1989. Az előszót Raffay Ernő írta. Közreadja a francia külügyminisztériumban hosszú ideig titkosnak számító, a trianoni döntést megelőző dokumentumokat.

Balassa Iván: A magyar falvak temetői. Corvina, 1989, Budapest. Rendkívül gazdagon illusztrált néprajzi munka a magyar népélet eddig kevésbé vizsgált területéről: temetkezési szokások, sírok, sírjelek, sírfeliratok feldolgozása, nagyon sok erdélyi adattal.

Bertha Zoltán: *A szellem jelzőfényei.* Magvető, Budapest, 1988. (JAK-füzetek) – Irodalomkritikai cikkek és tanulmányok gyűjteménye, túlnyomórészt erdélyi szerzők és irányzatok kapcsán.

Kántos Lajos: *Birtokon belül?* Téli beszélgetések Erdélyben. Pallas Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1989. – Az első interjú tíz évvel ezelőtt készült Sütő Andrással, irodalomról, kisebbségi sorsról, később az erdélyi irodalom és színházkultúra jeles képviselőit szólaltatja meg a szerző, s nemcsak magyarokat.

Kosztin Árpád: *A dákoromán legenda.* Keresztény kultuszhelyek Erdélyben. Népszava, Bp. 1989. Az előszót írta és a szöveget lektorálta Für Lajos. – A dákoromán kontinuitás-elméletet vizsgálja a szerző új szempont alapján: a folytonosság feltételeznél az itt élő, romanizált dák lakosság keresztény kultuszhelyeit már a korai középkor

ban. A történelmi dokumentumok azonban mást bizonyítanak...

Kovács József: *Fatemplomok Máramarosban.* Kiadja: az Építési Tájékoztatói Központ, 1988, Budapest. – Színes fotókkal illusztrált munka, amely a szakember szemével vizsgálja a jellegzetes faépítmények lelőhelyeit, sajátosságait, típusait.

Kovács József: *Adomák és tanítómesék.* Kriza János kéziratos hagyatékából. Tiboldi István gyűjtése. Sajtó alá rendezte Mészáros József. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1988. – Kriza János egykori munkatársának ezidáig lappangó gyűjtéséből főleg a sokáig mellőzött népi humor különböző műfajait olvashatjuk.

A magyar múlt és jelen emlékei Erdélyben. Kiadja az Országos Béketanács Egyházközi Békebizottsága, 1989, Bp. Szerk. Csonakosi Sándor. – Válogatás egy az OSZK-ban letétbe helyezett nagyobb amatőr fotógyűjteményből, amely erdélyi műemlékeket, jeles személyiségek síremlékeit stb. mutatja be.

Magyarnak lenni. A Zrínyi Nyomda kiadása, 1988, Bp. (Magyar Hírlap Könyvek). Szerk. Bokor Pál és Tábori András. – A nem Magyarországon élő magyarságot feltérképező cikksorozatban Gászó L. Ferenc foglalkozik a "legnagyobb kisebbség" akkori helyzetével.

Magyarságkutatás. A Magyarságkutató Intézet évkönyve. Budapest 1988. (megj. 1989) – Az évkönyv gerincét a Kárpát-medence nemzetiségi viszonyainak vizsgálata adja, ezen belül megkülönböztetett helyet kapnak az erdélyi magyarság statisztikai adatai a román népszámlálások tükrében.

Mályusz Elemér: *Az erdélyi magyar társadalom a középkorban.*

Kiadja MTA Történettudományi Intézete, Bp. 1988. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 2.) – A kézirat 1947-ben készült el a szerző helyszíni levéltári kutatásai alapján, de azóta nem volt mód megjelentetni. A változatlan szöveg a sajátos erdélyi politikai felépítés – a vajdaság – alakulását vizsgálja, ezen belül a különböző társadalmi osztályok, rétegek: köznemesség, polgárság, jobbság, sóbányászok helyzetét, társadalmi szerepét.

Mi magyarul vagyunk emberek. Fejér Gyula: Beszélgetések a magyarságtudatról itthon és a nagyvilágban. Hírnök Kiadó, 1989, Bp. – 29 interjú Magyarországon és a nagyvilágban élő magyarokkal, köztük Sütő Andrással és Bodor Pállal.

Olasz Ferenc: *Dicsértessék!* (Pléhkrisztusok). Optimum Kiadó, Budapest, 1989. – Magyarország, Erdély, és Felvidék útjai mentén álló pléhkorpusszal ellátott keresztetek fotóalbuma, kiegészítve versek, zoltárok és archaikus népi imádások szövegével, Erdélyi Zsuzsanna gyűjtéséből.

Olasz Ferenc: *Székelykapuk.* (fotóalbum). Hunnia Filmstúdió kiadása, Bp. 1989.

Sebestyén Ádám: *A bukovinai székelység tegnap és ma.* (A bukovinai andrásfalvi székelyek élete és története Madéfalvától napjainkig című könyv átdolgozott és bővített kiadása). Kiadja a Tolna Megyei Könyvtár, Szekszárd, 1989. – Az 1972-ben kis példányszámban megjelent vegyes műfajú könyv új változata. Szájhagyományozott történelem, néprajzi gyűjtés, történelmi adatok az öt bukovinai székely falu életéből.

Váradai Pál-Borbély Anikó: *Kalotaszeg.* Felszeg, Zrínyi Nyomda Kiadója, 1989. Bp. Megjelent a Magyar Néprajzi Társaság 100. évfordulójára. – Kalotaszeg egyik jellegzetes tájegységének, a Felszegnek életét dokumentálja a néprajzos-fotográfus házaspár munkája. Nemcsak az építészeti jellegzetességeket, népviseletet mutatja be, hanem a hétköznapok és ünnepek menetét megszabó szokások, hagyományok – egy különleges életforma – továbbélését, végigkísérve az emberi életet születéstől halálig.

Lapunk 1-es számában felsoroltuk a Magyarországon 1988-89-ben megjelent, Erdélyről szóló könyveket. Olvasóink észrevételeit is figyelembe véve, alább közöljük azon kiadványokat, amelyek különböző okok miatt az 1-es számból kimaradtak.

-És te miért nem
a PERON-mál
bizodtazol?

EGY LEHETŐSÉG A FELEMELKEDÉSRE!

Reklámhelyek a metró mozgólépcsői mellett.
Hirdetésfelvétel: 149-4819

Postabontás

– Mind több közlésre szánt levél, vitacikk érkezik szerkesztőségünkbe. Ezekkel kapcsolatban fenntartjuk magunknak – az írárok szellemét és tartalmát nem érintő – rövidítés, tömörítés jogát.

Többeknek: Bár lapunk első számának beköszöntőjében, majd a 2. szám Postabontás rovatában egyértelműen szólunk a folyóirat, illetve a szerkesztőség jogállásáról, ennek ellenére továbbra is többen kérdezik: milyen a jogi – politikai viszonyunk, kötődésünk a Magyarok Világszövetségéhez, illetve az Erdélyi Világszövetséghez?

Megismételjük: az Erdélyi Világszövetség átadta a címhasználat jogát a budapesti Magyar Világ Kiadónak, amely gazdasági vállalkozásként s természetesen az erdélyi ügy elkötelezettjeként jelenteti meg a lapot. Az, hogy ugyancsak a Magyar Világ Kiadó Kft jelenteti meg a Magyar Híreket, a Magyarok Világszövetségének lapját, nem jelenti azt, mintha kiadványuknak bármilyen köze is volna a Magyarok Világszövetségéhez.

Összefoglalva: az Erdélyi Magyarország, amiként erre az impresszum is utal, független politikai-művelődési szemle. Egyetlen politikai vagy társadalmi szervezethez vagy csoportosuláshoz sem kötődünk. A szerkesztéséért az egyszemélyes felelősséget lapunk főszerkesztője viseli.

A továbbiakban a lap jogállásával kapcsolatos kérdésekre nem kívánunk válaszolni.

B. L.-nek Chicagó: Megkaptuk a lapunk főszerkesztőjének küldött 200 USD-s csekket. Kérem, ne tekintse udvariatlanságnak, hogy címe visszaküldtük. Nem azért tettük, mert a szerkesztőségnek illetve a kiadónak nem volna szüksége támogatásra. Adományokra nagyon is szükségünk lenne, hiszen becsléseink szerint az 1990-es évben jelentős lesz a mérleghiányunk. Kérjük, hogy amennyiben továbbra is támogatni szándékozik lapunkat, a

csekken a következő szöveg szerepeljen: „Magyar Világ Kiadó, az Erdélyi Magyarország részére.” Mindazok akik anyagilag támogatni akarják munkánkat, kérjük, ilyen megjelöléssel küldjék a csekket, amit előre is köszönünk.

G. L. kérdezi Egerből: Vállalna-e védnökséget az Erdélyi Magyarország szerkesztősége olyan hazai emlékművek fölött, amelyek a nemzeti egybetartozás eszméjét, azon belül az erdélyi magyarok áldozathozatalát tudatosítják a nemzet egészéért. Szerkesztőségünk hivatásérzettel tesz eleget ilyen igényeknek s lehetőségeihez mérten támogat minden ilyen kezdeményezést.

Többeknek: Az Erdélyi Magyarország nem jogutóda az Erdélyi tudósítás című kiadványnak. A volt előfizetők terjesztőknél vagy a volt kiadónál kérjék az előfizetési díjak visszatérítését. Lévé, hogy az Erdélyi Magyarorságot nem ugyanaz a kiadó adja ki, mint a Tudósításokat, „konceptióként” nincs módunkban küldeni lapunkból.

Különböző szerkesztőségeknek: Kérjük a külföldi magyarnyelvű lapok szerkesztőségeit, jelezzék nekünk, ha nem kapták meg szemlélnket. Ugyanakkor arra kérjük a havi- és hetilapok szerkesztőségeit, hogy küldjék el címünkre cserepéldányaikat. A napilapok közül csak a hétvégi számokat kérjük.

HELYREIGAZÍTÁS

Berlász Jenő, a 2. számunkban megjelent *Térképezett történelem* című írás szerzője, az alábbi helyreigazítás közlésére kérte szerkesztőségünket:

1.) A második hasáb végén kezdődő, a szerkesztőség által megmásmított mondat úgy értelmezhető, mintha az 1940-es bécsi döntőbírótság elé terjesztett olasz, illetve német nyelvű tanulmánykötet az *Államtudományi Intézet produktuma lett volna*, – holott az én

Következő számunk október második felében jelenik meg.

eredeti szövegemben csupán egy, az Államtudományi Intézet térképanyagával gazdagon felszerelt történelmi-földrajzi tanulmánykötetről esik szó.

2.) Másutt – a negyedik hasáb felső részén – az olvasható, hogy az 1941-ben életre hívott, Teleki Pálról elnevezett hármastagozatú nemzeti kutatószervezet élére Rónai András került. Nos, *az én szövegemben ilyen állítás nem fordul elő.* Rónai, mint korábban, továbbra is az Államtudományi Intézet igazgatója volt.

3.) Ugyancsak a negyedik hasáiban, ott, ahol a Közép-európai Atlaszról van szó, az ártított szöveg meglehetősen az olvasót azzal, hogy csupán egy kétnyelvű műről beszél, jóllehet az én eredeti szövegemből világosan kitűnik, hogy az *Atlasz két különálló, egymástól terjedelemben is eltérő változatban készült: egy angol és egy magyar nyelvű variánsban.*

Végül és legfőként kifogásolom, hogy a szerkesztőség Rónai András professzornak az Államtudományi Intézet éléről 1945-ben történt eltávolítását megjegyzés nélkül regisztrálja, *elhallgatva magyarázatomat, miszerint a felmentés egy mondvacsinált vád alapján, igazságtalanul történt.*"

*

Szerkesztőségünknek több magyarázata is lehet, bár mentsége nincs amiatt, hogy az írásba becsúsztak ezek a kellemetlen félreértések. A cikk lapzártakor érkezett, ami nemcsak gyors döntést, hanem azonnali szerkesztést is követelt. Másrészt az általunk is nagyra tartott *Rónai András* munkásságát és a volt Államtudományi Intézet méltatlanul elfeledett jelentőségét bemutató írás részben terjedelmi, részben pedig stílári okok miatt a szokottól eltérő beavatkozást igényelt.

Szerkesztőségünk ezúton kér elnézést az érintettektől, mindenk előtt Rónai Andrásról.

Erdély történelmi kronológiája

I. rész*

895

Árpád fejedelem a magyar főse-
reggel a Vereckei hágón keresztül
benyomul a Kárpát medencébe –
ahol a kalandozó magyar seregek
már a IX. század közepétől rend-
szeresen megjelennek – és kezdé-
tét veszi a magyar honfoglalás.

A magyar haderő távollétében
bekövetkezett besenyő támadás
hatására az etelközi magyar szállá-
sok népe menekülésre kényszerül.
A hét törzs a Keleti Kárpátok hágó-
in és szorosain keresztül Erdélybe
nyomul. Ugyan ide vonul vissza az
Aldunától délre Bulgáriát dúló ma-
gyar sereg, mely Levete vezetésével
vereséget szenvedett.

A XIV. századi krónikakompozí-
cióból leválasztható magyar őskró-
nika tudósítása szerint a magyar
törzsszövetség szakrális uralkodó-
ját "Álmost Erdélyben megölték,
nem mehetett be ugyanis Pannó-
niába". (A kutatók Álmos fölál-
dozását a besenyőktől elszenvedett ve-
reséggel magyarázzák és a kazárok
rituális királygyilkossági szokásával
hozzák kapcsolatba.)

Összeomlik a bolgárok 830 kö-
rül létrehozott délerdélyi uralma.
A bolgár népesség egy része helyben
marad, pl. Csombord (Ciumbrud)
temetőjét a X. század elején to-
vábbra is használják, ugyanakkor
pl. a maroskarnai (Blandiana,
Stumpach) bolgárokat – a két kü-
lön temető tanúsága szerint – ma-
gyar fegyveres lakosság ellenőrzi.

A honfoglalók elsősorban szláv
népességet találnak Erdélyben. Ro-
mán népesség jelenlétét a XII. szá-

zad végéig a régészeti leletek, az
írott források és a korai helynevek
nem bizonyítják.

895 után

A magyarok nagyobb része to-
vábbvonul az Alföldre, de Erdély
katonailag a besenyő szomszédság
miatt, gazdaságilag a sóbányák és
aranylelőhelyek miatt továbbra is
nagyfontosságú területe marad a
magyarságnak.

X. század

Tizedik századi magyar település
létét bizonyítja Kolozsvárott (Cluj-
Napoca, Klausenburg) 2 feltárt te-
metőrészlet. Közülük a volt Zápo-
lya (ma Doievschi) utcai temető,
melynek 12 sírja ismert, a Kárpát
medence egész honfoglalás kori
anyagát tekintve is az egyik legko-
rábbi.

A magyar telepek súlypontja a
Maros völgye. Innen került elő a X.
századi fegyveres temetőink túl-
nyomó része: Borosbenedek, Dé-
va, Gyulafehérvár, Magyarlapád,
Maroscsapó, Maroskarna, Maros-
gombás, Piski. (Ma: Benic, Deva,
Alba Iulia, Lopadea Noua, Cipau,
Blandiana, Gîmbas, Simeria Veche)

A Kárpátok délkeleti szorosai-
hoz telepített határvédő katona-
elem egykori jelenlétét, magyar lo-
vassírokból származó szórványlele-
tek jelzik: Csikzsögöd, Kézdivásár-
hely, Eresztevény, Sepsiszent-
györgy, Köpec. (Ma: Jigodinu, Tar-
gu Secuiesc, Eresteghin, Sfantu
Gheorghe, Capeni)

970 körül

Taksony fejedelem fia, Géza fe-
leségül veszi az erdélyi gyula leá-
nyát, Saroltot.

X. század utolsó harmada

Az erdélyi gyula a nagyfejede-
lemtől mindinkább függetlenedő
hatalmat épít ki ebben az ország-

részben. Székhelyét a Maros parti
Fehérvárott rendezi be. Egyes vé-
lemények szerint ekkor épül
Erdély legkorábbi keresztény kő-
temploma, egy rotunda, a ma álló
székesegyház déli oldalánál.
(Datálása azonban nem biztos.
Más vélemény szerint együtt épül
a László-Kálmán-kori székes-
egyházzal.) A keresztény hitgyakor-
lat bizánci szertartások szerint fo-
lyik.

997

A lázadó Koppány felnégyelt tes-
tének egyik negyedét figyelmezte-
tésként Erdélybe küldeti a győztes
István fejedelem.

1001. jan. 1.

Istvánt királlyá koronázzák a II.
Szilveszter pápa által küldött és
Asztrik pápai legátus által hozott
koronával.

1003

István király sereggel vonul
anyai nagybátyja, az erdélyi gyula
ellen (akit a szlávok Prokujnak, az-
az Prok fiának neveztek; Prok=
"Maradék", Leszármazott?). Felesé-
gével és két fiával elfogja és fogság-
ra veti. A gyula később megszökik
Esztergomból, István király ellen-
ségéhez, I. Vitéz Boleszláv lengyel
királyhoz. (992-1025). Ettől kezdve
évszázadokon át Erdély a Magyar
Királyság szerves része.

Megindul a latin kereszténység
térhódítása.

1003 után

Az erdélyi bányákból kitermelt
sót rendszeresen szállítják a Maro-
son István király sószállító hajói.
[Ajtonnyal a későbbi konfliktus
egyik oka épp az, hogy Marosvár
(később Csanád, ma Cenad, Tschana-
nad) nagyhatalmú ura nem áttal-
totta megvámoltatni a király Maroson
leúsztatott sóját.]

* Munkám alapos és kritikus átnézéséért hálával
tartozom a tárgyalt időszak egyik legjobb hazai
szakértőjének, az Erdélyből nem régen áttelepült
Benkő Eleknek. Hasonlóképpen köszönöm Ben-
da Kálmán, Jakó Zsigmond és Marosi Ernő szives
szakmai segítségét.

Az országszerte kiépülő várspáni szervezet létrejött Erdélyben is, felépülnek az ispáni várak. Közülük legfontosabb a fehér római kőfalakkal övezett Alba civitas: Gyulafehérvár. A többi vár gerendavázás sáncokkal védett földvár: Désvár (?), Tordavár, Dobokavár, Hunyadvár, Kolozsvár, Küküllővár (?).

Meg kell jegyezni, hogy az ispán-sági központok többsége egy-egy – a későbbi századokban is nagyfontosságú – sóbánya közelében épül fel (Désvár-Désakna, Dobokavár-Szék, Kolozsvár-Kolozsakna, Tordavár-Tordaakna).

1009

István király megalapítja az erdélyi püspökséget, melynek létrehozása feltehetőleg Azo pápai legátus személyes közreműködésével történik.

A püspökség székhelye Gyulafehérvár.

1009 után

Felépül Gyulafehérvár Szt. István kori – mintegy 20 méter hosszúságú, tehát ebben az időszakban jelentős méretűnek számító – egyhajós püspöki temploma, a ma álló székesegyháztól 30 méternyire nyugatra.

1015-17

Besenyő támadás éri Erdélyt. Szt. István 3 legendájának együttes tudósítása szerint a nép a várfalak oltalmában talál menedéket. István király gyulafehérvári hadvezére legyőzi a támadókat és kiűzi őket az országból.

1067 előtt

Már létezik a szalacsi (Salacea) sóút ("magna via Zoloch"), amelyen a következő századokban is a Désaknán (Ocna Dejului) bányászott sót szállítják tengelyen az Alföldre.

1068

A Jula nevű besenyő törzs serege, Osul vezér vezetésével Moldva felől betör Erdélybe. Felégetik Kolozsvárt, majd egészen Biharvárig

hatolnak. Erdélybe visszatérve a Borgói-hágón akarnak zsákmánnyal megrakottan kivonulni. A Dobokavárban gyülekező, Salamon király, Géza és László hercegek vezette sereg azonban Kerlésnél (Chiriales, Kirieleis) legyőzi őket. (A magyarok Cyrie eleison csatakiáltásából származó helynév Bonfini elírása nyomán Cserhalomként vonul be a magyar költészetbe, az esemény pedig némiképp átfórmálva Anjou- és Zsigmond-kori templomok falfestményein jelenik majd meg. A Székelyföldön napjainkban 12 templomból ismeretes a Szt. László-legenda ábrázolása.)

XI. század második fele

Az ország más vidékeiről feltehetőleg ebben az időszakban költöznek Dél-Erdélybe a mai Szászsebes (Sebes, Mühlbach) Szászorobó (Garbova Urwegen), Szászkezd (Saschiz, Keisd) vidékére a székelyek, határőrzői feladatok ellátására. A régészek e XII. századi szász települések alatt azokat megelőző magyar települések maradványait tárták fel, a székelyek pedig a székely székek elnevezésében őrizték meg ekkori településterületük központjainak nevét: Sepsiszék, Kézdiszék, Orbaiszék.

1075

A név szerint ismert első erdélyi püspököt, a lotharingiai származású Frankot említik egy oklevélben. Hazai és külföldi források az országos politikai ügyekben tevékenyen résztvevő püspököt 1071-1081 között Gyulafehérvár szláv nevével (episcopus Bellegrad-(i)ensis"-ként említik.

Erdély egyik legjelentősebb sóbányája Tordaakna, ekkor már javában működik, hiszen a kitermelt só Maros fele vezető szállítási útvonalán, az Aranyosnál szedett sóvám felét Géza király a garamszentbenedeki (ma Hronsky Benadik, Csehszlovákia) apátságnak adományozza.

1091

Krul fia Kapolcs vezetésével nagyerejű kun támadás éri Erdélyt. A pusztító támadók Tordaváron és Kolozsváron keresztül az Alföldig nyomulnak. Szt. László serege azonban a Temesközben győzelmet arat fölöttük.

1097

Mercurius a gyulafehérvári ispán ("comes Bellegrate"). Egyes vélemények szerint erdélyi vajdának is tekinthető, mivel 1111-ben "Mercurius princeps Ultrasilvanus"-ként említik.

XI. század vége

Elkezdődik a Szt. László- és Kálmán-kori gyulafehérvári székesegyház építése. 3 hajós, 38 méter hosszúságú épület a mai székesegyház helyén. Egyik kapujának trónuló Krisztust (Maiestas Domini) ábrázoló félköríves oromdoborműve az erdélyi román-kori szobrászat legkorábbi emléke. (Ma másodlagos elhelyezésben a székesegyház déli kapujának belső oromdíszeként látható.)

Kolozsvárott felépül a Szt. László által alapított, a Boldogságos Szűzről elnevezett első erdélyi bencés monostor.

1108 körül

Álmos herceg megalapítja az Erdély északnyugati részén fekvő Meszes hegységben a Szt. Margitról elnevezett meszesi bencés apátságot.

(Folytatjuk)

**Összeállította:
KULCSÁR ÁRPÁD**

Az európaiság elutasítása

Még egyszer, mint annyiszor már elkészült egy politikailag s történelmileg egyaránt érvényes helyzetjelentés. Újra kiállított egy nemzetközileg is hitelesített (lehet, hogy) végbizonyítvány, amelynek a summázata az, hogy Románia nemcsak képtelen, de nem is akar olyan európai közösség tagja lenni, ahol a jog, a társadalmi pluralizmusra épülő politikai rendszer, a tolerancia és az európai szellemű együttműködés az általános érvényű rendezőelv. A májusi választásokhoz épp úgy szállították a katonai járművek a "segédcsapatokat", mint márciusban a marosvásárhelyi pogromra. A helyi tanácsok gondosan irányították az engedelmes szavazókat, akik szükség szerint akár tízszer is leadták voksukat. Akadt ugyanakkor nem egy hely, ahová kész szavazócédulákat szállítottak konténerszámra. A rejtett kamerákkal készített fölvételeket láthatták New Yorkban épp úgy, mint Párizsban vagy a magyar televízióban.

A májusi választások módszereivel és eredményeivel Románia valójában elzárkózott a tényleges változásoktól, a demokratikus átalakulástól. Tovább konzerválta a bolgárokkal együtt a Kelet-Közép-Európában immár kivételnek számító saját misztikus nacionalista politikai struktúráját. Megpróbálja átmenteni a liberalizált, mosolygóra sminkelt kommunizmust, de ami ennél sokkal veszélyesebb és emberellenesebb: a román kormány igyekszik átmenteni a harmadik évezredre a maga bizantin politikai gyakorlatát, a skrupullust nem is-

merő kormányzási módszereket, ráadásként pedig az intoleráns nacionalizmust. S mindegyik talán legyintheznék is, hogy mindez a román nép belügye, hogy minden nép megérdemli a vezetőit, csak hogy a szolgaságba taszítottak ügye nem pusztán a románok dolga. Hiszen romániában húsznál is több nemzetiség, nemzetiség és etnikum nyomorog s csak Erdélyben jó két és félmillió magyar nyögi a román nacionalista uralgást, amely nem tűri a másságot. A nyelvileg egyenmű román állam megteremtése érdekében – a Tiszától a Dnyeszterig terjedő álmot megvalósításáért, – semmilyen áldozatot nem talált eddig nagyinak. Ezért nem lehet számunkra (mindenekelőtt a magyar nemzet s nem a magyar állam számára) közömbös, hogy a mostani választás mit hitelesített és mit sejtet a jövőből.

Mit is? Már a választások utáni első megnyilatkozások is valószínűsítik, hogy a kormány megkeményíti nemzetiségi politikáját. Nemhogy visszaállítaná a korábban megvolt magyar oktatási hálózatot, de még azt is kérdésessé teszi, hogy a létezőket meg kell-e tartani? Sok politikus és a szellemi élet mind több képviselője nyilatkozta, hogy az országban egyetlen nyelv használata jogosult csak; hogy szó sem lehet a magyar nyelv hivatalossá tételéről. Ilyen viszonyok között az erdélyi magyarság tudja, hogy saját jövője épp oly veszélyeztetett, mint a Trianont követő hét évtized alatt bármikor, és ezt természetesen így érzékeli a magyar nemzet egésze is.

Az elmúlt fél esztendő romániai eseményei újra meg újra a világ elé tárták azt a tragédiát, amit az erdélyi népeknek kell elszenvedniök – hadd mondjuk ki: a más kultúrán nevelkedett s más hagyományokon művelődött s más társadalmi környezetben élő erdélyi románoknak is. A népek önrendelkezési jogának megcsúfolásával Romániához csatolt Erdély népei – s nemcsak a

magyarság – okkal érzékelik úgy, hogy a régió őshonos lakói idegen testként vannak jelen a nagy román konglomerátumban. Mind gyakrabban kerül nyilvánosságra olyan erdélyi román vélekedés is, hogy a Kárpátok karéján belül lakó népek csak akkor válhatnak élvezőivé az európai nyitottságnak, a politikai toleranciának és a megbékélés örömeinek, ha olyan politikai megoldás születik, amely lehetővé teszi Erdély számára autonóm szellemiségének érvényesülését. Erdély, mint történelmileg determinált önálló arculatú régió, nyilvánvalóan számontartandó szerepet kaphatna az európai integrációban. És minden bizonnyal kimunkálható olyan, a nemzetközi garanciákat sem nélkülöző formula, amely érvényesítené a román és magyar nemzet különleges érdekelttségét e területtel kapcsolatban.

A június 13-i bukaresti véres szerda még inkább arra kell intse az európai politika alakítóit s az erdélyi politika formálóit, hogy végleg leszámoljanak illúzióikkal. Világossá kell váljék, hogy az a hatalom, amelynek végső érve a furkósbót, a vasdorong és a géppisztoly, nemcsak nem képes, de nem is akar a civilizált Európához tartozni: a jövőben is nacionalista, intoleráns és erőszakos marad. Ilyenek voltak a harmincas-negyvenes évek fordulóján a vasgárdisták, ilyen a királyi, majd az Antonescu-diktatúra s persze Ceausecu rendszere is. A példák tárházába tartozna 1944 őszének katonai és gárdista rémtettei, s ellenhatásként a kommunista "rendcsinálás". A nemzeti köntösbe öltöztetett terror gyakorlata a 18. századtól nyújtózkodik a marosvásárhelyi és a bukaresti véres eseményekig.

Ezeket a történelmi tapasztalatokat, büntetlenül nem lehet lesöpörni a politika asztaláról, amikor a térség holnapjának lehetőségeit elemezzük. Mindenekelőtt akkor kell számontartanunk, amikor Erdély népeinek jövőjét, az ott élő népek, néptörödékek békés együttműködésének esélyeit tervezünk. Erdély őshonosait nem foszthatjuk meg csak azért az Európához tartozás reményétől, mert megkérdezésük nélkül Trianonban Romániához csatolták őket. A megoldási lehetőségek sokaságát vizsgálva az Erdélyben élőknél eshetőséget kell kínálni arra, hogy a tényleges autonómia birtokában, önálló földrajzi egységként vállalhassanak szerepet az európai integrációban.

Amerikai szenátorok levele

Az amerikai kongresszus 87 tagja 1990. május 10.-én az alábbi levelet juttatta el Ion Iliescunak, a román Nemzeti Megmentési Front Tanács elnökének:

Mélyen tisztelt Elnök Úr!

Azért írunk, hogy kifejezzük súlyos aggodalmunkat a Marosvásárhelyt történet vérengzéseikért.

Bár üdvözljük a román nép kívánságát, hogy demokratikus változásokat eszközöljön Romániában, mégis aggodalmaskodunk, hogy az erdélyi részekben a nemzeti-ségi viszály alá fogja ásni a folyamatot. Különös aggodalommal töltenek el bennünket a március végei események és a vérengzés, amelynek legalább hat halálos és több száz sebesült áldozata volt. Nemrégiben többen közülünk abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy találkoztattunk Nagytiszteletű Tőkés Lászlóval, aki emlékeztetett bennünket, hogy Románia polgárai nemzetiségre való tekintet nélkül együtt harcoltak a demokráciáért folytatott küzdelemben. Félünk, hogy ez az egység, amely jelzi, hogy a nemzetiségi viszályt el lehetne oszlatni, a szélsőségek gyűlölködése miatt megbukik.

Kérjük, nagyon sürgősen foglalkozzon ezzel az üggyel, és tegyen meg minden szükséges lépést, hogy minden román állampolgár biztonsága garantálva legyen. Kérjük továbbá, hogy a román kormány hivatalos formában ítélje el a magyar kisebbség ellen elkövetett brutális támadásokat. Hiszen nem kétséges, hogy a román kormány nem lesz képes a demokrata reformokat intézményesen megvalósítani egy életerős, többnemzetiségű állam megteremtése nélkül, amelybe minden román állampolgár beletartozik.

Tisztelettel,

Az aláíró kongresszusi képviselők listája:

SAM GEJDENSON (D., Ct.)	DON RITTER (R., Pa.)	CHARLES ROSE (D., N. C.)
HOWARD BERMAN (D., Ca.)	FRANK MCCLOSKEY (D., Ind.)	DOUG WALGREN (D., Pa.)
RON DELLUMS (D., Ca.)	JOE KOLTER (D., Pa.)	FRANK ANNUNZIO (D., Ill.)
JOE BRENNAN (D., Me.)	ROBERT K. DORNAN (R., Ca.)	HENRY A. WAXMAN (D., Ca.)
DEAN GALLO (R., N. J.)	JOE MOAKLEY (D., Mass.)	TOM CARPER (D., Del.)
BERNARD J. DWYER (D., N. J.)	MATTHEW MARTINEZ (D., Ca.)	MATTHEW MAVROULES (D., Mass.)
DOUG BOSCO (D., Ca.)	MAJOR R. OWENS (D., N. Y.)	HENRY J. NOWAK (D., N. Y.)
GEORGE HOCHBRUECKNER (D., N. Y.)	JAMES A. TRAFFICANT, JR. (D. Ohio)	ARLAN STANGELAND (R., Minn.)
BRUCE MORRISON (D., Ct.)	CASS BALLENGER (R., N. C.)	ROBERT A. ROE (D., N. J.)
EDWARD FEIGHAN (D., Ohio)	BOB BORSKI (D., Pa.)	BILL GREEN (R., N. Y.)
TONY HALL (D., Ohio)	TOM LANTOS (D., Ca.)	H. MARTIN LANCASTER (R., N. C.)
BARBARA KENNELLY (D., Ct.)	ROY DYSON (D., Md.)	SANDER LEVIN (D., Mich.)
ELLIOT ENGEL (D., N. Y.)	BEN LIGHTHORSE	THOMAS FOGLIETTA (D., Pa.)
BOB LAGOMARSINO (R., Ca.)	CAMPBELL (D., Colo.)	JAMIE B. FUSTER (P. R.)
BOB MRAZEK (D., N. Y.)	DAN BURTON (R., Ill.)	MORRIS UDALL (D., Ariz.)
TOM CAMPBELL (R., Ca.)	MIKE ESPY (D., Miss.)	NANCY PELOSI (D., Ca.)
WALTER FAUNTROY (D., D. C.)	JIM SAXTON (R., N. J.)	JOHN BUECHNER (R., Ill.)
FRANK PALLONE (D., N. J.)	BOB SCHUETTE (R., Mich.)	CONSTANCE MORELLA (R., Md.)
EUDOLPHUS TOWNS (D., N. Y.)	JAMES M. INHOFE (R., Okla.)	PHILIP M. CRANE (R., Ill.)
PAT SCHROEDER (D., Colo.)	CHES ATKINS (D., Mass.)	EDWARD MARKEY (D., Mass.)
JOHN EDWARD PORTER (R., Ill.)	CHARLES A. HAYES (D., Ill.)	JOSEPH MCDADE (R., Pa.)
FRANK HORTON (R., N. Y.)	BARNEY FRANK (D., Mass.)	RICHARD SCHULZE (R., Pa.)
EARL HUTTO (D., Fla.)	JAMES SCHEUER (D., N. Y.)	WILLIAM J. CUYNE (D., Pa.)
DONALD E. ("Buz")	WILLIAM O. LIPINSKI (D., Ill.)	BILL MCCOLLUM (R., Fla.)
LUKENS (R., Ohio)	RONALD V. DELLUMS (D., Ca.)	ROBERT S. MATSUI (D., Ca.)
RAYMOND MCGRATH (R., N. Y.)	BEVERLY BYRON (D., Md.)	ANDY IRELAND (R., Fla.)
GERRY SIKORSKI (D., Minn.)	MATTHEW MCHUGH (D., N. Y.)	GUY VANDER JAGT (R., Mich.)
BARBARA BOXER (D., Ca.)	CHRISTOPHER SMITH (R., N. J.)	BILL LOWERY (R., Ca.)
BOB MCEWEN (R., Ohio)	JIM BATES (D., Ca.)	RON DE LUGO (Virgin Islands)
	FRANK R. WOLF (R., Va.)	DALE E. KILDEE (D., Mich.)

ERDÉLYI MACVARSÁG

I. ÉVFOLYAM
1990. FEBRUÁR

Embercsempeszek

"Közénk ontották őket, mint a kőgyököt a kosárból"

Tókes László versei

1

Kedv megragadása védelme a haladónak lapok újfelfedése. Az is, hogy a képragadásból megismerjük a magyar nyelvünk és kultúránk megismerését. A hazai sajtóvilágban szinte naponta világsajtó híreket közölünk. A hazai sajtóvilágban szinte naponta világsajtó híreket közölünk. A hazai sajtóvilágban szinte naponta világsajtó híreket közölünk.

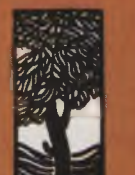
A szegény évtizedei

Magyarországon a szegény évtizedek a szegény évtizedek. A szegény évtizedek a szegény évtizedek. A szegény évtizedek a szegény évtizedek. A szegény évtizedek a szegény évtizedek.

Évek óta a magyar nyelv és kultúra megismerését. A hazai sajtóvilágban szinte naponta világsajtó híreket közölünk. A hazai sajtóvilágban szinte naponta világsajtó híreket közölünk.

ERDÉLYI MACVARSÁG

I. ÉVFOLYAM
1990. MÁJUS

A hóhér vigyázza áldozatát

Románia a szerződészegő

Két Trianon Kelet miért hallgat?

2

1920 június 4-én a történelmi Magyarország szétválasztása a győzelem után következett be. A győzelem után következett be. A győzelem után következett be.

Hetven év

Hetven évvel ezelőtt történt a magyar nyelv és kultúra megismerését. A hazai sajtóvilágban szinte naponta világsajtó híreket közölünk. A hazai sajtóvilágban szinte naponta világsajtó híreket közölünk.

ERDÉLYI MACVARSÁG

I. ÉVFOLYAM
1990. AUGUSZTUS

Vita Erdély jövőjéről

Göbbs tanítványai

A széteső Románia

Szekercsergő

3

Egy görög költő magyart nemzeti hitvallásának a jövő évezred letelepedésének biztosítására. A jövő évezred letelepedésének biztosítására. A jövő évezred letelepedésének biztosítására.

A holnap

Holnap a jövő évezred, nem az államok szembőlállásának előzárka lesz. Holnap a jövő évezred, nem az államok szembőlállásának előzárka lesz.

Évek óta a magyar nyelv és kultúra megismerését. A hazai sajtóvilágban szinte naponta világsajtó híreket közölünk. A hazai sajtóvilágban szinte naponta világsajtó híreket közölünk.

Előfizette már?